

বীণা
কেন্দ্র
চৈয়দ আকুল
মালিক

ভরা নী পাব লি চিং ক ব ছা ন

BIBHATSHA BEDANA : A collection of short stories by Prof. Syed Abdul Malik / First Published : February 1978 / Publisher : Banabihari Chakrabarty, Bhabani Publishing Concern 1-H Radhanath Mullick Lane Cal-12 / Printers : S. Kundu Jayguru Printers 4A Brindaban Bose Lane Cal-6 / Cover Designed by Tushar Sanyal.

ছ'টকা মাথোন

বীভৎস বেদনা [গল্প সংকলন] চৈয়দ আব্দুল মালিক : প্রথম প্রকাশ : ফেব্রুৱাৰি ১৯৭৮ /
প্রকাশক : বনবিহাৰী চক্ৰৱৰ্তী ভৱানী পাবলিচিং কনছাৰ্ণ ১-এইচ ৰাধানাথ মল্লিক লেন
কলিকতা ১২ : মুদ্ৰক জয়গুৰু প্ৰিণ্টাৰ্ছ ৪ এ ব্ৰন্দাবন বোস লেন কলিকতা-৬ : বেটুপাত ছপা
শ্ৰীলেখা আৰ্ট প্ৰেছ ২০৯-চি বিধান সবণী কলিকতা-৬ : বেটুপাতৰ শিল্পী : তুষাৰ সান্যাল।

উছৰ্গা

আমাৰ দেশ বিভাজনৰ পাছত, মই কিছুদিন দিল্লীৰ কেবলবাগৰ দেৱনগৰৰ এটা ভাৰতীয় খ্ৰিষ্টান পৰিয়ালত পোৱিঙ গেষ্ট হৈ আছিলোঁ। (আজি সেই কেবলবাগ চিনি পাবৰ উপায় নাই !) মোৰ নামধাম ধৰ্মীয় পৰিচয় লুকাই ৰাখিবলগীয়া হৈছিল। দিল্লীৰ বতাহত তেতিয়াও সাম্প্ৰদায়িক বিদ্বেষৰ বিৰিয়ণি আছিল।

সেই সময়ৰে অভিজ্ঞতাক ভিত্তি কৰি এটা গল্প লিখিছিলোঁ। তেনে ঘটনাক লৈ আৰু কেইবাটাও গল্প লিখিছিলোঁ—বহু অবিশ্বাস্য সত্য ঘটনাৰ অক্ষম বদপান্তৰ—অক্ষমতাৰ কাৰণ লেখকৰ অসামৰ্থ্যতা।

গল্পটো আলোচনীত প্ৰকাশ হোৱাৰ পাছত অসমীয়া পাঠকসকলৰ কোনো কোনোৱে গল্পটো অশ্লীল বুলি লেখকক গৰিহনা দিছিল, নানা আলোচনা-সমালোচনাও হৈছিল। মোৰ সাহিত্যিক আৰু বাজনৈতিক জীৱনত সেইয়া অপ্ৰত্যাশিত অভিজ্ঞতা নাছিল।

আত্মপক্ষ সমর্থন কৰি প্ৰত্যুত্তৰ দিয়াৰ উপায় মোৰ নাছিল। গল্পটোৰ মাজেদি মই প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিশেষ স্ফোৰ্ত আৰু বেদনা হয়তো মোৰ অক্ষমতাৰ কাৰণেই তেতিয়াৰ বহুতো পাঠকে উপলব্ধি কৰিবলৈ টান পাইছিল, কাৰণ সৌভাগ্যবশতঃ সাম্প্ৰদায়িক উন্মত্ততাৰ জঘন্য ৰূপ দেখাৰ দূৰ্ভাগ্য অসমীয়া মানুহৰ বহুতৰে আজিও হোৱা নাই।

সেই সময়ত মোৰ হৈ আৰু সেই বিবদমান বুদ্ধিৰ গল্পটোৰ হৈ (বীভৎস বেদনা) মোৰ সোদৰপ্ৰতিম, ইংৰাজী সাহিত্যৰ ছাত্ৰ আৰু বলিষ্ঠ লেখক আৰু সমালোচক, বৰ্তমান অসমৰ এডিশ্যনেল আই জি পি জ্ঞানানন্দ শৰ্মাপাঠকে শক্তিশালীভাৱে মাত মাতিছিল। মই অকণমান সাহ পাইছিলোঁ।

এই জ্ঞানেই মোৰ অন্য গল্পৰ বিষয়েও আলোচনাত প্ৰৱন্ধ লিখিছিল, আৰু মই লিখা কোনো কোনো গল্প বেয়া হোৱাৰ কাৰণে মোক ক্ষমা কৰা নাছিল।

এই গল্প সংকলনটোৰ গল্পবোৰ শ্ৰীমান প্ৰফুল্ল বৰাই যুগুতাই দিছে আৰু গল্পটোৰ নামেৰেই সংকলনটোৰ নামকৰণ কৰাৰ পৰামৰ্শও তেওঁৰে।

বীভৎস বেদনা গল্পটোৰ লগত জ্ঞানানন্দ শৰ্মা পাঠকৰ নামটো এবাৰ নোৱৰাভাৱে জড়িত হৈ পৰিছে। নামটো বহুতৰে, আনকি জ্ঞানেনবো (ফুলৰ) মনঃপুত নহ'ব পাৰে, তথাপি এই কিতাপখন জ্ঞানেনব নামতে উছৰ্গা কৰিলোঁ—মোৰ কৃতজ্ঞতা আৰু স্নেহৰ চিনস্বৰূপে।

ইয়াতকৈ বেছি আৰু ভাল কিবা দিব পৰাৰ শক্তি মোৰ নাই।

নতুন দিল্লী,

১ জানুৱাৰি, ১৯৭৮ চন

‘মালিক কাইটি’

বীভৎস বেদনা	১
চিকাৰ	২১
বেয়া মানুহ	৩৩
মৰিয়ম পেহীৰ বিয়া	৪৫
মিছা কথা	৫০
এক কথা	৫৭
প্ৰয়োজনীয়, কিস্তি—	৬১
আজোখা	৬৭

বীভৎস
(বেদনা)

আমাদি প্রকাশিত
এই লিখকৰ
অন্তান্ত কিতাপ :
অককুপ
একাৰ্বেকা বৃত্ত
সূৰ্যমুখীৰ স্বপ্ন (ষষ্ঠ সংস্কৰণ)

বীভৎস বেদনা

একৈশ দিন থকাৰ পাছত হোটেললৈ গুৰুি আহিলোঁ।

অহাটোৱেই উচিত আছিল হয়তো। কিন্তু সকলো উচিত কাম সকলো সময়তে আগবা কৰা হৈ নুঠে।

টাংগাৱালাটোৰ আম্বাসৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি 'মহামায়া' হোটেল বুলি গৈছিলোঁ। তেতিয়া ৰাতি চাৰে ন বাজিছিল। বেল ষ্টেশ্যনৰ পৰা প্ৰায় এমাইল ডেৰ মাইলৰ ভিতৰত আন কোনো মহামায়া হোটেল নাছিল। দামী হোটেলত থকা মোৰ পক্ষে সম্ভৱ নাছিল।

নগৰখনৰ প্ৰায় একাষত বাৰটা মানুহ থাকিব পৰা সব্দ হোটেলখনৰ দুৱাৰ মূখত ঘোঁৰাগাড়ীখন বখাই মেনেজাৰক লগ ধৰিলোঁ। কিন্তু নিৰাশ হ'বলগীয়া হ'ল। বৰ্তমান হোটেলত ছীট নাই। কেইদিনমানৰ মূৰতহে খালী হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। এই নগৰৰ কাষৰীয়া হোটেলখনত সাধাৰণতে মজলীয়া অৰ্জনৰ চাকৰি বা ব্যৱসায় কৰা মানুহ থাকে। তাৰে দুজন অহা দহ-বাৰ দিনৰ ভিতৰতে যোৱাৰ কথা আছে। তেতিয়া মোৰ কাৰণে ছীট হ'ব পাৰে। আজি নাই।

মই বিপদত পৰা যেন অনদ্ভৱ নকৰিলেও অলপ অসুবিধাত পৰিলোঁ। এতিয়া ৰাতি প্ৰায় দহ বজাত আকৌ হোটেল বিচাৰি যাবলৈ ভাগৰ লাগিছিল।

মোৰ অৱস্থাটো হোটেলৰ মেনেজাৰজনে অলপ সমবেদনাৰেই উপলব্ধি কৰিলে হয়তো। অৱশ্যে নিজৰ স্বার্থও আছিল, ঠাই দিব পৰা হ'লে মোৰ পৰা দুপইচা পালেওহেঁতেন। মই এই নগৰত কিমানদিন থাকিম সোধিলে।

মই ক'লোঁ : “মই এটা বিদেশী কোম্পানীৰ এজেন্ট। প্ৰয়োজন হ'লে দুই তিনি মাহো থাকিবলগীয়া হ'ব পাৰে। কিন্তু সদাহতে থকা ঠাইৰ সদ্বিধা নহ'লে—”

মেনেজাৰ বুদ্ধিমত্তা মানুহ। মই যে অন্য দামী হোটেললৈ নগৈ ইয়ালৈ কিয় আহিছোঁ তাক সহজেই বুজিব পাৰিলে। অলপ ভাৰি তেওঁ হোটেলৰ সহকাৰী এজনক মাতি সদ্বিধা, “উমাহঁতৰ ঘৰত এতিয়া কোনোবা গেষ্ট আছে নেকি অ'?”

“নাই বোধকৰোঁ—আজি চাৰিদিনৰ খবৰ মই নেপাওঁ—।” সহকাৰীজনে ক'লে।

“এখেতক লৈ যাচোন তালৈকে। আপুনি এওঁৰ লগতে যাওকচোন। ইয়াৰপৰা ছয় ফাল্গুন দূৰত এঘৰ মানুহ আছে। তেওঁলোকে পেৰিং গেষ্ট বাথে। হয়তো অন্য কোনো নাই যদি আপুনি কেইদিনমান তাতে থাকিব পাৰিব। মোৰ ইয়াত ছীট খালী হ'লেই মই আপোনাক লৈ আহিম। মানুহৰ ভাল। আপুনি বিশেষ অসুবিধা নাপাব।” তাৰ পাছত মেনেজাৰে টাংগাৰালটোক এটা নিৰ্দেশ দিলে।

থকাৰ দিহা হ'ল। এটা সৰু পুৰণি দুমহলীয়া ঘৰৰ ওপৰ মহলাৰ দক্ষিণ ফালৰ এটা সৰু কোঠাত মই বাকচপত্ৰ থৈ বিছনা কৰিলোঁ। এনেদৰে থকাৰ অভাস আছে। মোৰ জীৱনত যদি আটাইতকৈ বেছি কিবা কাম কৰিছোঁ, তেন্তে সি হ'ল হ'ল্ডল বন্ধা আৰু খোলা। ভ্ৰাম্যমান জীৱনৰ যোৱা সাতটা বছৰত কিমান চহৰ ফুৰিছোঁ, কিমান অচিনাকি ঠাইত থাইছোঁ, শ্বুইছোঁ, কিমান অচিনাকি মানুহৰ লগত চিনাকি হৈছোঁ তাৰ হিচাপ ডায়েৰিত আছে, মনত বখাটো অসম্ভৱ।

ঘৰখন নিমাওমাও। মোৰ লগত যিগৰাকী মহিলাই কথাবতৰা পাতিলে তেওঁৰ বাহিৰে আৰু কোনো নাই যেনেই অনুমান হ'ল।

মাজতে এবাৰ আহি তেওঁ মোক বাথৰুমটো দেখুৱাই গ'লহি। লগে লগে সুধি গ'ল মই কি খাম।

মই ক'লোঁ, “বাতি মই চাপাটি খাওঁ।”

খাবৰ সময়ত তেওঁ মাজৰ কোঠালৈ মাতি নিলে আৰু মেজখনত পৰিষ্কাৰ পৰিচ্ছন্নভাৱে খোৱা বস্তু দিলে—সাধাৰণ বস্তু—চাৰিখন চাপাটি, এগিলাছ গৰম গাখীৰ, অলপ শাক ভজা, ভজা মটৰ, চিক'ত কাটি দিয়া পি'য়াজ অলপ, এখন সৰু পেপাৰত অলপ কিছিমিছ, চকলিয়াই দিয়া কেঁচা মূলা কেইডোখৰমান আৰু অলপ সিজোৱা ফুলকৰি।

খাই থাকোঁতে অলপ নিলগতে বৈ মানুহগৰাকীয়ে সদ্বিধা, মই ক'বপৰা আহিছোঁ, কিমানদিন থাকিম, মাছ মাংস খাওঁনে নাখাওঁ, ঘৰত কোন কোন আছে, আৰু কিবা লাগিব নেকি?

আটাইবোৰ কথাৰ উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন বোধ নকৰিলোঁ। মাত্ৰ ইমানকে চমুকৈ ক'লোঁ যে মোৰ ব্যৱসায়ই হ'ল নগৰে নগৰে ঘূৰি ফুৰা, কোন ঠাইত কিমানদিন থাকিবলগীয়া হয় আগতে ক'ব নোৱাৰোঁ। মাছ মাংস সকলো খাওঁ। মাজতে দুই চাৰিদিনমান মই আঁতৰি থাকিবলগীয়াও হ'ব পাৰে।

মানুহগৰাকীয়ে মোৰ লগত কথা পাতি থাকোঁতেই পেপাৰ এখনত কণীভজা আনি মেজত থ'লেহি। মই মূৰ তুলি চালোঁ। ফুটুকাফুটুকী কাপোৰৰ কুৰ্তা পিন্ধা এজনী চৈধ্য পোন্ধৰ বছৰীয়া ছোৱালী। দোপাটো লোৱা নাই, গাটো দেখিলে সৰু ছোৱালী যেন লাগে।

বিশেষ সৌজন্য কৰাৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ নকৰি মই অলপ হ'হাৰ নিচিনা কৰি ক'লোঁ, “চেন হৈছে, আজিয়ে ইমান নোৱাৰিম।”

বিনয়ৰ সূৰত মানুহগৰাকীয়ে ক'লে, “আমাৰ খোৱাৰ লগৰে দিছোঁ, আমাৰ বজাৰ কৰোঁতা এতিয়া কোনো নাই নহয়, যি আছিল তাকে দিছোঁ। বেয়া নাপাব।”

পেৰিং গেষ্ট বখা প্ৰায় সকলো গৃহস্থীয়েই প্ৰথমতে এইদৰে কয়, মই একো নতুনত্ব নাপালোঁ।

মানুহগৰাকীৰ মূখলৈ চালোঁ। তেওঁৰ বয়স ৩৫/৩৬ মান হ'ব যেন লাগিল। মূখৰ গঢ় একে নহয়। ছোৱালীজনী তেওঁৰে জীয়েক নহয় নেকি?

তেওঁলোকৰ মূখৰ মাজত উদ্‌ৰ্দ্ধিখনি শূনি বুজিলোঁ, এওঁলোক কোনোবা সম্ভ্ৰান্ত লোকৰে মানুহ, হয়তো কিবা কাৰণত এতিয়া অলপ অৱস্থাহীন হৈছে।

বিছনাত পৰি মই আৰু তেওঁলোকৰ কথা নেভাবিলোঁ। হোটেলৰ মেনেজাৰজন ভাল মানুহ বুলি তেওঁৰ প্ৰতি এটা অস্পষ্ট কৃতজ্ঞতাৰ ভাৱ অনুভৱ কৰিলোঁ। মোৰ চিলমিল টোপনি আহিবলৈ ধৰিছিল। হেঁচি বন্ধ কৰি থোৱা দুৱাৰখন মেলি মানুহগৰাকী সোমাই আহিল।

“কোন?” মই সদ্বিধা।

“মইহে—” মানুহগৰাকীয়ে ক'লে। তাৰ পাছত সৰু মাতৰে ক'লে, “আপুনি দুৱাৰখন ভিতৰপৰা বন্ধ কৰি থ'ব। মেলি নাৰাখিব। আৰু বাতি যদি তলৰ ফালে কিবা গুণ্ডগোল শব্দে আপুনি কাণ নিদিব।”

“ভাল বাবু—” বদলি মই বিছনাতে বহিলোঁ।

“আশেপাশে কিছুমান বেয়া মানুহ আছে। অন্য বেয়া মানুহ নহয়, মদচদ খাই চিঞৰ বাখৰ কৰে। আপুনি বাতি ভয় খায় বদলিহে কৈছোঁ।”

মই অনুভৱ কৰিলোঁ, মানুহ গৰাকীয়ে মোৰ লগত কথা পাতিবলৈ বিচাৰিছে। কিন্তু মোৰ কথা পাতিবৰ ইচ্ছা নাছিল।

সাধাৰণ ভদ্ৰতাৰ খাতিৰতে মই ক’লোঁ, “বহক।”

“নেলাগে, হৈছে। আপোনাৰ টোপনি আহিছে, শোৱক। মই যাৱেঁই।”

কিন্তু মানুহগৰাকী নগ’ল। তেওঁ খিৰিকীখনৰ কাষত থিয় হৈ এনেই তললৈ চালে—বাহিৰৰ ফালে।

“ঘৰত কোন কোন আছে?”

মোৰ কোনো দৰকাৰ নাই। তথাপি সন্ধানিলোঁ আবু তেওঁৰ মূখলৈ চালোঁ। কোনোৱেই নাই বদলিৰ পাৰে। ছোৱালীজনী—পদ্মা—আছে, আবু মই, আবু—

“আবু?”

“আবু দীপক আছে। কিন্তু তাৰ থকা নথকা সমান।”

একো নুবুজি মই মূখলৈ চালোঁ। মই অনুভৱ কৰিলোঁ, মানুহজনীৰ বহুত কিবা কথা কবলগীয়া আছে, আবু সেইবোৰ ক’বৰ কাৰণেই মোৰ নিচিনা একেবাৰে অচিনাকি মানুহৰ কোঠাত এই বাতি প্ৰায় ১২ বজাত সোমাইছেহি।

“আপুনি শোৱক, আৰ্মনি কৰিলোঁ, বেয়া নাপাব। তাৰ বিষয়ে আপুনি নিজেই জানিব পাৰিব।”

কৈ মানুহগৰাকী দুৱাৰখন বন্ধ কৰি ওলাই গ’ল। যাবৰ সময়ত পুনৰ কৈ গ’ল মই যেন দুৱাৰখন ভিতৰৰপৰা বন্ধ কৰি শোওঁ।

তেওঁৰ কথামতেই মই দুৱাৰখন বন্ধ কৰি আহি বিছনাতে পৰিলোঁহি। শোৱাৰ আগতে এবাৰ ভাবিলোঁ দুৱাৰখন বন্ধ কৰাত কি বিশেষত্ব থাকিব পাৰে। সেই মোলৈ কণী ভজা অনা ছোৱালীজনী যিমনেই মাৰাত্মক নহওক লাগিলে, আজি প্ৰথম চিনাকি আলহী এজনক একো কৰিবৰ সাহ নকৰে। তেন্তে আবু কি?

টোপনিয়ে হেঁচি ধৰিলে।...

বাতিপুৱা দেখিলোঁ, সকলো একে আছে। বাতিও কোনোৱে আৰ্মনি কৰা যেন মনত নপৰিল।

দিনত ঘৰবাৰীবোৰ স্পষ্টকৈ দেখিলোঁ। ঘৰটো যথেষ্ট পুৰণি। এসময়ত নিশ্চয় কোনোবা চহকী মানুহৰ ঘৰ আছিল। ঘৰটো পুৰণি যদিও পৰিপাটী। মেৰামতিৰ অভাৱত এতিয়া অলপ জৰাজীৰ্ণ হৈছে। মাজৰ কোঠাৰ বেৰত আঁৰি থোৱা বন্ধোৱা ছবিবোৰত মকৰাজাল, এলান্দু ওলমি আছে। চিলিংবোৰৰ চুণ মাটি এবাই গৈছে মাজে মাজে। কাঠৰ বস্তুবোৰ দামী আছিল নিশ্চয়, এতিয়া বং উঠি গৈছে।

পুৱা চাহ খাবৰ সময়ত মানুহগৰাকীয়ে সন্ধানিলে, “বাতি কিবা অসুবিধা পাইছিলনেকি?”

“ক’তা, অসুবিধাতো একো পোৱা নাই, মোৰ ভাল টোপনি আহিল।”

এনেতে পদ্মা ওলাই আহিল, কপাললৈ হাত তুলি মোক প্ৰণাম কৰিলে। আবু অতি নম্ৰভাৱে সন্ধানিলে—আবু এপিয়লা কফি বা অ’ভালিটন মোক দিবনেকি।

নমস্কাৰৰ প্ৰত্যুত্তৰ দি মই এপিয়লা গৰম কফি আনিবলৈ ক’লোঁ।

ইতিমধ্যে ভিতৰৰপৰা কাপোৰৰ মোনা এটা লৈ ওলাই আহি মানুহ গৰাকীয়ে ক’লে, “বজাৰ কৰি আহোঁ। আপুনি বহক। আপুনি কেনিবা ওলাই যাবনেকি? যায় যদি খাইবই ওলাই যাব। মই যিমান পাৰোঁ সোনকালে আহিম।” তাৰ পাছত পদ্মাক ক’লে, “পদ্মা, তই কি লাগে চাৰি। মই আহোঁগৈ।” মানুহগৰাকী ওলাই গ’ল।

পদ্মা মেজখনৰ সিপাৰে এনেই থিয় দি আছিল। পদ্মাৰ মনটো মৰা, চকু দুটা বৰ কৰুণ। মূখখনত এটা অৱসাদ আবু ক্লান্তিৰ ভাৱ।

পিৰিচ পিয়লাৰ ঠুংঠাঙৰ বাহিৰে অন্য শব্দ নাছিল। নিবৰতাখিনি বৰ অসহ্য লাগিছিল, দুৱাৰ খিৰিকীবোৰ খোলা থকা সত্ত্বেও সকলোবোৰ বন্ধ যেন লাগিছিল।

পিয়লাৰপৰা মূৰ দাঙি মই পদ্মাৰ মূখলৈ চালোঁ—পদ্মাই তলমূৰ কৰিলে।

এনেয়ে মই মাতিলোঁ, “পদ্মা—”

“কি কৈছে?”

ক’বলৈ মোৰ একো নাছিল।

“মতা মানুহ তোমালোকৰ ঘৰত কোনো নাই নেকি?”

“দীপক আছে—”

“দীপক কোন?”

“ককাইদেউ—”

“দেখা নাই দেখোন, এতিয়া ক’ত আছে?”

“কেইদিনমান ঘৰত নাই, আহিলে দেখিব।”

দীপক সম্পৰ্কে জানিবৰ বিশেষ কোনো কৌতূহল নাছিল। ক’ৰবাত দৰ্শিত কাম কৰে হয়তো, মাজে মাজে আহে। মোৰ বিশেষ জনাব প্ৰয়োজন নাই।

পদ্মাৰ বাপেক নাই, সেই কথা নক’লেও বৰ্জিছোঁ।

“তোমাৰ মাৰ নাম কি?” অবাঞ্ছনীয় যদিও কেতিয়াবা মাতিব মেলিবৰ দৰকাৰ হ’ব বুলি সন্দিগ্ধোঁ।

“উমা—” সবুকে পদ্মাই ক’লে।

“উমা, দীপক, পদ্মা,—” এনেই নামকেইটা মনত বাখিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ দৰে ক’লোঁ। হয়তো মোৰ ব্যৱস্থা দেখিয়েই পদ্মাই একেবাবে সবুকে হাঁহিলে শান্ত ভাবে।

নগৰৰ সিটো মূৰৰ এখন ডাঙৰ দোকানত বহি অৰ্জাৰ লৈছিলোঁ। প্ৰথম দিনাই প্ৰায় সোতৰশ টকাৰ অৰ্জাৰ পোৱাত বেছ আনন্দ উপভোগ কৰিছিলোঁ মনে মনে। হয়তো এই নগৰত ব্যৱসায় ভালেই হ’ব।

দোকানখনৰ আন এটা শ্ব’কেছৰ কাষত কেইগৰাকীমান ভদ্ৰমহিলাই কাপোৰকাৰি আৰু প্ৰসাধনৰ বস্তু কিনিছিল। দোকানৰ অন্যান্য মানুহৰ দৰেই মোৰো চকু বাবে বাবে সেইফালে গৈছিল। দুজনীমান পায়জামা পিন্ধা পাঞ্জাবী মহিলা, দুজনী ফ্ৰক পিন্ধা ইউৰোপীয় মহিলা আৰু কেইজনীমান সাদী পিন্ধা ভদ্ৰমহিলা। তেওঁলোকৰ বস্তু চোৱাৰ ছলেৰে তেওঁলোকে মাজে মাজে আমাৰ ফালে চাইছিল।

মই কোম্পানিৰ মাল দেখুৱাইছিলোঁ—দোকানীজনক।

হঠাৎ দোকানৰ ভিতৰত হুলস্থূল লাগিল, ভদ্ৰমহিলা কেইগৰাকীয়ে হায়োৰিয়ো লগাই ছেদেলি ভেদেলি হৈ ইফালে সিফালে সোমালগৈ। এটা আকস্মিক কোঢ়ালত দোকানখনৰ মানুহবোৰ সংগ্ৰস্ত হৈ উঠিল। চাৰিওপিনে চিঞৰ বাখৰ লাগিল, মূহুৰ্ততে ভালেমান মানুহ জমা হৈ গ’ল।

মই মোৰ বস্তুবোৰ সামৰি ললোঁ, মোৰ কাৰণে একো নতুন অভিজ্ঞতা নহয়। পিকপকেট অথবা চোৰ হ’ব, নহ’লে গুন্ডা।

এগৰাকী ইউৰোপীয় তিবোতা মূৰ্ছী প্ৰায়, খং লাজ আৰু অপমানত মানুহগৰাকী উৎক্লিষ্ট হৈ উঠিছে। লগৰ ভদ্ৰমহিলা কেইগৰাকীয়ে ইস্ আস্,

ছিঃ ছাঃ কৰি, উস কি সাংঘাতিক, কি মাৰাত্মক বুলি বিস্ময়কৰ শব্দবোৰ উচ্চাৰণ কৰিছে।

প্ৰায় পাঁচ মিনিটৰ পাছত পৰিস্থিতি শান্ত হ’ল। ঘটনাটো কি হৈছিল সোধা গ’ল। এগৰাকী পাঞ্জাবী মহিলাই খং আৰু সংকোচেৰে ক’লে, “ক’ৰবাব গুন্ডা এটা আহি এখেতৰ কাপোৰ দাঙি উলংগ কৰি দিছিলহি।”

আমি তলমূৰ কৰিলোঁ, ইউৰোপীয় ভদ্ৰমহিলা, গৰাকী লাজত মৰা যেন হৈছিল।

“মানুহটো কোন গ’ল?”

খীগোৱা দীঘল মানুহটো। একদম গুন্ডা। কিজানি ক’ৰপৰা হঠাৎ আহি ওলালহি, আমাৰ পিছফালে থিয় দিলে, আমিতো একো ভবাই নাই। উঃ! কি হৰিবল্। চিঞৰ বাখৰ লগে লগে সি দৌৰ দিলে। আমি একো বৰ্জিবই নোৱাৰিলোঁ।

গুন্ডাৰে দেশখন ভৰিল। এখন স্বাধীন সভ্যদেশত এনে অসভ্যালি অসহ্য—ইত্যাদি মন্তব্য কৰি মানুহবোৰ আঁতৰিল।

কথাটো অস্বাভাৱিক হ’লেও সাধাৰণ ব্যৱসায়ৰ চিন্তাত কথাটো অলপতে পাহৰি গ’লোঁ।

গধূলি ভাগৰি-জুগৰি আহিছিলোঁ, পম্মাক মাত দিলোঁ, উমা ওলাই আহিল। ক’লে, পদ্মা নাই, ওলাই গৈছে, অলপ পাছতে আহিব। আজি ক’ত কিমান ঘূৰিলোঁ, নিশ্চয় আজি কাৰবাৰ ভাল হৈছে। সদ্যহতে এগিলাছ অ’ভালটিটনকে খাওক—আদি ভালেখিনি কথা একেলগে কৈ উমা ভিতৰলৈ গ’ল। মোৰ সঁচাই ভাগৰ লাগিছিল, মই বিছনাখনত ওপৰলৈ মূৰ কৰি দীঘল দি পৰিলোঁ।

হয়তো পইচাৰ কাৰণে এই সকলোবোৰ কৰিছে পদ্মাইতে। তথাপি হোটেলৰ লগত ইয়াৰ এটা স্পষ্ট পাৰ্থক্য আছে। নাৰীৰ স্বভাৱজাত সহনশীলতা ইয়াত পাইছোঁ। হোটেলৰ সকলো কথা ব্যৱসায়িকতা, ইয়াত ঘৰুৱা। বহুত দিনৰ মূৰত এই পৰিবেশটো মোৰ ভাল লাগিল।

সেইদিনা ৰাতি কিন্তু উমা মোৰ লগত কথা পাতিবলৈ নাছিল। ময়ো ভাল পালোঁ। ঘনিষ্ঠতাৰ পৰা কোনো লাভ নাই।

প্ৰায় এসপ্তাহ পাৰ হ’ল। উমাৰ ঘৰখন কিছূ নিজৰ ঘৰ যেন লাগি পৰিছে। দিনটো অঁতৰি থাকি সন্ধিয়া যেতিয়া ঘৰ সোমায় তেতিয়া উমা আৰু পদ্মা দুয়ো যথেষ্ট উদগ্ৰীৱ হৈ পৰে। খোৱালোৱাতো বিশেষ আশ্বাস নাই।

কিন্তু সদায় মাত্ৰ উমা আৰু পদ্মাকহে লগ পাও* । দীপক নাই । সঁচাসঁচিকৈ সিহঁতৰ ঘৰত দীপক বদলি কোনোবা জীৱন্ত মানুহ এটা আছে নে নাই, নে সেইটো এটা কাৰ্পনিক সৃষ্টি সন্দেহ কৰিবৰ মন গ'ল । কিন্তু এই বিষয়ে নোসোধাই ভাল বদলি অনুভৱ কৰিলোঁ । দীপক নথকাৰ কাৰণে মোৰ কোনো ক্ষতি হোৱা নাই ।

কিন্তু এটা কথা স্পষ্টভাৱে মোৰ চকুত পৰিল যে—গাভৰু আৰু ধুনীয়া ছোৱালী হ'লেও পদ্মাৰ মনটো সদায় মৰা । কোঁতয়াবা কাঁচিৎ হাঁহিলেও পদ্মাৰ হাঁহিটো প্ৰহমহীয়া ব'দৰ দৰেই নিস্তেজ । আনহাতে যথেষ্ট বয়স হৈছে যদিও উমা সদায় প্ৰফুল্ল । উমাই চৰ্চালি ভালকৈ ফনিয়ায়, দীঘল হাতৰ চোলা পিন্ধে, সাধাৰণতে ঘৰৰ ভিতৰত থাকোঁতে গাত দোপাটো নলয়, আৰু চলন ফৰণতো নিঃসংকোচ । সেই বদলি প্ৰলোভন সৃষ্টি কৰিবৰ কোনো চেষ্টা নকৰে যেন অনুভৱ হয় । মধুৰ বং, গাৰ আঁটল গঠন, কথা বতৰাৰ সবলতা সকলোবোৰে উমা মানুহজনীক ঘৰুৱা কৰি ৰাখে । পদ্মাৰ কিন্তু যেন কিবা এটা বহস্য আছে, তাই অতি সংযত, তায়ো দীঘল হাতৰ চোলা পিন্ধে, সঘতনে নিজৰ গাটো ঢাকি ৰাখে ; কিন্তু অতি কম কথা কয়, পোয়িৎ গেণ্ট বখাৰ পৰাই বৃজিব পাৰিছোঁ সিহঁতৰ অৱস্থা স্বচ্ছল নহয় । কিন্তু সেই বদলি সদায় বিষয় হৈ কিয় থাকিব লাগে বৃজিব নোৱাৰিলোঁ ।

বোঁছকৈ বৃজাৰ প্ৰয়োজন নাই ।

মই দুদিনীয়া আলহী ।

পুৱা বেলা বাতৰি কাকতখনত চকু ফুৰাই কটাও* । বাতৰিবোৰৰ কোনো বৈচিত্ৰ্য নাই । নিবাসন্তভাৱে সেইবোৰ পঢ়োঁ । উমাই কোঁতয়াবা মোৰ কাৰণে ছিনেমাৰ আলোচনী আনে । সেই ছবি চাও* । একো বিশেষত্ব নাই, সকলোতে ব্যৱসায়ৰ চতুৰালি । অভিনয়েই যি আলোচনীৰ মূল কথা তাত সত্য বিচৰা অবান্তৰ ; তথাপি শিল্পীৰ কাহিনীয়ে সময় কটোৱাত সহায় কৰে ।

কোঁতয়াবা উমাই মোক সোধে, অভিনেত্ৰী হ'বলৈ কি কৰিব লাগে । সেই বিষয়ত মোৰ কোনো অভিজ্ঞতা নাই, গতিকে এনেয়ে হাঁহি কৈ দিও*—অভিনেত্ৰী হ'বলৈ হ'লে অভিনয় কৰিব লাগে ।

অলপ পৰা মনে মনে থাকি উমাই কয়, “তাৰ মানে ফাঁকি দিব লাগে ।”

মই থতমত খাই যাও* । অভিনয় কৰা মানে ফাঁকি দিয়া নেকি ? সেই বিষয়ে মোৰ নিজৰ ধাৰণা খুব কম, উমাক যথাযথ একো ক'ব নোৱাৰোঁ ।

তথাপি এনেয়ে কও*—“ফাঁকি দিয়া নহয়, কিন্তু ফাঁকি দিয়াৰ নিচিনাই কৰিব লাগে কিজানি, মই ভালকৈ নাজানো ।”

মনে মনে থকাৰ পৰিবৰ্তে সময় কটাবৰ কাৰণেই যে উমাই মোৰ লগত কথা পাতিবলৈ বিচাৰে বৃজাত মোৰ টান নালাগিল ।

পদ্মাৰ নিবৰতাই, তাইৰ জীৱনটো সম্পৰ্কে কোঁতহল জন্মায় । ধুনীয়া গাভৰু ছোৱালীজনী ইমান গহীন, ইমান নীৰৱ নহ'লেওতো চলে । বিশেষকৈ অন্য পুৰুষ মানুহ নথকা ঘৰটোত ।

এদিন উমা কেনিবা ওলাই গৈছিল । পদ্মাই আহি সোধিছিল মই কিমান সময়ত ওলাই যাম আৰু সন্ভৱ কিমান সময়ত ঘূৰিম ।

আত্মীয়তা প্ৰকাশ কৰিবৰ স্পষ্ট চেষ্টা কৰি পদ্মাক ক'লো, “বহাচোন পদ্মা, তুমি দেখোন মোৰ আগত সদায় নীৰৱ হৈ থাকা !”

“ক'বলৈনো কিটো আছে ?”

“এইটো ঘৰ জানো তোমালোকৰ নহয় ?”

“আমাৰ ? কোনে ক'লে আপোনাক ! আমিহে ইয়াৰ মানুহ নহও* ।”

“ইয়াৰ মানুহ নোহোৱা ? ক'ব তেন্তে ?”

“পশ্চিম পাঞ্জাবৰ, আমি বিফিউজী ।”

“তোমালোক বিফিউজী ! কথাষাৰতো মোক আজিও কোৱা নাই ।”

“ক'লে কাৰ লাভ হ'ব, আপুনিহে বিফিউজী অফিছাৰ নহয় যে আমাক পইচা পাই দি সহায় কৰিব ।”

“কিন্তু সহায় জানো তোমালোকে পোৱা নাই ?”

“৪৮ চনত আহিলোঁ । ছবছৰ হ'ল, পঁচিছ টকা পাইছিলোঁ—তাৰেই তিনিটা মানুহে চলি আছোঁ আজিলৈকে ।”

পদ্মাৰ মাতটোত ভংসনাৰ সুৰ । সিহঁতৰ হকে কওঁতা নাই । অসহায় বিফিউজী তিবোতা বোঁচৰীহঁত ।

“কিন্তু এইটোতো ভাল ঘৰেই বদলিব পাৰি ।”

“চৰকাৰে দিয়া নহয় । উমাৰ—”

“উমাৰ—”

“মানে—” থতমত খাই নিজকে শূধৰাই পদ্মাই ক'লে,—“মানে মাৰ কোনোবা মোমায়েকৰ ঘৰ আছিল এইটো । তেওঁলোকৰ সকলো ৰায়াটিওত শেষ হ'ল । তাতে আহি আমি সোমালোঁহি ।”

“এইবোৰ মই নেজানিছিলোঁৱেই পদ্মা, সোধাৰ কাৰণে আকোঁ ৱেয়া নাপাবা ।”

“আপুনিও আমাৰ পৰিচয়টো কৈ দিয়াৰ কাৰণে বেয়া নাপাব।
পাকিস্তানৰ পৰা প্ৰাণ লৈ অহা হিন্দু ৰিফিউজী তিবোতাক কোনোৱে চিনি
পাবলৈ ভাল নাপায়।”

মই কিবা ক’ব খুজিছিলোঁ। উমা আহি সোমালহি। আমাৰ কথা
বন্ধ হ’ল।

বজাৰ কৰি অনা বস্তুবোৰ উমাই পদ্যাক দিলে। বস্তুবোৰ লৈ পদ্যা
ভিতৰলৈ গ’ল।

“দীপক নথকাৰ কাৰণে আপোনালোকৰ বৰ অসুবিধা হৈছে—
ভাৰ্গাৰ জুগুৰি অহা উমাক অলপ সমবেদনা জনাবৰ কাৰণে মই ক’লোঁ।

“অসুবিধা অলপ হৈছে নিশ্চয়, কিন্তু কি কৰিব, সি ঘৰত নাথাকেই।
আব্দু থাকিলেও বজাৰ সমাৰ অতি কমেইহে কৰে। কিন্তু নাভাবিব যে
আপুনি থকাৰ কাৰণে আমাৰ কিবা বিশেষ অসুবিধা হৈছে। আপোনাৰহে
যদি আমাৰপৰা কিবা আৰ্হি হৈছে।”

“মোৰ একো আৰ্হি হোৱা নাই। অন্ততঃ ইয়াত হোটেলতকৈ ভালত
আছোঁ।”

হয়তো দীপকে সাধাৰণ কিবা কাম কৰে। সুধিলে হয়তো উমা অলপ
অপ্ৰস্তুত হ’ব, গতিকে মই দীপক সম্পৰ্কে কোনো বিশেষ কথা নোসোধাই
ভাল বিবেচনা কৰিলোঁ। মই আলহী মানুহ, দুদিন থাকি গুচি যাম।
লোকৰ ভিতৰুৱা কথাৰ ভাগ লোৱাৰ কোনো সাৰ্থকতা নাই।

উমাহঁত ৰিফিউজী। ধৰ্মান্ধতৰ উৎপীড়নত নিজৰ সকলো হেৰুৱাই
আহি ইয়াত আশ্ৰয় লৈছেহি। বেয়া লাগে বেচেষীহঁতৰ কাৰণে। মনৰ
বল আছে কাৰণেই ইহঁত বাঁচি আছে।

কিন্তু য’ত সিহঁতে আশ্ৰয় বিচাৰি আহিছিল, ‘ৰিফিউজ’ বিচাৰি
আহিছিল, তাত সিহঁতে পাইছে অমানৱমুখক অৱহেলা। সিহঁতৰ ভাগৰ
কাঢ়ি কোনোবাই খাইছে, কোনোবাই আৰাম কৰিছে।

কি পৰিহাস!

হোটেললৈ ঘোৱাৰ কথা নেভাবিলেও চাৰ্লিৰ যেন লাগিল। আব্দু
কেইদিনমান এইখন চহৰত থাকিম। তাৰ পাছত অন্য ঠাইলৈ যাম। কিন্তু
ইয়াত থাকি ব্যৱসায় মোৰ ভালেই হৈছে, ভাল অৰ্ডাৰ পাইছোঁ। কম খৰচতো
চাৰ্লিছোঁ।

আব্দু সঁচা কথা ক’ব লাগিলে পদ্যাৰ প্ৰতি এটা নাম নোহোৱা মোহো

জন্মিছে। হয়তো সি মৰম বা অনুকম্পাতকৈ বেছি নহয়, তথাপি মনৰ
ভিতৰৰ এটা কোমল অনুভূতিক স্বীকাৰ কৰা দৰকাৰ যেন অনুভৱ কৰিলোঁ।
নীৰৰ পদ্যাজনীৰ ভিতৰত কিবা এটা অব্যক্ত মৃদুখৰতা আছে—সি নীৰে
আহি হৃদয় ছুই যায়। ৰিফিউজী হ’লেও নাৰী নাৰীয়েই।

এদিন পদ্যাক লৈ ছিনেমা চাবলৈ গ’লোঁ, এই বিষয়ত উমা বা পদ্যা
কাৰোৱেই সংকোচ নাছিল। পদ্যাই মাথোঁ কৈছিল,—“যাব পাৰোঁ, কিন্তু
টিকেটৰ পইচা আপুনি দিব লাগিব।”

ছিনেমা চাই আমি ঘূৰোঁতে ৰাতি প্ৰায় ১১ বাজিল, হুলস্থূল নগৰ-
খনত দুটা অচিনাকি ডেকাগাভৰুক একেলগে ফুৰাত কোনোবাই কিবা মন্তব্য
কৰিলেও সি কাৰো অপকাৰ নকৰে। হেজাৰ বিজাৰ মন্তব্য জনকোলাহলৰ
মাজত হেৰাই যায়।

“হেই পদ্যা—”

হঠাৎ শুনিলোঁ এটা কৰ্কশ মাত। উচপ খাই উঠিলোঁ, পদ্যা আব্দু
মই দুয়ো।

লাইটৰ দুৰ্বল পোহৰত দেখিলোঁ শূকান মৃদুখৰ খীণ ডেকা এটা।
চাৰ্লিবোৰ জপৰা, গাত এটা আধাফটা কাৰ্মিজ আব্দু এটা পুৰণি পেণ্ট।

“ক’ত ফুৰিছ ইমান ৰাতি—?”

তাৰ মাতটো আব্দু কৰ্কশ। তাৰ মাতৰ বৃঢ়তাত মই আকস্মিক কৰ্তব্য
সম্পৰ্কে এটা ক্ষিপ্ৰ চিন্তা কৰি ললোঁ। তাৰ হাতত যদি অস্ত্ৰ নাই, তেন্তে
মোৰ একেটা ঘোঁচাত সি বাৰ্গাৰ পৰিব।

ভয়ত শেঁতা পৰি পদ্যাই ক’লে, “ব’লক যাওঁ।”

“ওঁ ব’লা—”

মানুহটোৰ ফালে চাই চাই, পদ্যাক গাৰ আঁৰ কৰি লৈ মই আগবাঢ়িলোঁ।
যেন তাৰ কথা শুনাই নাই।

“ৰাতি ৰাতি ফুৰিছ। দুৰ্নীয়াক চিনা নাই। কি চিনিবি—
চবতো জানোৱাৰ।”

আমি খোজ বেছি বেগাই দিলোঁ। আব্দু অলপ আগবাঢ়ি মানুহৰ মাজত
সোমাই পৰিলোঁ।

কিছুদূৰ আঁতৰি অহাৰ পাছত, নিৰ্ভয় হৈ মই পদ্যাক ক’লোঁ, “গুন্ডাৰে
দেশ ভৰি পৰিছে। বাটত ভাল মানুহ ফুৰিব নোৱৰা হৈছে। কি যে
ডিগ্ৰেডেশ্যন হৈছে আমাৰ!”

“হাতখন এৰি দিয়ক—” পদমাই ক’লে।

মই যে সেই মানুহটো দেখাৰপৰা পদমাক হাতত ধৰি আনিছিলোঁ পাহৰিয়ে গৈছিলোঁ।

“বেয়া নাপাবা পদমা—মই পাহৰিয়ে গৈছিলোঁ।” পদমাৰ হাতখন এৰি দি মই ক’লোঁ।

ঘৰি চালোঁ গুন্ডাটো কেনিবাৰি গুচি গৈছে।

“পদমা—”

“কি?”

“কিন্তু গুন্ডাটোৱে তোমাৰ নাম কেনেকৈ জানিলে?”

“গুন্ডাইনো কি নেজানে! হয়তো আপোনাৰ নামো জানে। একো ভাবিবলগীয়া নাই, ব’লক।”

“কিন্তু গুন্ডাটোলৈ সঁচাকৈয়ে মোৰ ভয়েই লাগি গৈছিল।”

“ভয়! মই তাতকৈ বহুত ডাঙৰ গুন্ডা দেখিছোঁ, ভয় কিহৰ, ব’লক!”

ঘৰ পায়ো এটা চিন্তা মোৰ নগ’ল, সি পদমাৰ নাম জানিলে কেনেকৈ? পদমাতো বৰ ঘৰি মেলি নুফুৰে।

বাতি ভাত খাই উঠি উমাকো ঘটনাটোৰ কথা ক’লোঁ। উমাই মাত্ৰ এটা কবুৰ হাঁহি মাৰিলে। একপ্ৰকাৰ লঘু সুৰত ক’লে, “আমি যে গুন্ডা দেখিছোঁ সিহঁতৰ তুলনাত—যাওক তুলনানো দিম কাৰ লগত! বাতি পদমাক লৈ ফুৰিবলৈ নাযাব।”

এই উপদেশ নোপোৱাকৈয়ে মই মনতে থিৰ কৰি পেলাইছিলোঁ যে পদমাৰ লগত ওলাই যোৱা এয়ে শেষ।

মই ব্যৱসায়ী মানুহ। মোৰ কিবা দুৰ্নাম হ’লে আমাৰ কোম্পানিৰ দুৰ্নাম হ’ব, চৰিত্ৰই আমাৰ প্ৰধান মূলধন।

মই শূন্যইছিলোঁ। উমা সোমাই আহিল।

বাতি অলপ জ্বাৰ পৰিছিল। মোৰ বিছনাৰপৰা উঠিবৰ মন নগ’ল। উমাই কোঁতয়াবা আহি এইদৰে বাহি কথা বতৰা পাতি থাকেহি।

মই উমাৰ মূখলৈ চালোঁ। উমাই যেন কিবা জবুৰী কথা এটা ক’বলৈ আহিছে এনে যেন লাগিল।

মোৰ মূৰ শিতানলৈ চকীখন টানি আনি বাহি উমাই লাহে লাহে ক’লে, “আমি ভগনীয়াবোৰে জানিছে—সকলোৰে ওপৰত বিশ্বাস হেৰুৱাই পেলাইছোঁ।”

“কিন্তু ভগৱানকতো বিশ্বাস কৰে?”

“ভগৱানক? যি ভগৱানৰ নামত ইমানবোৰ কটা মৰা হৈ গ’ল, ইমানবোৰ তিৰোতা অকালতে বিধবা হ’ল, ইমানবোৰ কুমাৰীয়ে ধৰ্ম হেৰুৱালে, সেই ভগৱানৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰখাতকৈ ডাঙৰ মৰ্খামি আৰু নাই। মোৰ বিশ্বাস—ভগৱান নায়েই।”

বহুত বেদনাই উমাৰ ভিতৰৰ শান্ত মানুহজনীক মাৰি পেলাইছে। মানুহৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰিবৰ শক্তি তাইৰ নাই, গতিকে অদৃশ্য ভগৱানৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰিছে।

“দুখ কষ্টত পৰিলে আমাৰ তেনেকুৱা লাগেই।”

“ওহোঁ, দুখ কষ্টত পৰিলে মানুহে ভগৱানক বিচাৰে, কিন্তু যেতিয়া মানুহ, ভগৱান, প্ৰকৃতি সকলোৰেপৰা অন্যায় পায়, অত্যাচাৰ পায়, তেতিয়া মানুহে সকলোৰে বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰি উঠে। আপোনাক মই জনাব নোৱাৰোঁ, কিমান আশা লৈ আমি ইয়ালৈ আহিছিলোঁ, আৰু কি দুৰ্গতিত আমি দিন কটাইছোঁ।”

“সেইটো মই বুজিছোঁ, কিন্তু মই সঁচাকৈয়ে বুজিব পৰা নাই, কি ধৈৰ্য্যৰ বলত আপুনি—মই পদমাৰ কথা কোৱা নাই—আপুনি এতিয়াও এনেদৰে হাঁহি মাতি চলি আছে।”

উমাই মোৰ মূখলৈ তীব্ৰভাৱে চালে।

“তাৰ বাহিৰে পথ আছে জানো? যি পাপৰ কাৰণে মই নিজে দায়ী নহয়, সেই পাপৰ বাবে অনুতাপ কৰা মৰ্খামি। মই অনুতাপ নকৰোঁ। একোৰে কাৰণে দুখ নকৰোঁ। আমি বিফিউজী, মানুহ হিচাপে আমাৰ কোনো পৰিচয় নাই। এই অৱস্থাটোক মই সহজভাৱে লবলৈ বিচাৰিছোঁ। হয়তো মই পাৰিছোঁ, পদমা সবু ছোৱালী—তাই নাই পৰা।”

উমা যথেষ্ট উত্তেজিত হৈ উঠিছে। মই অলপ অস্বস্তি বোধ কৰিলোঁ। উমাক মই কোনোদিনে বেয়া বুলি ভবা নাই। বেয়া বুলি ভাবিবলৈ নিবিচাৰোঁ। উমাহঁত ভাগ্যৰ হাতত লাঞ্চিত। তাৰ কাৰণে পৃথিৱীৰ আন সকলো জগৰীয়া হ’লেও উমা আৰু পদমা জগৰীয়া নহয়।

হঠাৎ উমা শান্ত হ’ল। ক’লে, “ক্ষমা কৰিব। দুখ লাগিছে কাৰণেই আপোনাৰ আগত কৈছোঁ। জানো, আপুনি এইবোৰ জানিবলৈ নিবিচাৰে। জগতত কোনোৱেই জানিবলৈ নিবিচাৰে। সকলোৱে পাহৰি যাবলৈ বিচাৰে। কিন্তু সকলোৱে পাহৰি গ’লেও আমি পাহৰিব নোৱাৰোঁ। আমাৰ দুখৰ দাগ আমি মিচি পেলাব নোৱাৰোঁ। মৃত্যুৱেও নোৱাৰে। শোৱক, আপোনাৰ টোপনি আহিছে।”

মোৰ অন্তৰ্ভূতলৈ অপেক্ষা নকৰি উমা মোৰ কোঠাৰপৰা ওলাই গ'ল।

উমাই যদি পৃথিৱীৰ সকলোৰে ওপৰত আস্থা হেৰুৱাইছে, মোৰ ওপৰতো বিশ্বাস ৰাখিব নোৱাৰে। তাকেই জনাই গ'ল নেকি উমাই?

উমা পদমাহঁতৰ দূৰৱস্থাৰ সন্যোগ লবলৈ মই নিবিচাৰোঁ। পদমাৰ প্ৰতি মোৰ মৰমে কোনো বিনিময় নিবিচাৰে। মাত্ৰ পদমাৰ বেদনা ভৰা মূখখন আবু কৰুণ চকু দুটাই মৰম আদায় কৰি লবলৈ বিচাৰে।

তাৰ বাবে যদি উমাই মোক অ বিশ্বাস কৰিব খোজে, উমাই মোক ভুল বজা হ'ব। সিহঁতৰ ঘৰত আলহী হ'লেও মনৰ আলহী হ'বলৈ মই নিবিচাৰোঁ।

বাতিপুৱা পদমায়েই চাহ দিলে, উমা কেনিবাৰি ওলাই গ'ল। মোৰ পদমালৈ ভয় লাগিছিল, একো কথা কবলৈ বিচাৰি নাপালোঁ।

পদমায়েই ক'লে,—“বাতি টোপনি আহিলনে?”

“আগবাতি সঁচাই টোপনি নাহিল, কালিৰ সেই গুন্দাটোৰ মূখখন বাবে বাবে চকুৰ আগত দেখি আছিলোঁ।”

“এবা, আপুনি প্ৰথম দেখিছে নহয়, সেই দেখি। মানুহতকৈ ভয়ানক জানোৱাৰ আবু কিবা আছেনে বাবু?”

মই পদমাৰ মূখলৈ চালোঁ। শান্তভাৱে পদমাই কথাবোৰ কৈছে।

হঠাৎ কথাৰ সুৰ সলাই পদমাই ক'লে,—“আজি পাছবেলা মই অলপ দূৰলৈ যাম, আহোঁতে অলপ বাতি হ'ব পাৰে, অকলে আহিবলৈ অলপ বেয়া লাগিব, আপুনি যদি কষ্ট নেপায় অলপ আগবাঢ়ি যাবনে?”

“ময়ো পাছবেলা ওলাই যাম। এইবেলা আবু নেযাও*। কিমান বাতি হ'ব?”

“বাব, চাবে বাব বাজিব পাৰে। এইটো ঠিকনা। আপুনি তাৰ ওচৰৰ চাৰিআলিটোত অকণমান বাট চাব, মই আপোনাক লগ ধৰিমহি।”

মই ঠিকনা লিখি দিয়া কাগজডোখৰ ৰাখিলোঁ।

“মোৰ কোনো অসুবিধা নহয়। আজি ময়ো সেইফালেই ওলাই যাম। ৰিফিউজী মাৰ্কেটত কিবা বিজনেছ কৰিব পাৰিনে চেষ্টা কৰি চাম বুলি ভাবিছোঁ।”

পদমা আবু উমাই মোক হয়তো বিশ্বাস কৰি পেলাইছে। এইটো সিহঁতৰ দুৰ্বলতা। মই গুন্দা নহ'ব পাৰোঁ কিন্তু ময়োতো এটা অচিনাকি পুৰুষ। মোৰপৰা জানো সিহঁতৰ কোনো অপকাৰ হ'ব নোৱাৰে?

দহমান বজাত পদমা ওলাই গ'ল। মোৰ দেখি অলপ বেয়া লাগিল— আজিও পদমাই সেই হাত দীঘল কুৰ্তাটো আবু পুৰণি পায়জামাটোকে পিন্ধি ওলাই গ'ল। হয়তো পদমাৰ আবু অন্য চোলাকাপোৰ নায়েই। মই মাত্ৰ দুসাজ কাপোৰকে সদায় পিন্ধা দেখা পাইছোঁ। কুৰ্তা পিন্ধিলে পদমাই দোপাটো নলয়, অথচ অকল চেমিজ পিন্ধি থাকিলে দোপাটো লৈ থাকে। পদমা আবু উমা দুয়োজনীয়ে কিন্তু সদায় সঘতনে গা ঢাকি ৰাখে। বহুত আধুনিক পাঞ্জাবী তিৰোতাই কুৰ্তাক ফুক কৰি পিন্ধে।

মনতে ভাবিলোঁ হয়তো মই পইচা দিলে পদমাহঁতে কিবা নতুন চোলা কাপোৰ ল'ব পাৰিব। কিন্তু কত অভাৱ চাইগৈ সিহঁতৰ। মোৰপৰা খুব বোছি পালে পাব টকা এশ—এমাহৰ থকা খোৱাৰ খৰচ।

পদমা আবু উমাৰ কাৰণে যদি দুটা চোলাৰ কাপোৰ লৈ আহোঁ, সিহঁতে বেয়া পাবনেকি?

আগদিনা দৰমহাৰ মনিঅৰ্ডাৰ পাইছিলোঁ, আজি বা কালিতে কমিছনৰ টকাও পাব লাগে। মনতে ঠিক কৰিলোঁ আহোঁতে আজি উমাহঁতলৈ দুটা চোলাৰ কাপোৰ লৈ আহিম। সিহঁতে মোক বৃজে, মোক অ বিশ্বাস নকৰে।

বাতি চাবে বাব বজাত নিৰ্দিষ্ট ঠাইৰপৰা পদমাক আগবঢ়াই আনিবলোঁ। মোৰ পৰ্টফলিঅ' বেগটোত ভৰাই অনা সিহঁতৰ চোলা কাপোৰৰ কথা নক'লোঁ।

আমি অন্য কথা পাতি আহিলোঁ।

পদমানো ইয়ালৈ কিয় আহিছিল, আবু ইমান বাতিলৈকে ইয়াত ক'ত বা কিয় আছিল, সুধিবৰ মন গৈছিল যদিও, নুসুধিলোঁ। পদমাৰ ব্যক্তিগত কথা। হয়তো ক'বলগীয়া হ'লে পদমাই মনত দুখ পাব।

ঘৰ পাওঁতে বাতি প্ৰায় ডেৰ বাজিল। বাহিৰৰ দূৰাৰত টুকুৰিয়ালোঁ। প্ৰথমতে কাবো সঁহাৰি নাই। উমা শুলেনাকি? হঠাৎ শুলিলোঁ যেন ভিতৰত কিবা গুণ্ডগোল হৈছে।

অলপ ডাঙৰকৈ মাতিলোঁ, “উমা—”

জোৰ কৰি যেন দূৰৰ পৰা উমাই চিঞৰিলে, “গৈছোঁ—।”

ভিতৰৰপৰা দুৱাৰখন মেল খালে, কিন্তু ভিতৰত ঘোপমূৰা আন্ধাৰ। মোৰ সন্মুখতে উমাই ফোপাইছে যেন ধাৰণা হ'ল।

“লেমটো আনাচোন উমা,—ইমান আন্ধাৰ!”

“লেম জ্বলাব নোৱাৰোঁ—” উমাই যেন কান্দিছিল, মোৰ অলপ অস্বস্তি লাগিল। ইহঁতে মোৰ লগত এইবোৰ কি ধেমালি আবন্ত কৰিছে!

“মই লেম আনিছোঁ ব’ব—” পদ্যাই ক’লে।

“লেম নানিবি পদ্য—নানিবি, দীপক আছে।” অননয়ৰ সৰত উমাই ক’লে।

মোৰ গাৰ তেজবোৰ হঠাৎ হিম হৈ যোৱা যেন পালোঁ।

“কোন আছে?” মই চিৎকাৰ কৰি উঠিলোঁ।

মোৰ লগে লগে পদ্যাই চিয়ঁৰি উঠিল—“দীপক! সি কেতিয়া আহিল!”

“লেম নেলাগে, আহক আপুনি—” উমাই ক’লে আৰু আন্ধাৰত মোৰ কাৰলৈ আহি মোৰ হাতত ধৰিলে।

মোৰ মূৰটো ঘূৰাইছিল। মই উমাৰ হাতত ধৰি আন্ধাৰতে আগবাঢ়িলোঁ।

ইতিমধ্যে পদ্য আন্ধাৰতে আগবাঢ়ি গৈ মোৰ কোঠা পাইছিলগৈ। তাত মোৰ লেমটো জ্বলি আছিল। তাই মোৰ কোঠালৈ সোমাই গৈ লেমটো হাতত লৈ ওলাই আহিল।

হঠাৎ মই দেখি স্তম্ভিত হৈ গ’লোঁ, মোক হাতত ধৰি লৈ যোৱা উমাজনী সম্পূৰ্ণ উলংগ, তাইৰ গত এক আঙুল কাপোৰো নাই!

মই হতভম্ব হৈ গ’লোঁ।

আজি মই কিহত সোমালোঁ!

কিন্তু উমাৰ লাজ ঢকাৰ কোনো চিন্তা নকৰি পদ্যাই গৰ্জি উঠিল, “দীপক ক’ত?”

হঠাৎ এটা ভূতৰ দৰে কোঠাটোৰ এটা চকুৰপৰা ডঢ়ীয়া মূখৰ এটা খীণোৱা ডেকা মানুহ ওলাই আহিল। তাৰ চকুত অন্ধুত চাৱনি।

মানুহটোক দেখি মোৰ বুকুখন চিৰিৎ কৰি গ’ল। ইয়ে সেইদিনা ৰাতি লগ পোৱা গুণ্ডাটো। ইয়াত সোমালিহ কেনেকৈ!

হঠাৎ মই সজাগ হ’লোঁ। পদ্যৰ হিচাপে মোৰ কৰ্তব্য ঠিক কৰি পেলালোঁ। গৰ্জি উঠিলোঁ, “নিকল যাও, গেট আউট—!”

সি নবুজাৰ দৰে মোৰ ফালে চালে। তাৰ পাছত বিৰ বিৰ কৰি ক’লে, “লক্ষ্মী ঠিক আছে, লক্ষ্মী ঠিক আছে, লক্ষ্মীক কোনোবাই ছুবতো তাক শেষ কৰি দিম।”

পদ্যাই চিঞৰি উঠিল, “তই এতিয়া বাহিৰত যা দীপক ভাই, ভদ্ৰলোক আছে দেখা নাই?”

গুণ্ডাটোৱে মোৰ মূখলৈ ভৎসনাৰ চকুৰে চাই ক’লে, “অ— জেটলমেন। আচ্ছা, মই যাওঁ, গুণ্ডা নাইট। পদ্য মই যাওঁ, লক্ষ্মী নাই—লক্ষ্মী তই ঠিক আছে। তোক কোনোৱে ছুব নোৱাৰে।”

মোৰ ফালে চাই চাই সি ওলাই গ’ল। পদ্যাই জোৰেৰে দূৰাৰখন বন্ধ কৰি দি ভিতৰৰপৰা হুক লগাই দিলে। ঘূৰি চাই লেমৰ পোহৰত দেখোঁ মোৰ সম্মুখত উলংগ উমা। ইতিমধ্যে যেন তাই সহজ হৈ পৰিছে। তাইৰ গাত যেন বহুত কাপোৰ আছে। লাজ আৰু অপমানত তলমূৰ কৰি আহি মই কোনোমতে মোৰ বিছনাখনত বহি পৰিলোঁ। অতি লাহে লাহে উমাই ক’লে, “মোক কিবা কাপোৰ এটা আনি দিচোন পদ্য।”

“তোমাৰ কাপোৰ?”

“সি লৈ গ’ল—।”

এখন অবোধ্য পৃথিৱী।

পদ্য সিকোঠালিৰ আন্ধাৰলৈ গ’ল আৰু তাই পিন্ধি থকা কুৰ্তাটো উমালৈ হাত মেলি দিলে—পদ্যৰ গাত শূদা পাতল দোপাটোখন।

তলৰ পৰা মূৰ নদঙাকৈয়ে মই সুধিলোঁ, “এইবোৰ মই একো বদুজিব পৰা নাই উমা। তোমালোকৰ ঘৰত এইবোৰ কি হৈছে!”

“আপুনি বদুজিব নোৱাৰিব। এইবোৰ নক’ৰ কাহিনী, আপুনি নক’ আগে দেখা নাছিল, আজি দেখিলে।” উমাই স্থিৰ মাতাবে ক’লে।

মই উমালৈ চালোঁ। উমাই ইতিমধ্যে পদ্যৰ চোলাটো পিন্ধি তাইৰ দেহাটো ঢাকিছে। পদ্যলৈ চালোঁ। পদ্যৰ পাতল দোপাটোখনক অৱহেলা কৰি তাইৰ স্পষ্ট দেহৰেখা ব্যক্ত হৈ উঠিছে।

“তই এটোপা চাহ কবগৈ যা পদ্য, মই এখেতক কথাবোৰ বদুজাই কওঁ।”

“বদুজাই—?”

“ওঁ, বদুজাই, নহ’লে তেখেতে বদুজিব নোৱাৰিব।”

“নেলাগে, মোক একো বদুজাই ক’ব নেলাগে। মই একো বদুজিবলৈ নিবিচাৰোঁ।” প্ৰতিবাদৰ সৰত মই ক’লোঁ।

“নহয় শূদনক, অকণমান কথা। আপুনি বদুজিব পাৰিব।”

মই মনে মনে থাকিলোঁ।

উমা মোৰ সম্মুখলৈ আহিল, টিপলখনৰ কাষৰ চকীখনতে বহিল। তাৰ পাছত উত্তেজিত ভাষাৰে, কিন্তু লাহে লাহে ক’বলৈ ধৰিলে:

“সকলো এৰি আহিলোঁ, ঘৰ বাৰী, মাটি-ভেঁটি, বংশ পৰিয়াল, সকলো হতাকাৰীৰ হাতত এৰি আহিলোঁ, আবু এৰিলোঁ লাজ। ভাৰত পাকিস্তানৰ সীমাতে লাজো এৰি শেষ কৰি থৈ আহিলোঁ।

“সম্পূৰ্ণ উলংগ হৈ প্ৰায় দশ গুৰুৰ চকুৰ আগত আমি তিনিজনী ছোৱালী সাত দিন থাকিলোঁ। জাৰতো সিহঁতে গাত কাপোৰ লবলৈ নিদিছিল। আমাক সেই পশুবোৰে চাইছিল, ছুইছিল—যি মন যায় কৰিছিল। আমি পাহৰি গৈছিলোঁ যে আমি মানুহ। আমাৰ মনত লাগিছিল যে আমি সকলো বন্য পশু। কাপোৰৰ ব্যৱহাৰ, লাজ চৰম আমি শিকাই নাই। আমাক সিহঁতে পশু কৰি পেলাইছিল।

“সকলো শেষ কৰি থৈ কেৱল আশাকে বুকুত বান্ধি ইয়ালৈ আহিলোঁ। মৰিব পাৰিলোঁহেঁতেন, কিন্তু নমৰিলোঁ। আশা লৈ আহিছিলোঁ যে ইয়াত মানুহ আছে। মানুহৰ মাজত নতুন ঘৰ কৰিম। জীয়াই থাকিম।

“কিন্তু মানুহ সহজে পশু হ’ব পাৰে। কিন্তু পশু সহজে মানুহ হ’ব নোৱাৰে।

“কিন্তু ইয়াত—ও” বাটতে লগ পালোঁ পদ্মাক। তাৱো সকলো হেৰুৱালে। দুয়ো একেলগে পলাইছিলোঁ—।”

“পদ্মা আপোনাৰ জীয়েক নহয়?”

“জীয়েক! মোৰতো বিয়াই হোৱা নাই। অত্যাচাৰে মোক বুকী কৰিলে। মোৰ বয়স ২৪ বছৰ হৈছে।”

মই তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰে উমালৈ চালোঁ। দেহাটোত যৌৱনৰ তীব্ৰতা আছে। কিন্তু মূখখন শুকান; চকুৰ গুৰিবোৰ অলপ ক’লা হৈছে।

“আবু এই দীপক?”

“দীপক, সিও হতভাগ্য সৰ্বহাৰা, সিও ক’ৰবাৰ বিফিউজী। তাৰ লক্ষ্যক লৈ সি প্ৰাণটুকি পলাই গৈছিল। কিন্তু লক্ষ্যক সি সবুৱাৰ নোৱাৰিলে, তাৰ বুকুৰপৰা দুৰ্ভাগ্যৰে অক্ষয়ক কাটি লৈ গ’ল, সি বলিয়া হ’ল।”

“বলিয়া হ’ল?”

“ও” বলিয়া নহৈ আবু কি কৰিব? সি ভাৰতলৈ আহিল। বাটত লগ পাই মোক সুধিলে—‘মোৰ লক্ষ্যক দেখিছিল! মই ক’লোঁ, ‘কিয়, ময়ে জানো লক্ষ্য নহও?’ তাৰ মস্তিষ্ক বেয়া হৈ গৈছে, মাজে মাজে সি ভাবে যে ময়ে তাৰ লক্ষ্য।”

“কিন্তু সি যে গুৰু—।”

পাগলক আমাৰ দেশত গুৰু বোলা হয়। এৰা, ইয়াত আজি তাক সকলোৱে গুৰু বুলি ভাবে। তাক ছেই ছেই কৰে, পিছে পিছে খেদে। কিন্তু সি গুৰু নহয়। মই ভাবোঁ—সি মোৰ ল’ৰা। সি ভাবে, মই তাৰ লক্ষ্য—আবু সেই কাৰণে—”

এনেতে পদ্মাই দু পিয়লা চাহ আনিলে।

“চাহ খাওক।”

“বহুচোন পদ্মা। এখেতক সকলো কথা কৈ দিছোঁ। হয়তো আমাকো আপুনি পাগল বুলিয়ে ভাবিছে। হয়তো আমাৰ মগজুও সম্পূৰ্ণ ঠিক নাই।”

“কিন্তু দীপকে ইয়াত কি কৰিছিল?” নুসুধিব লগীয়া কথা যদিও মই সুধি দিলোঁ। শেষ কথা জানি থোৱাই ভাল।

উমাৰ মূখখন কথা কওঁতে উত্তেজিত হৈ উঠিছিল। পদ্মা মোৰ ওচৰতে বহিল। উমাই ক’লে, “আন্ধাৰত দীপকৰ লগত মোক বিবস্ত্ৰা দেখি আপুনি হয়তো অন্য কিবা ভাবি পেলাইছে। কিন্তু নহয়, দীপকে মোক তাৰ লক্ষ্য বুলি ভাবে আবু ভাবে যে তাৰ লক্ষ্যক অন্য ছোৱালীবোৰৰ দৰে কোনেও অপমান কৰা নাই। ইয়াৰে প্ৰমাণ কৰিবৰ কাৰণে সি কেতিয়াবা বজাৰে সমাৰে কোনোবা অচিনাকি ভদ্ৰমহিলাকো উলংগ কৰি বহুত মাৰধৰ খাইছে।

মই নিৰ্বোধৰ দৰে উমা আবু পদ্মাৰ মূখলৈ চালোঁ, উজ্জ্বলকৈ জ্বলা লেমৰ পোহৰটো অসহ্য তীব্ৰ লাগিছিল।

“জানো, ইমান নিৰলজ্জ, ইমান জঘন্য ঘটনা আপুনি দেখা নাই। কিন্তু চাওক, আমাৰ গাত এইবোৰ দুখৰ দাগ, অপমানৰ কালিমা—দেখুৱাচোন পদ্মা, তেখেতে বুকুত।”

কথাৰ লগে লগে মোৰ কাষতে বহা সংকুচিত পদ্মাৰ গাৰ পৰা টান মাৰি উমাই দোপাটোখন গুচাই দিলে, তাইৰ সঠাম, কেঁচা গাটো ওলাই পৰিল। মোৰ গাটো শিয়ৰি উঠিল, উমাই লেমটো কাষলৈ আনিলে—পদ্মাৰ মূখৰ আগলৈ।

“তলমূৰ কৰিব নেলাগে, চাওক এইয়া, এইবোৰ লেখা পঢ়ি চাওক, অ’—অকল পদ্মাৰেই নহয়, মোৰ গাতো আছে এই অলংকাৰ। আপুনি চাওক—সভ্য জগতক ক’ব পাৰিব।”

কোৱাৰ লগে লগে উমাই পিন্ধি থকা কুৰ্তাটো গাৰপৰা খহাই পেলালে। মোৰ সম্মুখত দুজনী বিবস্ত্ৰা যুৱতী—সিহঁতৰ মাংসল দেহ। কিন্তু

কেঁচা দেহাৰ ওপৰত কিছুমান ক'লা দাগ। স্তনৰ ওপৰত, দুয়ো বুকুৰ মাজত, পেটত, আৰু চিৰ আবৃত কৰি বখা দেহাৰ সকলো ঠাইত।

নবদেহাত খুঁচি খুঁচি টুটু কৰা ক'লা ক'লা কেটোমান আখৰ; ইমান বীভৎস! ইমান কদাকাৰ!

মই তলমূৰ কৰিলোঁ, পদমাই গাটো ঢাকি ল'লে। উমা কিস্তি প্ৰায় পাগলী হৈ উঠিছিল, তাই কৈ গ'ল: “দীপকে ভাবে তাৰ লক্ষ্মী ভালে আছে, তাৰ লক্ষ্মীৰ গাত আমাৰ দৰে কালিমাৰ বেখা পৰা নাই। সি সেই দেখি বাটৰ বা যাকে তাকে তাৰ লক্ষ্মী বুলি ভাবে আৰু কাপোৰ উদঙাই চাবলৈ বিচাৰে তাৰ লক্ষ্মীৰ গাটো অক্ষত আছেনে নাই।

“মোকো কেইবাদিনো সি বিবস্ত্ৰা কৰি পেলাইছিল। কিস্তি মোৰ গাটো আজিও তাক মই চাবলৈ দিয়া নাই। সি যদি দেখা পায় যে সি লক্ষ্মী বুলি ভবা ময়ো কলংকৰ লেখা গাত লৈ ফুৰাইছোঁ, তেন্তে সি হয়তো ক'ববাত মূৰ আছাৰি মৰি থাকিব। সেই দেখি সি আহিলেই মই লেম নুমাই দিওঁ।

“চাওক আৰু এবাৰ চাই লওক, আপনালোকে স্বাধীনতা পালে, ভাৰত পালে, পাৰ্কিস্তান পালে। আৰু আমি পালোঁ এইয়া—”

একেবাৰে নিলজ্জভাৱে উমাই লেমটো নিজৰ বুকুৰ কাষত দাঙি ধৰিলে। মোৰ চকুত পৰিল উমাৰ বুকুৰ দুটাৰ ওপৰত ক'লা আখৰৰ লেখা এখন নতুন দেশৰ নাম,—আৰু জিন্দাবাদ।

পৃথিৱীখন তেতিয়া মোৰ ভৰিৰ তলত নাছিল।

পাছদিনা বাতিপুৱা পৃথিৱীখন শান্ত। মই চাহ খাবলৈ অপেক্ষা নকৰাকৈয়ে হোটেললৈ বিছনাপত্ৰ পঠিয়াই দিলোঁ।

শেষত উমাহঁতক মাত লগাবৰ কাৰণে সিহঁতৰ শোৱাকোঠালৈ গ'লোঁ। দুয়োজনী শূদা মজিয়াতে লালকাল টোপনিত পৰি আছে। পদ্যৰ গাত কাপোৰ নাই, ক'কালত আছে, উমাৰ গাত চোলাটো আছে, ক'কালত একো নাই। কিস্তি কোঠাটোৰ ভিতৰৰ সেই কাৰ্হালি পোহৰতো মই দেখিলোঁ সিহঁতৰ গাত একোডোখৰ ঘাঁৰদৰে মূখমেলি থকা সেই ক'লা আখৰৰ শাৰীবোৰ। কোনোবা ঘাতকৰ ছুৰিৰে খুঁচি খুঁচি যেন সিহঁতৰ গাত আঁকি দিলে।

দুয়োজনীকে নিবৰে এটা অন্তৰৰ সেৱা জনাই মই দুৱাৰখন বন্ধ কৰি ওলাই আহিলোঁ ১০

“আপুনি?”

“মোৰ নাম প্ৰকাশ গুণ্ডা।”

“গুণ্ডা?”

“সেইটো মোৰ নাম নহয়, মই পোৱা উপাধি, আপুনি?”

“কাণ্ডন বেষ্যা।”

“বেশ্যা?”

“সেইটো মোৰ নাম নহয়। মই পোৱা উপাধি। তুমি ক'ত থকা?”

“গুণ্ডা বুলি কোৱাৰ লগে লগে ‘আপুনি’ৰ পৰা ‘তুমি’ হৈ গ'লোঁ? তুমি ক'ত থকা?”

“তুমি থকা এই চহৰখনতে মই থাকোঁ। মোক আপুনি বুলিবলৈ টান পাই গ'লা?”

“আচৰিত। মইতো এই নগৰৰ সকলো বেশ্যাক চিনি পাওঁ। তুমি মিছা কথা কোৱা নাইতো?”

“মিছা কথা কোৱা হ'লে মই নিজৰ চিনাকি বেশ্যা বুলি নিদিলা হেঁতেন। তোমাক কিস্তি গুণ্ডা যেন লগা নাই। ভুলোক যেন লাগিছে। মিছা চিনাকি দিয়া নাইতো?”

“গুণ্ডাবোৰ ভুলোক নহয় বুলি ভাবা নেকি? তুমি কিস্তি দস্তৰমত ভদ্ৰমহিলা। বেশ্যা যেতিয়া তোমাৰ নিশ্চয় মাৰ-বাপেৰ ককাই-ভাই আপোন পৰিয়াল কোনো নাই, নহয়?”

“সেইবোৰ নাই। কিস্তি মোৰ এজন স্বামী আৰু এহাল ল'ৰা-ছোৱালী আছে।”

“তোমাৰ স্বামী আছে, ল'ৰা-ছোৱালীও আছে? তথাপি তুমি—?”

“সাংঘৰ যেন লাগিছে? নহ মাতা, নহ কন্যা ধৰণৰ কুমাৰী বেশ্যাতকৈ আজিকালি অন্য বেশ্যাৰ সংখ্যা সৰহ বুলি তুমি ক'ব নোৱাৰা নেকি?”

“একেবাৰে ববীন্দ্রনাথৰ কবিতা পালাগৈ। তুমি পঢ়াশুনা কৰা ছোৱালী যেন লাগিছে।”

“নহ মাতা বোলোঁতেই ববীন্দ্রনাথৰ গোন্ধ পাই গ'লা? তুমিও দেখিছোঁ কবিতা চাবিতা পঢ়া মানুহ। গুণ্ডামী কৰাটো তোমাৰ প্ৰফেশ্যন নে লাক্ষ্জাবী?”

“দুয়োটা। মোৰ এজনী বিবাহিতা স্ত্ৰী আছে. এজনী বক্ষিতা আছে, ন বছৰীয়া এটা ল'ৰা আছে—আব্দু—”

“আব্দু—! অবাক কৰিলা। আব্দু কোন আছে?”

“এজনী বদৰ্ভা মা আছে, যি মোক ভাল মানুহ বুলি ভাবে।”

“তুমি কি কৰা?”

“গুণ্ডামী। তুমি যেনেকৈ বোকা কৰা।”

“বিবাহিতা পৰিবার থাকোঁতেও বক্ষিতা বাখিছা কৈলৈ?”

“মোৰ টকা পয়চা খৰচ কৰিম আব্দু ইন্ বিটান একো নেপাম? মোক কি ঠাকুৰবাৰীৰ খানচামা নে চেৰিটেবোল ডিচপেন্সাৰীৰ ডাক্তৰ বুলি ভাবিছা? আই পে ইন ক্যাম্ব, এ'ড শ্বী পেইজ মি ইন্ কাইন্ড। বচ্।”

“তোমাক অলপ বেলেগ যেন লাগিছে। আহা, নবহা জানো?”

“কোনো ছোৱালকৈ মই মনত বাখিবলৈ নিবিচাৰোঁ। তোমাৰ লগত বহি সবহ পৰ কথা-বতৰা পাতিলে, তোমাৰ কথা কিছুদিনলৈ মনত বৈ যাব পাৰে। সেইটো ভাল কথা নহ'ব।”

“মনত বাখিব লগা ধৰণৰ একো নাই, মোৰ নাম কাণ্ডন বোকা।”

“তোমাৰ চিনাকি দি লাজ পোৱা নাই?”

“লাজ পোৱা হ'লে মোৰ চিনাকিকে নিদিলাহে তেন। আহা, বহিবা। এতিয়া মোৰ স্বামীও ঘৰতে আছে। তেওঁৰ লগতো চিনাকি হ'ব পাৰিবা। আমাৰ ঘৰলৈ বেছি দূৰ নহয়।”

“মই তোমাৰ স্বামীৰ লগত চিনাকি হ'বলৈ নিবিচাৰোঁ।”

“তুমি নিবিচাৰিব পাৰা, তেওঁ তোমাৰ লগত চিনাকি হ'বলৈ পালে ভাল পাব।”

“তেওঁক ভালপোৱাৰ কাৰণে মই কিবা এটা কৰিম কৰিম?”

“ভাল মানুহ হোৱা হ'লে তোমাক নক'লোহে তেন। তুমি গুণ্ডা, সেই কাৰণেহে কৈছোঁ।”

“কিয়?”

“আমাৰ ঘৰলৈ যি আহে সকলো ভাল মানুহ। গুণ্ডা নাহেই। সেই দেখি গুণ্ডা এজনৰ লগত চিনাকি হ'বলৈ পালে তেওঁ সঁচাকৈয়ে আনন্দ পাব।”

“চাহ-তাহ খুৱাবানেকি?”

“অইন একো নোখোৱানেকি? বীয়েৰ, হুইস্কী?”

“কিন্তু মোৰ অন্য এঠাইলৈ যাবলগীয়া আছে। আব্দু এতিয়াতো বাতিও কিছূ হ'ল।”

“হ'হুৱালা।”

“কিয়?”

“বেশ্যা-গুণ্ডাৰ বাতিলৈ ভয় হোৱা দেখি।”

“ভয় নহয়, ধৰা চিন্তা। তুমি এই সময়ত ইয়াত কিয় বৈ আছিলি নেজানো, মই কিন্তু এফালে যাবলৈ আহি এখন অট'বিল্ডাৰ কাৰণে বাট চাইছিলোঁ।”

“টোকাৰে নোযোৱা কিয়?”

“সিমান পইচা খৰচ কৰিবলগীয়া দৰকাৰী কাম নহয়।”

“এঘণ্টা আধা ঘণ্টা পছতো এইফালে অট'বিল্ডা পোৱা যায়। চিন্তা নকৰিলেও চলিব।”

“তোমাক একছিডেণ্টেলী আজি ইয়াত লগ পালোঁ। সেইবুলি তোমাৰ লগত তোমাৰ ঘৰলৈ গৈ তোমাৰ স্বামীৰ লগত চিনাকি হৈ বিয়েৰ খাই খাই বহি থাকিম, সেইটো কেনেকৈ হ'ব পাৰে?”

“মোৰ ঘৰলৈ তেনেকৈয়ে যায়।”

“তোমাৰ নিমন্ত্ৰণত মই গ'লে টকা কিন্তু তুমিহে মোক দিব লাগিব, মই তোমাক নিদিওঁ।”

“সেইটো বাবু পাছত ছেটল কৰিলেও হ'ব। আহা এতিয়া।”

“সোঁখন অট'বিল্ডা অহা নাইনে?”

“বিল্ডা হ'ব পাৰ।”

“যিয়ে হওক আহা। দৰকাৰ হ'লে য'লৈ যাব খুজিছা তাত মই মোৰ গাড়ীৰে থোৱাই দিম।”

“তোমাৰ গাড়ীও আছে?”

“মাত্ৰ দুখন। ফিয়েটখন আজি অলপ দিনৰ আগতে কিনিছোঁ।”

“তোমাৰ নাম কি বুলি দৈছিলি?”

“কাণ্ডন বোকা। কি হ'ল, মনত বাখিবৰ মন গৈছে নেকি?”

“দুখন গাড়ী থকা এজনী ছোৱালীক পাহৰি যাবলৈ মোৰ দুঘণ্টাৰ বেছি সময় নেলাগে।”

“মোক মনত বাখিবৰ কাৰণে মই আজিলৈকে কোনো পদব্ৰূকে অনুৰোধ কৰা নাই। তোমাকো নকৰোঁ। আহা এতিয়া।”

“বাবু ব'লা। কিন্তু তোমাৰ হাচবেণ্ডৰ লগত বহি হুইস্কী খাই সময় কটাবৰ কাৰণে মই অহা নাই, মনত বাখিবা।”

“মোৰ কাৰণেই আহিছা, আহা।”

“গুৰ্ভিৰ্ভিনিং।”

“বি ছীটেড প্লীজ।”

“থেন্কেউ। আপুনি?”

“মই? আই এম আই। শ্ৰীধনঞ্জয় বায়চৌধুৰী, এল, এল, এম, বাব এট ল। কিবা কে’ছ লৈ আহিছে?”

“কে’ছ মানে? মই শ্ৰীপ্ৰকাশ—”

“শ্ৰীপ্ৰকাশ নামে এজন গভৰ্ণৰ আছিল। আই হ’প ইউ আৰ নট্ দেট গাই।”

“চিয়ৰলি আই এম এ ডিফাৰেণ্ট মেন। মোৰ নাম—”

“আই এম নট কন্‌ছাৰ্ণড উইথ ইয়’ব নে’ম। আপোনাৰ কে’ছটো কি? ইউ ন’ মাই ফিজ। কন্‌ট্ৰেইট কৰিলে ব্দপীজ টেন্‌ থাওজেণ্ড পাৰ কে’ছ। নহ’লে ব্দপীজ ওৱান থাওজেণ্ড পাৰ এপিৰেবেস। এগ্ৰীড?”

“তুমি এও’ক আগে দেখাই নাই কিজানি। মোৰ মাজৰ্ ভিনিহীদেউৰ ভায়েক। ব্ৰ’কাৰ। এক্সপ’ট ইমপ’ট বিজনেছৰ ব্ৰ’কাৰী কৰে। ব’বিং বিজনেছ।”

“গুড্। কে’ছটো তেন্তে ইনকমটেবল? ডন্ট ৰিবি। কন্‌ট্ৰেইট—যিমান টকা এক্সপেন্‌সিট্ কৰাই দিম, তাৰ ফিফ্টি পাছেণ্ট মোৰ ফীজ। নট এ পেনি লেছ।”

“তোমালোকলৈ কফিকে আনো?”

“আই এম নট্ ইয়’ব গেণ্ট। গভৰ্ণৰ শ্ৰীপ্ৰকাশক মন গ’লে কিবা খুৱাব পাৰা। আৰ ইউ ইণ্টাৰেষ্টেড্ ইন্‌ এবণ্ট্ৰেইট আৰ্ট?”

“মানে?”

“মানে এও’—মোৰ ৱাইফে সেই যে আঁকবাঁক কৰি থাকে—দেট্ গিনিংলেছ গ্ৰাফ—গছজোপাৰ নিচিনা মানুহ, মানুহটোৰ নিচিনা হাতী—মানে ম’ণ্ট ৰিডিকুলাচ মিছইউজ অব্ টাইম, কালাৰ এণ্ড মানি! তাৰ আকৌ এগাল চমৰ্দাবো আছে এই দুনীয়াত।”

“আৰ্ট্ মই ভাল পাও’। কিন্তু এবণ্ট্ৰেইট আৰ্ট্ ন্দবুজোঁ। যদিও মই ৰেপেণ্ট কৰোঁ। দেট ইজ অল্‌ছ’ ছাম ছৰ্ট অব্ ক্ৰিয়েশ্যন।”

“টকা এটা কংক্ৰীট বস্তু। টকাৰ আইডিগ্ৰাটোৰে ৰিল্ডিং সাজিব পাৰিনেকি? এপিয়লা কফিয়ে আপোনাৰ পিৱাহ মাৰিব পাৰে, এপিয়লা কফিৰ এবণ্ট্ৰেইট আইডিগ্ৰাটোৰে আপোনাৰ পিৱাহ মাৰিব?”

“আই হ’প ইউ প্ৰে?”

“প্ৰে? প্ৰাৰ্থনা কৰা! নেভাৰ। কৰিলেও আই ডু নট প্ৰে ইয়’ব গড্। আই প্ৰে মেমন, মেমন—দি গড্ অব্ ৰেলথ।”

“মেমনকতো আপুনি দেখা পোৱা নাই। এটা এবণ্ট্ৰেইট আইডিগ্ৰা—নহয় জানো?”

“আই ডু নট্ ডীল উইথ্ মেটাফিজিক্স। ঠিক যেনেকৈ মই এবণ্ট্ৰেইট আৰ্ট্ ন্দবুজোঁ।”

“আপুনি কফি খাওক। কাজৰ্ বেয়া পাৰনেকি? তুমি তেন্তে একো নোখোৱা?”

“মই কোঁতিয়া কি খাও’ আশাকৰোঁ তুমি জানা। এখেতক তোমাৰ পেইণ্টিং দেখুৱাবলৈ আনিছা তেনেহ’লে? আই থট্ হি ৰাজ এ ক্লায়েণ্ট।”

“হি ইজ্ মাই ক্লায়েণ্ট, নট ইয়’বহ। এতিয়া মোৰ পেইণ্টিংবোৰ চাব জানো?”

“চাব পাৰোঁ। বাট্ আই আণ্ডাৰষ্টেণ্ড আৰ্ট্ প্ৰেচাজ লিটল। তথাপি আপোনাৰ ৰক’ছখিনি চাই ভাল লাগিব—আই হ’প।”

“তেনেহ’লে আহক, আমি ওপৰলৈ যাও’।”

“আহোঁ তেনেহ’লে—”

“ৱান মিনিট। আপুনি ক’ত থাকে? কথাটো জনাত মোৰ কোনো স্বাৰ্থ নাই, ধিলীভ মী। এনেই সুৰ্ধিছোঁ।”

“এইখন টাউনতে থাকোঁ।”

“এইখন টাউনত থাকি এক্সপ’ট্ ইমপ’ট বিজনেছ কৰে?”

“ব্ৰ’কাৰি কৰোঁ, দালাল।”

“দালাল যোঁতিয়া এবণ্ট্ৰেইট আৰ্ট্ ব্দজিব পাৰিব। যাওক।”

“এ ফাইন জেণ্টলমেন।”

“কোন? তোমাৰ হাচবেণ্ড। এ ৰবাইপাৰ অব্ মেমন। এনেকুৱা মানুহক মই এড’ৰ কৰোঁ। কিমান বয়স হৈছে বাবু?”

“ফৰ্টি থ্ৰি।”

“লুক্‌চ্‌ ৱুংগাৰ। টকা কিমান কৰিছে?”

“বিছ লাখৰ কম নহয়। টকা কৰাটো তেওঁৰ নিচা।”

“আব্দ অন্য নিচা নাই?”

“কিয় নহ’ব। ছেক্স এণ্ড ৱাইন।”

“গুড ! তোমাৰ নাম কাণ্ডন নহয় ? কাণ্ডন মানে কি ? কাঁচ নে সোণ ?
তেনেকুৱা কিবা এটা নহয়নে বাবু ?” মই অবশ্যে সংস্কৃত নাজানো ।”

“কাণ্ডন এবিধ ফুল ।”

“আই ছী । অৱশ্যে কোনপাহ ফুলক কাণ্ডন বোলে মই নেজানো ।
তোমাৰ নামটো বাৰ্ণটিক, মানে গাঁৱলীয়া গাঁৱলীয়া লাগিছে ।”

“ভুল হোৱা নাই । মই গাঁৱৰ ছোৱালী আছিলোঁ ।”

“আই এম্ নট ইণ্টাৰেষ্টেড ইন্ দেট । এতিয়া তুমি মিছেছ
বায়চৌধুৰী ।”

“মই কাণ্ডন বেশ্যা । ব’লা তোমাক ঘৰত থৈ আহোঁ । বাতি হোৱাৰ
কাৰণে তোমাৰ চিন্তা হোৱা নাই জানো ?”

“তোমাৰ এৰণ্টেট পেইণ্টিং ?”

“বুজি নেপাবা । সেইবোৰ চালে মোক মনত বাখিবৰ মন যাব
পাৰে ।”

“ব’লা যাওঁ । বায়চৌধুৰীক মাত লগাই যাব নেলাগিব জানো ?”

“দৰকাৰ নাই । ইতিমধ্যে তেওঁ তোমাৰ কথা সম্পূৰ্ণ পাহৰি
গৈছে ।”

“বৰ ভাল অভ্যাস । পাহৰি থাকিব পাৰিলে মনবোৰ পাতল হৈ থাকে ।
কিন্তু তুমি মোৰ চিনাকি তেনেকৈ দিলা কিয় ?”

“একো হানি নহয় । মই মিছা কৈছোঁ বুলি তেওঁ জানে ।”

“জানে ?”

“তেওঁ মোৰ কোনো কথা বিশ্বাস নকৰে ।”

“কিয় ?”

“কাৰণ মই তেওঁৰ বিবাহিতা পত্নী ।”

“আই ছী । গাড়ী কোনে চলাব ?”

“তুমি উঠাচোন বাবু । ফিয়েট গাড়ী বনাওঁতে ছোৱালীয়ে চলোৱা
নিষেধ বুলি কোনো নিয়ম কৰা নাছিল ।”

“তোমাৰ ল’ৰা-ছোৱালী হাল নেদেখিলোঁ ।”

“সিহঁত ইয়াত নেথাকে । ল’ৰাটো মোৰ নিচিনা আবু ছোৱালীজনী
বাপেকৰ নিচিনা হৈছে ।”

“ইমান খৰকৈ চলাইছা কেলেই ?”

“ক’লৈ যাব লাগিব তুমিতো মোক কোৱা নাই ।”

“এটা গুণ্ডা আবু এজনী বেশ্যা ক’লে যায় ক’ব লাগেনেকি ?”

“হয় কোনো দামী হোটেললৈ, নতু বাস্তাৰ কাষৰ দ’ নৰ্দমালৈ ।”

“দামী হোটেল এইখন চহৰত নাই । নৰ্দমা অৱশ্যে আছে ।”

“তেন্তে তোমাৰ ঘৰলৈকে যাওঁ । কেনি যাব লাগিব ?”

সব ঠাই মোৰ ঘৰ আছে, আমি সেই ঘৰ মৰি খুঁজিয়া—”

“বৰিঠাকুৰ তোমাৰ মুখস্থ যেন পাইছোঁ ।”

“কবিতা-চবিতা দুটামান মুখস্থ মাতিব নোৱাৰিলে, আধুনিক ভদ্ৰলোক
হোৱা নাযায় ।”

“ভদ্ৰলোক হোৱাৰ চখ আছে দেখিছোঁ ।”

“অন্ততঃ তোমাৰ নিচিনা ভদ্ৰমহিলাৰ কাষত ।”

“আবু কিমান দূৰ যাব লাগিব ?”

“গৈ থাকাচোন ।”

“নগৰ শেষেই হ’ব দেখোন ।”

“গাঁওবোৰো আজিকালি নগৰ হৈছে ।”

“আমাৰ নগৰবোৰ এতিয়াও গাঁও হৈ আছে । মাঘবিহুত কাঠ আল,
মোৱা আল, আটাইতকৈ ক’ত বিক্ৰি হয় জানা ? এনেকুৱা টাউনত ।”

“এতিয়া যদি তোমাৰ পেটল নোহোৱা হৈ যায়, তুমি কি কৰিবা ?”

“মোৰ গাড়ীত সদায় বহুত তেল ভৰোৱা থাকে ।”

“যদি ইঞ্জিনটো কিবা কাৰণত বেয়া হৈ যায় ?”

“মোৰ গাড়ীখন নতুন ।”

“মোৰ ঘৰলৈ সঁচাই যাবা জানো ?”

“নহ’লেনো ক’লে আহিছোঁ ?”

“মোৰ যদি ঘৰেই নাই ?”

“গুণ্ডাই মিছা কথা কয় বুলি মোৰ জনা নাই ।”

“সকলো গুণ্ডা একে নহবওতো পাৰে ।”

“মোৰ গাৰ কাষ চাপি আহিছানেকি ? মোৰ গাড়ী চলোৱাত দিগদাৰি
হ’ব পাৰে ।”

“গাড়ীখন অলপ বখাই নিদিয়া কিয় ?”

“তোমাৰ এতিয়াই ঘৰ সোমোৱাৰ ইচ্ছা নাই ?”

“মোৰ ঘৰৰ সকলো এতিয়া শুব পায় ।”

“তোমালৈ কোনোৱে বাট চাই নেথাকে ?”

“কুকুৰহালে বাট চাই থাকে । গাড়ীখন অলপ বাখাচোন ।”

“ইয়াতে ? এইটোৱেই তোমাৰ ঘৰ নেকি ?”

“মোৰ বন্ধিতাৰ ঘৰ। আহা।”

“ময়ো যাম?”

“একো নহয়, তোমাৰ আচল চিনাকি নিৰ্ভয়ে দিব পাৰিবা।”

“বিৰাট ঘৰ দেখোন।”

“মোক সব্দ মানুহ বুলি ভাবিছানেকি?”

“গেটত নেমপ্লেটো আছে।”

“তাত মোৰ অন্য এটা নাম আছে। তোমাক কোৱা আচল নামটো নাই। অ’ তোমাক কুকুৰহালে চিনি পাইছে। দেখিছানে এবাৰো ভুকা নাই।”

“তুমি ঘৰ পালাহি, মই যাওঁগৈ আৰু—”

“কথাষাৰ ভদ্ৰমহিলাৰ কথা যেন শুনাইছে। বাৰু আহা, ভিতৰ সোমাই আহা।”

“কাৰো মাতবোল নাই। কোনো নাই নেকি ভিতৰত?”

“মোৰ বাহিৰেও আৰু কাৰোবাক লগ পাবৰ ইচ্ছা আছে নেকি?”

“বাৰু ব’লা, ভিতৰলৈ যাওঁ।”

“তুমি কিবা অধ্যাপক তথ্যাপক নেকি? ভিতৰত দেখোন কিতাপেই কিতাপ। নে এইবোৰ আন কাৰোবাৰ কিতাপ আলোচনী?”

“এইবোৰ তোমাৰ এবাৰেই আৰ্টৰ নিচিনাই বস্তু। আনে বৰ্জি নেপায়।”

“এইবোৰ তুমি নিজে পঢ়াও নেকি? ক’তা তোমাৰ ৱাইফ?”

“চিনাকি হ’বানেকি? কিন্তু এইটো মোৰ ৱাইফৰ ঘৰ নহয়, বন্ধিতাৰহে ঘৰ।”

“তুমি—”

“প্ৰকাশ গুণ্ডা।”

“সেইটো বৰ্জিলোঁ। গুণ্ডামীৰ বাহিৰে তুমি আৰু কি কৰা?”

“যি মানুহৰ গুণ্ডামী কৰাটো প্ৰফেছন, সি আৰু কিবা কৰাৰ দৰকাৰ আছেনেকি? মই এখন কাকতৰ সম্পাদক।”

“সম্পাদক? মানে এডিটৰ? দিচ্ ইজ নিউজ। এডিটৰ হিচাপে তুমি কি কৰিব লাগে?”

“প্ৰেছ আৰু পেপাৰৰ মালিকৰ স্বার্থ বক্ষা কৰি মই বিশ্বাস কৰা-নকৰা, ভাল পোৱা-নোপোৱা কথাবোৰ লেখি ছপাই বাইজৰ মাজত বিলাব লাগে আৰু যি ছিগাৰেট খালে কেন্সাৰ হয় সেই ছিগাৰেটৰ বিজ্ঞাপন ছাপা

কৰি প্ৰকাশ কৰিব লাগে, যিবোৰ কোম্পানিয়ে ফাঁকি দি বাইজৰ টকা মাৰে সেইবোৰৰ বিজ্ঞাপন, প্ৰস্পেক্টাছ ডাঙৰকৈ ছপাই প্ৰকাশ কৰিব লাগে। সঁচা কাহিনীবোৰ লুকুৱাই মনোমজা কাহিনী বহন লগাই প্ৰকাশ কৰিব লাগে। এণ্ড আই এম পেইড ফৰ্ অল দীজ।”

“সঁচা কথা লিখিলে কাগজ নচলেনেকি?”

“নচলে। চলাটো উচিত নহয়। আৰু সঁচা কথা পঢ়ি বাইজে ভালো নেপায়।”

“তুমি যে নিজক গুণ্ডা বুলি ক’লা?”

“যি নিজৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে আনক দৈহিক তৃপ্তি দান কৰে তাকে বৈশ্য বোলে। আৰু যি আনৰ লাভৰ কাৰণে নিজৰ শ্ৰম ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে দান কৰে তাক গুণ্ডা বোলে।”

“জানি শুনি এই গুণ্ডামী কিয় কৰি আছা?”

“আমাৰ সমাজত মানুহৰ জীয়াই থকাৰ তিনিটা উপায় আছে। Beg, Borrow and Steal. ভিক্ষা কৰিব মই নেজানো। কৰিলেও মোক কোনোৱে ভিক্ষা নিদিয়, লম্বা লম্বা উপদেশ দিব। ধাৰ কৰিব খুজিলেও কোনোৱে ধাৰ নিদিয়। কাৰণ যি মানুহে অৰ্জন কৰিব নোৱাৰে সিহে ধাৰ কৰে। আৰু তৃতীয় উপায়—চুৰ কৰা, চুৰ কৰাৰ কায়দাটো মই আগতে শিকিবলৈ নহ’ল।”

“সেইদৰে চতুৰ্থ উপায়টো কৰি ল’লা?”

“বৈশ্যালি কৰা বুলি জানিও মানুহে যোঁতীয়া ভয় কৰে, শ্ৰদ্ধা কৰে, খাতিৰ কৰে, তেতিয়া এনে গুণ্ডামী নকৰাৰ কি অৰ্থ আছে? আন হ’লেও, মই অন্ততঃ মৰ্থ নহয়।”

“সম্পাদক হিচাপে তোমাৰতো নিজৰ বিশ্বাসমতে লিখাৰ স্বাধীনতা আছে।”

“ফ্ৰীডম অব্ দি প্ৰেছ মানে ফ্ৰীডম অব্ দি প্ৰ’প্ৰাইটৰ অব্ দি প্ৰেছ। মোক বাইজে দৰমহা নিদিয়, প্ৰেছ আৰু পেপাৰৰ মালিকে দিয়।”

“বিবেক দংশন নহয়?”

“দুখীয়া মানুহৰ বিবেক বুলি কোনো বস্তু নেথাকে। থাকে কাৰ্যিক শ্ৰম। কাৰ্যিক শ্ৰম কাৰোবাক বেচাৰ লগে লগে বিবেকো বিনামূলীয়াকৈ বোঁচি দিয়াটোৱেই নিয়ম; বাৰু বাদ দিয়া, এইবোৰ বৰ অদৰকাৰী কথা পাতিছোঁ। তোমাৰ কথা ক’বা নেকি?”

“শুনাবা?”

“শুনিব পাৰোঁ, মনত বখাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিব নোৱাৰোঁ।”

“মনত নবখাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিব পাৰিবাতো?”

“কোৱাচোন।”

“মই সুন্দৰী হয় নে নহয়?”

“বেছ সুন্দৰী। বেগ্যা হ'ব পৰা সৌন্দৰ্য তোমাৰ আছে।”

“মোৰ বয়স কিমান ক'ব পাৰা?”

“ছোৱালীৰ বয়স ক'ব নেপায়।”

“ছয়গ্ৰিছ।”

“সঁচা কৈছা? মোৰ বাইছ যেন লাগিছিল।”

“বাইছৰ লগত আব্দু চৌধ যোগ দিয়া।”

“বায়চৌধুৰীৰ বয়স কিমান হ'ব বুলি ভাবিছা?”

“একো নাই ভবা, হ'ব পঞ্চাছ-পচপন। আই এম্ নট্ ইণ্টাৰেষ্টেড।”

“তেওঁৰ বহুত টকা আছে জানা?”

“শুনিবলৈতো।”

“তেওঁ টকাৰ বাহিৰে অন্য একো চিনি নেপায়।”

“সেইটো এক প্ৰকাৰ ইণ্টেগ্ৰিটি। বেয়া নহয়।”

“তেওঁ মোক কেনেকৈ বিয়া কৰালে জানা?”

“তুমি কইনা হ'লা, তেওঁ দৰা হৈ গৈ মটবত তুলি তোমাক লৈ আহিল। তুমি কান্দিলে, তেওঁ হাঁহিলে, বাইজে আশীৰ্বাদ দিলে।”

“একো নহয়।”

“মানে?”

“তেওঁ মোক কিনি ল'লে। দেউতা দুখীয়া, মই কলেজত পঢ়োঁ, ফীজ দিব নোৱাৰোঁ, কিতাপ কিনিব নোৱাৰোঁ। গান গাওঁ, ছবি আঁকোঁ, ডিবেট কৰোঁ—প্ৰফেছাৰ এজনৰ লগত লুকাই চুবকৈ অলপ প্ৰেম কৰোঁ। মাটি সম্পত্তি লৈ আমাৰ দদাইদেউহঁতৰ লগত কিবা মোকদ্দমা লাগিল। দেউতাই বায়চৌধুৰীক ধৰিলে, ফীজ দিবলৈ টকা নাই। মোকে বেচি দিলে।”

“এনেকুৱা ঘটনা প্ৰায়ে হৈ থাকে। প্ৰফেছাৰৰ লগত প্ৰেম কৰি বৰতীয়া আদৰ্শবাদ কৰি মৰাতকৈ বায়চৌধুৰীৰ লগত তুমি সুখেৰে খাই-বৈ আছা।”

“আই এম্ নট্ হোঁপ।”

“ননুছেন্স, এজন লাখপতি বোৰিণ্টাৰৰ লগত থাকি হোঁপ হ'ব নোৱাৰিলে ইউ আব্দু ডুম্‌ড।”

“তেওঁ ভাবে যে নিজৰ শ্ৰীৰ লগত যোন সম্পৰ্কই একমাত্ৰ সম্পৰ্ক।”

“হি ইজ্ প্ৰেষ্টিকেল। সেইটোৱেই পদব্ধ নাৰীৰ আদিম সম্পৰ্ক।”

“তেওঁৰ লগত দিন কটোৱাটো মোৰ প্ৰিণ্টিটিউশ্যন বুলি ধাৰণা হয়।”

“প্ৰিণ্টিটিউশ্যন ইজ্ এন্ অনাৰেবল্ প্ৰফেছন।”

“দেট ফিল্‌চ্ দি ছ'ল ৱিদিন।”

“তোমাৰ আইডিৱাৰোৰ কলেজীয়া ছোৱালীৰ নিচিনা হৈ আছে। তুমি হোঁপ হোৱা উচিত। জীৱনৰ ওপৰত অসন্তুষ্ট হ'ব পৰাটোৱেই সুখী হোৱাৰ একমাত্ৰ উপায়।”

“মই যাওঁ। তুমি ইয়াতেই থাকা নহয়?”

“মূৰ বেয়া হৈছেনেকি? কাগজৰ সম্পাদক অটালিকাত থাকে? ইয়াৰ পিছফালে এটা দুকোঠলীয়া সব্দ ঘৰ আছে, তাতে থাকোঁ। মাৰ অসুখ। বঢ়া মানুহ, মৰিব। হাতত টকা নাই। এজন আমাৰ লগতে কাম কৰা বন্ধুৰ ওচৰলৈ টকা বিচাৰি গৈছিলোঁ। দুশ টকা লাগে। মাক ডিব্ৰুগড় মেডিকেল কলেজলৈ নিব লাগে।”

“টকা পালা?”

“নেপালোঁ। তেওঁৰ হাততো নাই।”

“সেইখিনিত বৈ আছিল কৈলৈ?”

“কি কৰিম ভাবি ঠিক কৰিব পৰা নাছিলোঁ। তেনেকুৱাতে তোমাক দেখিলোঁ।”

“তোমাৰ খং উঠি আছিল?”

“আছিল। নিজৰ ওপৰত ধিকাৰ উপজিছিল।”

“সেইদেখি নিজৰ পৰিচয় তেনেকৈ দিছিলো, এজনী অচিনাকি মানুহৰ আগত?”

“তুমি ভদ্ৰমহিলা বুলি চিনাকি দিয়া হ'লে মই কিজানি তোমাক আক্ৰমণেই কৰিলোঁহেঁতেন।”

“মোৰ লগত অলপ যাবা?”

“কলৈ?”

“আমাৰ ঘৰলৈ।”

“কেলেই?”

“মোক আগবঢ়াই থৈ আহিবা।”

“মই যাব নোৱাৰিম। তুমি কিয় তোমাৰ ঘৰলৈ মাতিছা মই বৃজ পাইছোঁ, কিন্তু তুমি দিলেও তোমাৰ পৰা মই টকা নলওঁ।”

“কিয় ? যদি ধাৰে দিও ?”

“তথাপি নোৱাৰোঁ। তাতকৈ মাক বিনা চিকিৎসাই মৰিবলৈ ক’ম। মোৰ নিচিনা এটা অপদাৰ্থক জন্ম দিয়াৰ পাছতে মা মৰা উচিত আছিল।”

“তুমি কৈছিল মই তোমাক ঘৰলৈ নিলে মইহে তোমাক টকা দিব লাগিব। তুমি গ’লা কিন্তু মোৰ টকা দিয়া হোৱা নাই।”

“সেইবোৰ কথাৰ এতিয়া কোনো অৰ্থ নাই।”

“কিয় ?”

“তোমাক চিনি পাই যোৱাৰ পাছত সেইবোৰ কথাৰ কোনো অৰ্থ থাকিব নোৱাৰে।”

“মই যদি তোমাক বোৰিটোৰ বায়চোঁধুৰীৰ টকা নিদি মোৰ নিজৰ টকা দিও ?”

“তোমাৰ নিজৰ টকা ? তোমাৰ নিজৰ টকা আছে জানো ?”

“মোৰ ছবি বেচি পোৱা টকা। আজিলৈকে আঠখন ছবি বেচি দহহেজাৰৰো বেছি টকা পাইছোঁ। তাৰে কিছু টকাৰে কেনভাচ টেনভাচ কিনিলোঁ। কিছু টকা এতিয়াও আছে।”

“তোমাৰ এই বিদ্রোহৰপৰা তোমাৰ কিবা লাভ হৈছে ?”

“ভাত কাপোৰৰ কাৰণে বেচা যোৱা এজনী ছোৱালীয়ে যোঁতীয়া এজনৰ কামনাৰ ওচৰত নিজক এক নিৰ্বাক জন্তুৰ দৰে সমৰ্পণ কৰাৰ নিৰ্বাচন আৰু প্লানিৰ পৰা অব্যাহতি লৈ অকণমান নিজৰ সৃষ্টিৰ আনন্দৰ মাজত নিজক বিচাৰি পোৱা যেন অনুভৱ কৰে, তেতিয়া বিদ্রোহ সক্ষম হোৱা যেন লাগে।”

“মই তোমাক কৈছিলোঁ, ভাত কাপোৰৰ কাৰণে শ্রম বিবেক সকলো নিলজ্জভাৱে বিক্ৰি কৰি দি জীয়াই থকা, মই এক পদবুষ বৈশ্য, এক গুণ্ডা।”

“মোৰ চিনাকিও মই তোমাক নিদি থকা নাই।”

“মোৰ সম্পাদনাত ওলোৱা কাকতত যদি আজিৰ এই বাতীটোৰ কাহিনী ঠিক এনেকৈয়ে প্ৰকাশ পায়, মানুহে কি ক’ব ক’ব ?”

“এটা এবছাৰ্ড গুপ্ত।”

বেয়া মানুহ

মাকৰ শব্দকান মধুখনো সামান্য উজ্জ্বল হৈ উঠিল।

কথাৰ শব্দনি তাই কিছু বিব্ৰত হৈ পৰিল। এনেকুৱা এটা খবৰ পাই তাই যেন কিবা এটা কৰা দৰকাৰ এনে অনুভৱ কৰিলে কিন্তু কি কৰিব তাই ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে। দূৰাৰমুখত বৈ অৰোধ্য চকুৰে সিহঁতৰ ফালে চাই থকা দৃষ্টিৰীয়া ফুলক তাই কোলালৈ তুলি ললে আৰু এবাৰ মহাব্দৰ মধুখলৈ আৰু এবাৰ ফুলকৰ মধুখলৈ বিস্মিত হৰ্ষেৰে চালে।

মহাব্দৰ আত্মস্থ। সি খবৰটো দিয়াৰ পাছত এবাৰো মাকৰ ফালে চোৱা নাই। শব্দ্য নিবৰ্থক দৃষ্টিৰে সি দূৰাৰ বাহিৰৰ ফালে বহি ব’ল। বাহিৰত শেষ ফাগুনৰ উজ্জ্বল ব’দ। মহাব্দৰ অস্বাভাবিকভাৱে গৰম লগা যেন অনুভৱ হ’ল। তাৰ গালৰ ওপৰত হাত ফুৰাই সি গম পালে, কেইবাদিনো নুখুৰুৱাৰ কাৰণে তাৰ দাঁড়িৰোৰ গজি ভালেমান দীঘল হৈছে। আৰু কিবা কাৰণত তাৰ চকু দুটাও পুৰিছে। যোৱাৰাত তাৰ টোপনি নাছিল। এটা গুৰু সিদ্ধান্ত কৰিবৰ চেষ্টা কৰোঁতে সি বৰ উত্তেজিত হৈ পৰিছিল। এনে সংকল্প লোৱাৰ চিন্তা সি কেনেকৈ কৰিব পাৰিলে তাৰি তাৰ নিজৰে অবিশ্বাস্য যেন লাগিল। তাৰ টোপনি নাছিল। সেই কাৰণেই হয়তো চকু দুটা পুৰিছে।

সবু চোতালখনত কণপোনাই খেলি আছিল। তাৰ পাঁচ বছৰেই হ’বহি। পিছে ল’ৰাটো আৰু শকত নহ’ল।

সোধোঁ নোসোধোঁকৈ মাকণে সোধিলে, “পিছে যাবনো লাগিব কোঁতীয়া ?”

মাকৰ ফালে নোচোৱাকৈয়ে মহাব্দৰে ক’লে, “পাৰিলে আজিয়ে যাব লাগে। পিছে কিবা এটা দিহা নকৰাকৈ ভটংকৰে গুচি গ’লে তোমালোক চলিবা কেনেকৈ ? আৰু অইন নহ’লেও ভাড়াটো যোগাব কৰি গ’লেহে হ’ব। বাকীবোৰ বাবু বাদেই দিছোঁ।”

অলপ আগতে পোহৰ হৈ উঠা মাকৰ মধুখন আকৌ জ্বলি পৰি গ’ল। কিন্তু নিজৰ মনৰ অৱস্থা মহাব্দৰক জানিবলৈ নিদি মাকণে সোধিলে, “ভাড়ানো কিমান ?”

প্রশ্নটোত মহব্দৰ অলপ অপ্ৰস্তুত হৈ পৰিল কিন্তু নিজক সংযত কৰি
সি ক'লে, “তিনি টকা বাৰ অনা।”

খুব নিশ্চয়তা দি ক'লে সি।

“বহুত দৰ নেকি?” মাকণে সোধিলে।

মহব্দৰে উত্তৰ নিদিলে।

ভাড়াই যদি তিনি টকা বাৰ অনা, নতুন ঠাইত গৈ পইচাও অলপ দৰকাৰ
হ'বই।

“তাত বাবু তোমাৰ কোনোবা চিনাকি মানুহ নাইনে?” বৰ আশা
কৰি মাকণে সোধিলে।

মহব্দৰে অলপ চিন্তা কৰিলে। তাৰ পাছত আগৰ দৰেই নিশ্চয়তা
দি ক'লে, “এজন আছে। তেৱেই তো মোৰ কামটোৰ যোগাৰ কৰিছে।
সেইখিনি পালেগৈ আবু চিন্তা নাই। এতিয়া ইয়াৰপৰা যোৱাৰ আবু
তোমালোক চাৰিৰ কাৰণে অলপ পইচাৰ দিহা কৰিব পাৰিলেই হয়।”

“বাবু তুমি চিন্তা নকৰিবা। মই অলপ ওলাই যাওঁ। কাম এটা
পাইছোঁ বুলি জানিলে যেই কোনোৱে পাঁচ দহ টকা ধাবলৈ দিব।”

“তেনেহলে এতিয়াই যোৱা। আজি নোৱাৰিলে কাইলৈকে কিজানি
যাব পাৰাই—”

মহব্দৰে আবু একো নক'লে। এবাৰ কবুৰুগৰাৰে মাকণৰ মূখলৈ চাই
সি লাহে লাহে ঘৰপৰা ওলাই গ'ল।

ক'বাত পাঁচ টকা যোগাৰ হৈ যাব—এই ভাবি মাকণৰ মনটো পাতল
লাগিল। তাইৰ আবু ল'ৰা-ছোৱালীৰ কিজানি কপাল মুৰ্কাই হৈছে।
যোৱা সাত বছৰৰ দুৰ্গতিৰ কথা যেন এক মূহুৰ্ততে মাকণে আজি পাহৰি
গ'ল। হয়তো আজিৰপৰা আবু নিতৌ মহব্দৰৰ নিৰস বিমৰ্ষ মূৰখন
দেখা পাব নোলাগিব। যোৱা সাত বছৰে এদিনৰ কাৰণেও মাকণে মহব্দৰৰ
মুখত হাঁহি দেখা নাই। এদিনৰ কাৰণেও তাই দিনটোত দুসাজ পেট
ভৰাই খাবলৈ পোৱা নাই। ল'ৰা-ছোৱালী হালক এসাজ নতুন কাপোৰ
দিব পৰা নাই।

সেইবাবে মহব্দৰৰ দোষ নাই। কিবা এটা কামৰ কাৰণে মহব্দৰে চেণ্টা
নকৰি থকা নাই। তাৰ পঢ়াশুনা কম। তাতে মহব্দৰৰ স্বাস্থ্য ভাল
নহয়। মানুহটো আগৰপৰা ক্ষীণ যদিও সি ধুনীয়া, কথাবোৰো বৰ
মৰমলগা। তাৰ চকু দুটালৈ চাবলৈ মাকণৰ বেয়াই লাগে। বৰ কন্দা
কন্দা চকুহাল; সেই বাবে তাক বোঁছি ধুনীয়া দেখি আবু তাৰ চকুলৈ

চালেই তাইৰ মৰম লাগি যায়। মহব্দৰক কাষলৈ চপাই লৈ, তাৰ চুলিৰ
মাজত আঙুলি বঢ়াই বঢ়াই তাই সিহঁতৰ দুৰ্দশাৰ কথা পাহৰি থাকিবলৈ
বিচাৰে। মহব্দৰৰ আপোন বুলিবলৈ তেনে কোনো নাই। মাকণক সি
নিজৰ পছন্দমতে বিয়া কৰাইছিল। বিয়া হোৱা নাছিল; সিহঁত দুটাই
ইটোৱে সিটোক ভাল পাই দুয়ো একেলগে থকাৰে সিদ্ধান্ত কৰি পেলাইছিল।
সমাজে বেয়া পোৱা নাছিল। এহাল ডেকা গাভৰুৰ সুখী হোৱাৰ বাটত
সমাজে ফুল নচাটিয়ালেও, কাঁইট পোতা নাছিল।

প্ৰথম দুই তিনি বছৰমান ভালেই চলিছিল। মহব্দৰৰ কোনো চাকৰি
বাৰুৰ নাছিল যদিও ইটো সিটো কৰি দুপইচা উলিয়াইছিল। কিন্তু ক্ৰমে
পৈতৃক মাটি সম্পত্তি বন্ধক দি চলিব লগাত পৰিল। আবু শেষত তাৰো
অন্ত পৰি অহাত মহব্দৰহঁতৰ দিন বৰ কষ্টেৰে পাৰ কৰিবলগীয়াও পৰিল।
ল'ৰা-ছোৱালী দুটা, মহব্দৰ আবু মাকণ—চাৰিখন মুখ, অৰ্জন নাই।
মহব্দৰৰ শিক্ষা কম, চাকৰিৰ কাৰণে সি অনুপযুক্ত, আনহাতে সি হীনস্বাস্থ্য,
কঠিন দৈহিক কামো কৰিব নোৱাৰে। পাৰিলেহেঁতেন যদিও, অন্যায়
আহাৰ, দুৰ্গ্ৰীৱ আদিয়ে তাক আবু হীনস্বাস্থ্য কৰি পেলাইছিল। কিবা
উপায়ে অলপমান চাউল তাউল যোগাৰ কৰিব পাৰিলেও সি নিজে খোৱাৰ
কথা নেভাবি ল'ৰা-ছোৱালীক খুৱাবৰ কাৰণে আগবঢ়ায়। প্ৰায়ে সি আবু
মাকণে লঘোন দিয়ে। লঘোনে লঘোনে তাৰ স্বাস্থ্য আবু নিশকতীয়া হৈ
পৰিছিল।

মহব্দৰ যদিও চাকৰি পাম বুলি আশ্বাস দি ওলাই যায়, তথাপি সি
জানে চাকৰি পোৱাৰ তাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাই। সি অনুপযুক্ত।

মাকণৰ হাতৰ কাণৰ একো বাকী নাই; সকলো বন্ধক দি শেষ কৰিছে।
এতিয়া তাই মানুহজনীৰ বাহিৰে আবু একো নাই। তাইৰ দেহৰ গ্ৰী
এতিয়াও আগৰ নিচিনা হৈয়ে আছে, যদিও তাইৰ স্বাস্থ্য নিশকতীয়া। তাই
যথেষ্ট ক্ষীণ কাৰণে তাইক এজনী পাতল সবু ছোৱালী যেন দেখি। আবু
এইবাবেই মহব্দৰৰ তালৈ বৰ মৰম লাগে। তাই তাৰ মৰম বিচৰা, তাৰ
ওপৰতে নিৰ্ভৰশীল এজনী সবু ছোৱালী।

মাকণে ক'লে, “পাঁচ টকা হ'লেই হ'ব, নহয় জানো? পাঁচ টকা—” তাই
এনেয়ে এবাৰ হিচাপ কৰিলে, “তুমি বাবু ফুকন মাটৰ ওচৰলৈকে
যোৱাচোন।”

“তেওঁনো সদায় ক'ৰপৰা দিব? আবু তেৱেইবা পায় কিমান?”

“ধাবলৈ বিচাৰিবা; চাকৰিত সোমালেতো ধাব মাৰিব পাৰিবা। লাজ

কৰিলে কি হ'ব। দুখীয়া মানুহৰ লাজ কৰিলে নচলে। কৈ চোৱা
গৈচোন বাবু। নহ'লে মই যাওঁ নেকি?" মাকণে মহবুবৰ মূখলৈ চালে।

মহবুবে অলপ ভাবিলে, তাৰ পাছত ক'লে, "আজি বাবু কিমান তাৰিখ?
ফজিৰে কিজানি এই সপ্তাহতে দৰ্মহা পাব পায়। মই আগে তাৰ ওচৰৰ
পৰাই আহোঁ। তাত নহ'লে তুমি বাবু ফুকনৰ ওচৰলৈ যাবা—?"

"তেনেহলে ভাবি থাকিব নালাগে, সোনকালে যোৱা। বুজাই ক'বা বুলি
চাকৰি পাইছোঁ, সোনকালে ঘূৰাই দিম।"

একো নকৈ মহবুব ফজিৰৰ ঘৰৰ ফালে ওলাই গ'ল। মাকণে অলপ পৰ
সি যোৱাৰ ফালে চাই থাকিল।

মহবুব আকৌ চকু মৰ্দি পৰি ব'ল। দুৰ্বল ভাবেই সি কি হৈছিল
বুজিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

মাকণহঁতৰপৰা বিদায় লৈ সি ঘৰৰপৰা ষ্টেশ্যনলৈ গৈছিল। এটকা
চাৰি অনাৰ এটা টিকেট কিনি সি নগৰৰ ফালে যাত্ৰা কৰিছিল। ডেৰ ঘণ্টাৰ
মুৰত বেলৰপৰা নামি সি ষ্টেশ্যনৰপৰা চহৰখনৰ ফালে আগ বাঢ়িছিল।
তাৰ হাতত আছিল মাকণে বান্ধি দিয়া কাপোৰকানি আবু জলপানৰ এটা
সবু টোপোলা, জেপত দুটকা বাৰ অনা পইচা।

নগৰত সি অফিছে আদালতে কাৰখানাই মিলে কিবা এটা চাকৰি বিচাৰি
ফুৰিছিল—এদিন দুদিন—এসপ্তাহ দু সপ্তাহ। ইতিমধ্যে তাৰ গাঁঠিৰ
টকা কেইটা শেষ হৈছিল, তাৰ পেটত তিনিদিন বাটৰ কাষৰ পানীকলৰ পানীৰ
বাহিৰে আবু একো নাছিল। লাহে লাহে তাৰ খোজ কাঢ়িবৰ শক্তি নোহোৱা
হৈ আহিছিল, তাৰ দাঁড়িবোৰ বৰ দীঘল হৈ গৈছিল, চুলিবোৰত বহুত ধূলি
সোমাইছিল, য'তে বহে ত'তে তাৰ টোপনি আহিব খুজিছিল, আলিবাটেদি
যোৱা মানুহবোৰৰ মাজত কেনেকৈ চিনাকি মানুহৰ মুখ দেখা পায় নেকি
চাই হতাশ হৈছিল। ক্ৰমে তাৰ চকুৱে ধোঁৱাকোঁৱা দেখিছিল। পেটৰ
ভোকত থাকিব নোৱাৰি সি নিজেই নজুনাকৈ এখন হোটেলৰ দুৱাৰমুখত
থিয় হৈছিল, আধা ঘণ্টাতকৈও বেছি থিয় হৈ থকাৰ পাছতো কোনোৱে তাৰ
ফালে ঘূৰি নোচোৱা দেখি সি আকৌ আলিবাটেদি খোজ লৈছিল।

সকলো সময়তে সি মাকণ আবু ল'ৰা-ছোৱালী হালৰ কথা চিন্তা
কৰিছিল। তাৰ বুকুখন বৰকৈ বিষাইছিল। হাত ভৰিবোৰো অবশ
লাগিছিল।

অৱশেষত সি সিদ্ধান্ত কৰি পেলাইছিল।

কথাবোৰ তাৰ বহুত বছৰৰ আগৰ কথা যেন লাগিল। যেন এইবোৰ

তাৰ নিজৰ জীৱনৰ কথা নহয়, অন্য কোনোবা এখন দেশৰ, কোনোবা এটা
বেলেগ মহবুবৰ জীৱনৰ কথা।

গাত বাতিপুৱাৰ ব'দজাক পৰি তাৰ অলপ ভাল লাগিল। অলপ পৰ
চকু মৰ্দি পৰি থকাৰ পাছত সি চকু মেলিলে, আবু চাৰিওফালে চালে।
এতিয়া তাৰ বুজিবলৈ অসুবিধা নহ'ল যে সি চৰকাৰী হস্পিটালৰ জেনেৰেল
ৱাৰ্ডৰ বাৰান্ডাৰ এখন বিচনাৰ ওপৰত পৰি আছে, তাৰ বাঁওফালৰ গালৰ
ওপৰতো প্লাষ্টাৰ কৰা আছে। কোনোবাই কেতিয়াবা তাৰ দাঁড়িবোৰ খুৰাই
দিছে, আবু চুলিবোৰো চুটিকৈ কাটি দিছে।

লগে লগে সি অনুভৱ কৰিলে যেন হাত ভৰিৰ বিষ থাকিলেও তাৰ
গালৈ ক'বাবৰপৰা অলপ শক্তি আহিছে।

চ'তমহীয়া পুৱাৰ ব'দজাক তাৰ বৰ মিঠা লাগিল, তাৰ বগাখিঁতো
যেন বহুত জীৱনীশক্তি সোমাই আছে। এনেয়ে তাৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল।

চকু ঘূৰাই সি দেখিলে, তাৰ ওচৰতে বাৰান্ডাৰ নামনিত এজনী
আটল দেহাৰ গাভৰু মানুহ বৈ আছে আবু তাৰ মূখলৈকে চাই আছে।
হাতত তাইৰ এডাল দীঘল নাল লগোৱা ঝাড়ু। অচিনাকি চাৱনিৰে সি
অলপ সময় মানুহজনীৰ ফালে চাই থাকিল, মানুহজনীয়ে হস্পিটালৰ ওখ
বাৰান্ডাৰ তলৰ পকা নদ'মাটো সাৰি সাৰি আঁতৰি গ'ল।

এজনী নাৰ্ছ আহিল, মহবুবৰ টেপাৰেচাৰ চালে, মূখহাত ধুৱালে আবু
কিবা দৰবৰ এটা খুৰাই গুচি গ'ল। তাৰ পাছত অন্য এজনী নাৰ্ছ তালৈ
পুৱাৰ আহাৰ লৈ আহিল। সি খালে যান্ত্ৰিকভাৱে। কিবা এটা সুধিব
খুজিছিল, কিন্তু নাৰ্ছজনীৰ কঠিন মূখখন দেখি সুধিবলৈ সাহ নকৰিলে।
নাৰ্ছজনী গুচি গ'ল।

দহ বজাত ডাক্তৰ বৰুৱা আহিল, আবু তাৰ পাল্ছ চালে। কেনে
পাইছে সুধিলে আবু ঔষধ খাইছেনে নাই খবৰ কৰিলে।

আজি মহবুবে কথা ক'ব পাৰিলে। প্ৰথমতে কেইবাদিনো কথা
নোকোৱাকৈ থকাৰ পাছত কথা কোৱাৰ কাৰণে তাৰ অলপ খোকোজা
লাগিছিল, তাৰ পাছত সি ক'লে, "ভাল পাইছোঁ চাৰ, কিন্তু—"

ডাক্তৰে তাৰ মূখলৈ চালে, মহবুবেও চালে ডাক্তৰৰ মৰমিয়াল মূখ
খনলৈ। চাই মহবুবৰ মনত লাগিল যেন এই মানুহজনক তাৰ সকলো
কথা কৈ দিব পাৰিব। অৱশ্যে তাৰ কি কথা ডাক্তৰক কোৱা উচিত সদ্যহতে
সি ভাবি ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে। অলপ বৈ থাকি ডাক্তৰৰ মূখলৈ চাই
সি সুধিলে, "মোক ইয়ালৈ কেতিয়া আনিলে চাৰ—?"

ডাক্তৰে ক'লে, “তিনি দিন হ'ল ; তোমাৰ মনত নাই পৰানে ?”

“নাই পৰা চাব। মই একো বদ্বিজবই পৰা নাই।”

“ও”, এতিয়া একো বদ্বিজবৰ দৰকাৰ নাই। তোমাৰ কাৰণে বেছি কথা কোৱা বেয়া। কথা নেপাতিবা। খাবলৈ দিছেনে ?”

মহবদে মূৰ দৰ্শিয়ালে—দিছে।

ডাক্তৰে ক'লে, “জেনেবেল ৱাৰ্ডত ছিট একেবাবে নাই। আজি সমুখৰ এটা বদ্বম খালী হ'ব। সেইটো বেমাৰীৰ বদ্বম নহয়, গুটীৰ বদ্বমহে আছিল ; তাতে এজন ৰোগী ৰাখিছিলোঁ, সি গ'লে তোমাক তালৈ নিব।”

“ভাল চাব—” কৃতজ্ঞতাৰে মহবদে ক'লে।

মানুহজন বৰ মৰমিয়াল—মহবদে আকউ নিজে নিজে ক'লে।

ডাক্তৰ অন্যফালে উঠি গ'ল।

মহবদে মনত পেলাবৰ চেষ্টা কৰিলে সি ঘৰ এবাৰ কিমান দিন হ'ল। আহিবৰ সময়ত সি কামত জইন কৰিয়ে মাকলৈ চিঠি লিখিব বদ্বলি কৈ আহিছিল। মাকণে চাওঁ তাৰ চিঠিৰ কাৰণে বাট চাই আছে। তাৰ অলপ অস্বস্তি লাগিল আৰু কথাবোৰ সি নেভাবিবৰ চেষ্টা কৰিলে। কথাবোৰ যেন বৰ টান, আৰু ভাবিবলৈ ল'লেই তাৰ মূৰ ঘূৰায় আৰু বদ্বকখন বিষাই উঠে। সি বদ্বজাকৰ ফালে চাই একতীয়া হৈ পৰি ব'ল। ফাগুনৰ সোতৰ দিনত ঘৰ এৰিছিলোঁ, এতিয়া কিজানি চ'তৰো দূৰে তিনি দিন যাব পায়, বদ্ববোৰো আগতকৈ অলপ টান লাগিছে। পিছে ভাল লাগিছে।

ঝাড়ুৱালীজনী আকৌ আহিল আৰু বাৰাণ্ডাখন সাৰি আনি আনি তাৰ বিচনাৰ ওচৰ পালেহি। তাই আহি তাৰ পথানৰ ফালে অলপ থিয় দি ব'ল। সি চকু দুটা বেঁকাকৈ তাইৰ ফালে চালে, আগচ'তৰ বদ্বত গাভৰু মানুহজনীক তাৰ নাছ'জনীতকৈ ধুনীয়া যেন লাগিল, যদিও তাই সিমান বগা নহয়।

তাৰ মূৰৰ ফালে থকা সবু মেকখনৰ ওপৰত আগদিনা ৰাতিয়ে তাক খাবলৈ দিয়া এফাল বদ্বটি আৰু এটা জাহাজী কল তেতিয়াও আছিল। মানুহজনীয়ে এবাৰ সেই ফালে চালে, তাৰ পাছত ক'লে, “এই চব নোখোৱা নেকি ? লৈ যাওঁ—?”

মানুহজনীৰ গাৰ গঠন অসমীয়া তিবোতাতকৈ অলপ বেলেগ। তাই দেহুৱালী তিবোতা যেন লাগিছিল কিন্তু তাইৰ কথখিনি শব্দ অসমীয়া।

“বদ্বটি আৰু কল—” মহবদে ক'লে, “মোক খাবলৈ দিছিল, খাব নোৱাৰিলোঁ—”

“তেনেহলে লৈ যাওঁ ?” মানুহজনীয়ে ক'লে।

“তুমি ইয়াতে কাম কৰা ?”

“ও—”

“ডাক্তৰৰ নাম কি ?”

“বদ্বৱা ডাক্তৰ। আন নাম মই নাজানো।”

“তোমাৰ নাম কি ?” মহবদে সোধিলে। এটা সবু কোমল, ধুনীয়া হাঁহি মানুহজনীৰ পাতল ওঁঠ দুটাৰ ওপৰেদি বাগৰি গ'ল।

মূৰ জোকাৰি তাই সোধিলে “কেলেই ?”

“মই ইয়াৰ কাকো চিনি নাপাওঁ—” মহবদে ক'লে।

“ময়োতো তোমাক চিনি নাপাওঁ—?” তাৰ চকুত চাৰনি থাপি ঝাড়ুৱালীয়ে ক'লে।

“শুনিব খুজিলে মই তোমাক মোৰ সকলো কথা ক'ম।”

ছেণ্ডেলৰ শব্দ শুনাবলৈ গ'ল।

হয়তো এজনী নাছ' আহিছে। ঝাড়ুৱালী কদুজা হৈ মহবদেৰ বিচনাৰ তলখন সবাত লাগিল, আৰু তাৰ পায় মূখৰ ওচৰ চাপি ফুচফুচাই ক'লে, “নাছ'জনী আহিছে। তুমি মনে মনে থাকা। কথা ন'কৰা।”

তাইৰ মাতত এটা কোমল আত্মীয়তাৰ সুৰ শুনিলে মহবদে। সি মনে মনে পৰি থাকিল।

নাছ'জনী আহি তাৰ আগৰ বেণ্ডেজবোৰ খুলিলে, ঘাবোৰ ধুৱালে আৰু অন্য বেণ্ডেজ বান্ধি দিলে। তাৰ পাছত গুচি গ'ল, এঘাৰ কথাও মূখেৰে নক'লে।

“এইবোৰ লৈ যাওঁ ?”—আকউ সোধিলে ঝাড়ুৱালীয়ে।

“নি কি কৰিবাকৈ ?” মহবদে সোধিলে।

“খাম, মোৰ ল'ৰাটোৱে খাব—”

“তোমাৰ এটা ল'ৰা আছে ? আৰু কোন আছে ?”

ঝাড়ুৱালীয়ে অলপ বৈ তাৰ পাছত কলে “কোনো নাই—”

“ল'ৰাৰ বাবা ?”

“অন্য এটা মাইকী লৈ পলাই গ'ল।”

মহবদে ঝাড়ুৱালীৰ মূখলৈ চালে, তাইৰ মূখখন সামান্য কঠিন হৈছে। অন্য ভাবান্তৰ নাই।

বদ্বটি আৰু কলটো কোঁচত ভৰাই তাই সোধিলে, “তোমাৰ কোন আছে ? কোনো নাই নেকি ?”

প্ৰশ্নটো যেন অকণো বৃজা নাই এনে ধৰণে মহবুৰে তাইৰ মূৰলৈ অলপ সময় চাই ব'ল। তাৰ পাছত অলপ, চিন্তা কৰি কোৱাদি ক'লে, “চোৱা, মোৰ হাতত এটাও পইচা নাই। ইয়াত আহি চুৰি হৈ গ'ল। পিক্ পকেটে নিলে, তাক খেদি যাওঁতেই মটৰৰ আগত পৰিলোঁ। মোৰ ঘৰলৈ এখন চিঠি লিখিব লাগিব, তুমি মোক এটা কাৰ্ড আনি দিব পাৰিবা? মোৰ হ'লে পইচা নাই—”

ঝাড়ুৱালীয়ে তাৰ মূৰলৈ এবাৰ চালে, তাৰ পাছত ক'লে, “কাৰ্ডটো ক'ত পায়?”

“ডাকঘৰত। বেছি দাম নহয়।”

“আচ্ছা মই এতিয়া যাওঁ। দুই বজাত আহিম। মোৰ নাম গোবী।”

কৈ তাই গুচি গ'ল।

তাই গুচি যোৱাৰ পাছত মহবুৰে মাথোন বৃজিবৰ চেষ্টা কৰিলে কেনেকৈ ইমান সহজভাৱে সি সাজি সাজি মিছা কথাবোৰ কৈ গৈ থাকিব পাৰিছে! আগেয়েতো ইমান ভয় লাগিছিল তাৰ মিছা কথালৈ, কিন্তু এতিয়া সি কথাকে কয়, তাকে যেন তাৰ সঁচা কোৱা যেন লাগে।

বৃজিবলৈ তাৰ টান লাগিল।

তাৰ বুকুখন আকউ বিবোৱা যেন লাগিল, সি একো নেভাবিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

কিবা কিবি বহুত কথা ভাবিলে সি। কিন্তু তাৰ চিন্তাবোৰ অসংলগ্ন হৈ যাব ধৰিলে। অৱশেষত সি বৰ দুৰ্বলভাৱে এটা সিদ্ধান্ত কৰিলে যে সি অন্যৰ আগত সাজি কোৱা কথা ক'লেও গোবীৰ আগত নকয়। গোবীক সি তাৰ সকলো সঁচা কথা কৈ দিব। এই সিদ্ধান্ত কিয় কৰিলে সি নিজেই বৃজিব নোৱাৰিলে।

পাছদিনা তাক এমুৰৰ অকলশৰীয়া কোঠাটোলৈ নিয়া হ'ল—। কোঠাটো বৰ সৰু। কিন্তু আছতীয়াকৈ সৰু কোঠাটোত থাকিবলৈ পাই তাৰ ভাল লাগিল।

আবু পাছদিনা দুই বজাত যেতিয়া গোবী তাৰ কোঠা সাৰিবলৈ আহিল তাইক ওচৰলৈ মাতি আনি সি এটা এটাকৈ তাৰ সকলো কথা কৈ দিলে। কোনো কথা সি নুদুৰুৱালে, কোনো কথা সাজিও ন'কলে। গোবীক তাৰ কিয় আপোন আপোন লাগিছিল সি নিজেই বৃজিব নোৱাৰিলে।

হস্পিটালত তাৰ পোন্ধৰ দিন হ'ল, তাৰ ঘাবোৰ শুকাই আহিল। গাতো কিছূ বস আহিল, কিন্তু সি বৰ নিশকতীয়া হৈ আছে। তাৰ

কাৰণ বৃজিবলৈ টান নহয়। খাবলৈ দিয়া বস্তুবোৰ সি নেখায়। অলপ খায়, সবৰ্থিনি থৈ দিয়ে। সুধিলে গোবীক কয়, তাৰ খাবৰ মন নেখায়।

গোবীয়ে কথাটো এজনী নাছ'ক ক'লে। নাছে ডাক্তৰ বৰুৱাক ক'লে। বৰুৱাই তাক পৰীক্ষা কৰি চালে। দেখাত তাৰ ভোক নালাগিবৰ কাৰণ নাই। আবু হয়তো আহাৰ নোখোৱাৰ কাৰণেই তাৰ হাৰ্ট দুৰ্বল হৈ আছে। ডাক্তৰ বৰুৱাৰ কিয় জানো মৰম লাগিছিল। তাৰ কাৰণে সৰু এবটল হৰলিঙ্গ দিবলৈ ক'লে। আবু দুটামান আপেল আবু জাহাজী কলো দিয়ালে।

সি ডাক্তৰক কৃতজ্ঞতা জনালে।

কিন্তু ডাক্তৰ যোৱাৰ পাছতে সি হৰলিঙ্গৰ বটলটো আবু আপেল দুটা গাঁৱৰ তলত লুকাই থলে।

গোবী আহে, তাৰ লগত কথা বতৰা হয় আবু সি নেখাই এৰা বস্তুখিনি বান্ধি লৈ যায়। নাছ'হ'তে দেখে, ভাবিবলৈ একো নাই। ডাক্তৰ মাথোন আচৰিত হয়, প্ৰস্টিকৰ বস্তু খায়ো। মহবুৰৰ স্বাস্থ্য উন্নত হোৱা নাই কিয়? আবু তাৰ হাৰ্ট কিয় এতিয়াও ইমান দুৰ্বল হৈ আছে! গোবীয়ে প্ৰস্টিকাৰ্ড আনি দিয়ে, সি চিঠি লিখি গোবীক দিয়ে লেটাৰ বস্তুত দিবলৈ।

এদিন কিন্তু সি বিবৃত হৈ পৰিল। তাৰ নামত টকা পঠোৱা মনি অৰ্ডাৰৰ বচিদ এখন আহিছে হস্পিটালৰ ঠিকনাত। সিফালে মাকণৰ চহী। সি একো বৃজিব নোৱাৰিলে। সি টকা নপঠোৱাকৈ মাকণৰ চহীৰ মনি অৰ্ডাৰৰ বচিদ কেনেকৈ আহিল?

তাৰ দুদিনৰ পাছত সি পালে মাকণৰ এটা কাৰ্ড।

ঃ তুমি হস্পিটালত কাম পোৱা বুলি জানি আমি বৰ আনন্দ পাইছোঁ। আগৰ কামটোত নোসোমোলা ভালেই হ'ল। টকাকেটা পাই খুব ৰং পালোঁ। বিহু পালেহিয়েই নহয়। জবুৰ আহিবা কিন্তু বিহুৰ ছুটীত। আমি বাট চাই থাকিম।” আবু দুই চাৰি কথা।

মহবুৰে একো বৃজিব নোৱাৰি গোবীক ক'লে। গোবীয়ে কথাষাৰ উৰুৱাই দিয়াৰ ধৰণে ক'লে, “মই সেইবোৰ কি বৃজি পাওঁ। তোমালোকৰ মতা মাইকীৰ কথা।”

মহবুৰ হতাশ হ'ল।

বহাগ বিহুলৈ আবু দুদিন বাকী। মহবুৰৰ মাকণৰ কথা বৰকৈ মনত পৰিব ধৰিলে। সি গোবীক ক'লে, “গোবী, মৰোঁ বা বাঁচো, মই

হস্পিটালৰপৰা যাম।—বিহুত ঘৰলৈ নগ'লে ল'ৰা-ছোৱালীহালে বৰ বেয়া পাব।”

“যাবাতো। কেতিয়া যাবা?”

“ডাক্তৰে যদি পঠিয়াই কাইলৈ যাম—”

“তোমাকহে ইমান দিন থাকিবলৈ দিছে। অন্য মানুহ হোৱা হ'লে কাহানিবাই খেদাই দিলেহেঁতেন, বৰুৱা ডাক্তৰ ভাল মানুহ কাৰণেহে।”

“এবা—”

“তেনেহলে কালিলৈকে যাবানেকি?”

“ভাবিছোঁ—”

পাছদিনা দুপৰীয়া। ফটফটীয়া ব'দ দিছিল। নাৰ্ছ আদি কোনো এইফালে নাছিল। প্ৰায় সকলো নিজৰ নিজৰ কোৱাৰ্টাৰত। তেতিয়া কাপোৰৰ মাজত সবু টোপোলাটো লুকুৱাই গোৰী আহি মহবুবৰ কোঠাত সোমালহি।

“গোৰী, ডাক্তৰে মোক যাবলৈ কৈছে।”

“সঁচা? তেন্তে যাবগৈ—।”

“তুমি মোক বহুত মৰম কৰিলা। তোমাক মোৰ বৰ ভাল লাগিছিল—”

গোৰীয়ে মহবুবৰ খীণোৱা মূখখনৰ ফালে অলপ নীৰৱে চাই ব'ল। তাৰ পাছত সবু টোপোলাটো মহবুবলৈ আগবঢ়াই দিলে।

“কি এইটো?”

“এডোখৰ চোলা কাপোৰ, তোমাৰ ল'ৰাৰ মাকক দিবা, আৰু এই দুটা পুতলা—।”

বিস্ময়েৰে মহবুবে চোলা কাপোৰ ডোখৰ চকুৰ আগত মেলি ধৰিলে।

হঠাৎ অভাৱনীয়ভাৱে ডাক্তৰ বৰুৱা আৰু এজনী নাৰ্ছ হুবমূৰকৈ কোঠাটোলৈ সোমাই আহিল।

নাৰ্ছজনীয়ে ক'লে, “এইয়া চাৰ চাওক।”

কঠিন মাতেৰে ডাক্তৰে মাতিলে “গোৰী—”

অলপ ভয়েৰে গোৰী থিয় হ'ল। আৰু এবাৰ ডাক্তৰৰ মূখলৈ চাই তলমূৰ কৰিলে।

“তোক মই ভাল বুলি ভাবিছিলোঁ। বেমাৰীৰ লগত এইবোৰ কি

খেলা খেলিছ। এওঁৰ হাৰ্ট ভাল নহয়—কেনেকৈ হ'ব? ঝাড়ুৱালীৰ লগত—?”

হঠাৎ গোৰীয়ে চিঞৰি উঠিল, “চাৰ এইচব কি কথা কৈছে আপুনি?”

“তোক চোলা-কাপোৰ কেলেই দিছে?” নাৰ্ছজনীয়ে সুধিলে।

“মই দিয়া নাই। মোকহে দিছে!” মহবুবে ক'লে।

“তোমাক মতা মানুহটোক মাইকী মানুহৰ চোলা কাপোৰ দিছে। আৰু কথা ক'বলৈ নেপায়। অতদিন তোমালোক দুটাই কি মেল মাৰি থাকা আমি দেখা নাই বুলি ভাবিছা?”

গোৰী কিন্তু ক্ৰুদ্ধ হৈ উঠিল।

“কিটো দেখিছা তোমালোকে? এক দেড়মাহ মানুহটো ইয়াত পৰি আছে, একদিন তুমি মূখেৰে মাতিলা তাক? সি ক'ব মানুহ সুধিলা? তাৰ কোন আছে সুধিলা? চাৰ—”

ডাক্তৰে গোৰীৰ ফালে চালে।

“চাৰ মই কওঁ—আপুনি শুনক। চাৰ এই ডেকা মানুহটোৰ মাইকী আছে, এহাল ল'ৰা-ছোৱালী আছে। কাম নাই, চাকৰি নাই। ইয়াত কাম পাইছোঁ বুলি ঘৈণীয়েকক ফাঁকি দি কাম বিচাৰি ইয়ালৈ আহি ইয়াত বাটে বাটে ঘূৰি ফুৰিছিল। পেটৰ ভোকত তৎ নাপাই পানী খাই খাই বাঁচি আছিল, তাৰ পাছত কোনো কাম পোৱাৰ আশা নেদেখি মটৰৰ আগত পৰি মৰিব খুজিছিল। নৰ্মিল। তাক ইয়ালৈ আনিলে। আপুনি চিকিৎসা কৰিলে। খাবলৈ দিলে। কিন্তু সি আকৌ খাব নোৱাৰে নহয়। কেনেকৈ খাব? তাৰ ল'ৰা-ছোৱালী লঘোনে থাকিব আৰু সি ইয়াত হৰিলিৰ খাব! সি নেখাই এবা বস্তুখিনি মই লৈ যাওঁ, মই খাওঁ, মোৰ ল'ৰাটোৱে খায়। কিন্তু মই এনেই নেখাওঁ, দাম দি কিনি খাওঁ। তাৰ ঘৰলৈ চিঠি দিছিল, তাৰ ঘৰৰ নাম ঠিকনা মই লিখাই আনিছিলোঁ। সি পঠিউৱাৰ নিচিনাকৈ মই তাৰ ঘৰলৈ টকা পঠিয়াই দিওঁ। মই মিছাকৈ চিঠি লিখাই দিলোঁ যে সি হস্পিটালত কাম পাইছে—।”

নাৰ্ছজনীয়ে হয়তো তেতিয়াও গোৰীৰ কথা বিশ্বাস কৰা নাছিল।

“তাৰ কাম নাই, টকা নাই। তেন্তে তোক ব্লাউজৰ কাপোৰ উপহাৰ দিবলৈ যোগাৰ কৰিলে কেনেকৈ?” নাৰ্ছজনীয়ে সুধিলে।

হঠাৎ গোৰীয়ে ঢেকঢ়েকাই হাঁহি দিলে।

“দুনীয়াৰ চব মানুহ তোমাৰ নিচিনা বেমাৰী নহয়। সি কালিলৈ ঘৰলৈ যাবগৈ, পৰিহিলৈ বিহু। ঘৰলৈ মতা মানুহ শূদাহাতে যাব নেপায়,

মই তাৰ মাইকীৰ কাৰণে বিহুত দিবলৈ এই টুকুৰা কাপোৰ আৰু তাৰ ল'ৰা-ছোৱালীহালৰ কাৰণে এই দট্টা পুতলা দিছোঁ। কি বেয়া কৰিছোঁ? বেয়া কৰিছোঁ চাব?"

ডাক্তৰ নিবৰ।

মহবুৰে ক'লে, "চাব, গোৰীয়ে যে এইবোৰ কৰিছে ময়ো ক'ব নোৱাৰোঁ। মই আত্মহত্যা কৰিব খুজিছিলোঁ চাব, আপোনালোকে বচাই দিলে।"

"তুমি কেতিয়া যাবা?" ডাক্তৰে সোধিলে।

"কাইলৈ পুৱা যাম বুলি ভাবিছোঁ চাব—"

"আকৌ কেতিয়া আহিব?"

"আকৌ চাব—?" মহবুৰে ডাক্তৰৰ মূখলৈ চালে।

"হস্পিটালত কাম কৰিবলৈ? বাবু গোৰী—"

"চাব—"

"তই তো ভাল কাম কৰা নাই। এইবোৰ কামতো ভাল মানুহে নকৰে।" ডাক্তৰে ক'লে।

"চাব মই কোন দিনা ক'লো যে মই ভাল মানুহ। মই গোৰী ঝাড়ুৱালী, মই বেয়া মানুহ, পিছে কি কৰিম, মানুহটোক দেখি মৰম লাগি গ'ল।"

"বাবু যোৱাৰ আগতে তুমি মোক লগ পাই যাবা—" ডাক্তৰে ক'লে।

নাছ' আবু ডাক্তৰ গুচি গ'ল।

"গোৰী—" মহবুৰে মাতিলে।

"কি হ'ল?"

"দুনীয়াৰ চব মানুহ যদি তোমাৰ নিচিনা বেয়া মানুহ হ'লহেঁতেন—"

"হোঁৱা, এয়া তোমাৰ বেলৰ ভাড়া, আবু এয়া—"

মহবুৰ অবাৰ।

"তোমাৰতো এতিয়াও হোৱা নাই। মই চাকৰি কৰোঁ, দৰমহা পাওঁ। খাই বৈ মোৰ থাকি যায়। এয়া পইচা তুমি লৈ যোৱা।"

কেইবাখনো এটকীয়া নোট গোৰীয়ে মহবুৰৰ হাতত গুৰ্জি দিলে।

মহবুৰে অলপপৰ গোৰীৰ হাতখনত ধৰি থাকিল। তাৰ পাছত লাহে লাহে এৰি দিলে।

এবাৰ তাৰ মূখলৈ চাই বেগাবোৰিকৈ গোৰী আঁতৰি গ'ল।

মৰিয়ম পেহীৰ বিয়া

মৰিয়ম বাহিম,

মোৰ মৰম জানিবা। বিশেষ অহা বন্ধ আবু বৃহস্পতিবাৰে আমাৰ মৰিয়ম পেহীৰ বিয়া। বিয়ালৈ তুমি জবুৰ আহিবা বুলি আশা কৰিলোঁ, তুমি আহিলে আমি সকলোৱে বৰ ভাল পাম। পেহীয়েও ভাল পাব। যেনে তেনে জবুৰ আহিবা বুলি আশা কৰিলোঁ।

ইতি

তোমাৰ মৰমৰ

মকবুল আহমদ

এখন ছপা কৰা বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণী চিঠিৰ লগতে মকবুলে হাতেলিখা চিঠি এখনো পঠিয়াই দিছিল। চিঠি দুখন, বিশেষকৈ মকবুলে নিজ হাতে লিখা চিঠিখন পাই বৰ ভাল লাগিল।

মকবুলৰ বাবাক মহবুৰ আহমদ আমাৰ ঘৰৰ ওচৰৰ থানাটোৰে দাবোগা আছিল। থানাৰপৰা আমাৰ ঘৰ ডেবমাইল আঁতৰত গাঁৱৰ মাজত। থানাৰ আগেদিয়ে আমি স্কুললৈ অহাযোৱা কৰোঁ। মই ক্লাছ ছেভেনত পঢ়োঁতেই মহবুৰ দাবোগা আমাৰ থানালৈ বদলি হৈ আহিছিল। পাছদিনাই তেওঁৰ পুতেক মকবুলক আমাৰ স্কুলতে, আমাৰ ক্লাছতে নাম লগাই দিছিল। নাম লগোৱাৰ দিনাবেপৰা মকবুল আমাৰ বেণুতে, মোৰ লগতে বহিছিল। আবু সেই কাৰণে প্ৰথম দিনাই মোৰ মকবুলৰ লগত চিনাকি হৈছিল।

তাৰ পাছত মকবুল আবু মই বৰ বন্ধু হৈ পৰিছিলোঁ, স্কুললৈ আহোঁতে যেনেকৈ মকবুলে মই আহি পাবলৈ বাট চাই থাকে, স্কুল ছুটী হ'লেও আমি দুয়ো একেলগে যাওঁ, টিফিন আওৱাৰ্ছত সি মোক সিহঁতৰ ঘৰলৈকে লৈ যায়, আবু তাৰ মাক আবু পেহীয়েকে তাক যি খাবলৈ দিয়ে মোকো দিয়ে। তাৰ পেহীয়েকক সি মৰিয়ম পেহী বুলিছিল, সেইদৰেই সেই ছোৱালীজনীক ময়ো মৰিয়ম পেহী বুলিছিলোঁ। মৰিয়ম পেহীয়ে মোক বৰ মৰম কৰিছিল।

পিছে মকবুলৰ বাবাক মহব্দৰ দাবোগালৈ মোৰ বৰ ভয় লাগিছিল। মানুহজন বৰ শকত-ডাঙৰ, কথা নকয়েই আৰু সদায় পঢ়লিছৰ সাজ পিন্ধি থাকে। মকবুলৰ লগত সদায় আহি মই থানাৰ পিছফালে থকা সৰু ঘৰটোত সোমাই চাহ জলপান খাই যাওঁ যদিও, তেওঁ কোনোদিন মোক এবাৰ কথাও সোধা নাছিল; অৱশ্যে কাহানিও ডাবি-ধমকিও দিয়া নাছিল। তথাপি মহব্দৰ দাবোগালৈ মোৰ ভয় লাগিছিল।

পিছে মকবুলৰ মাক আৰু মৰিয়ম পেহীলৈ মোৰ প্ৰথমে লাগিলেও পাছলৈ একেবাৰে ভয় নলগা হৈছিল। মকবুলৰ মাক অলপ বেমাৰী আছিল আৰু বোঁহিভাগ সময় বিচনাতে পৰি থাকিছিল। মৰিয়ম পেহীয়েই আমাক বোঁহিভাগ সময় চাহ চৰ্বত দিছিল।

মৰিয়ম পেহী বৰ মৰিয়াল আছিল।

তেওঁক মোৰ সদায় আমাৰ ঘৰলৈ মাতি নিবৰ মন যায়। পিছে আমি বৰ দুখীয়া মানুহ। আমাৰ ঘৰ গাঁৱৰ মাজত, আৰু আমাৰ ঘৰো খেবৰ জুপুৰি ঘৰ। বোঁতিয়ে সদায় লিপিপঢ়ি ভালকৈ থয় যদিও, বৰষুণ দিলেই ভিতৰত পানী পৰে। আমাৰ দাবোগাৰ ঘৰৰ নিচিনা মেজ চকীও নাই, কাপোৰকানিও নাই। সেই কাৰণে বহুতদিন মাতি নিওঁ নিওঁ কৰিও মকবুলক আমাৰ ঘৰলৈ নিয়া নহ'ল।

তাৰ পাছত মহব্দৰ দাবোগা আমাৰ থানাৰপৰা বদলি হৈ গ'ল। মকবুল, তাৰ ভায়েক, ভনীয়েক আৰু মৰিয়ম পেহীয়েককো লগতে গ'লগৈ।

যাবৰ দিনা মোৰ খুব বেয়া লাগিছিল। আৰু মই কান্দি দিছিলোঁ। সেইদিনাহে মকবুলৰ বাবাক মহব্দৰ দাবোগাই মোক মৰম লগাকৈ কৈছিল, “নেকান্দিবা। হাইস্কুল পাছ কৰি যোঁতীয়া কলেজলৈ যাবা, তেঁতিয়া মকবুলক আকৌ লগ পাবা নহয়?”

মৰিয়ম পেহীয়েও সেইদিনা কন্দাৰ নিচিনা কৰিছিল।

তাৰ পাছত তেওঁলোক গুচি গৈছিল। ক্লাছ নাইনলৈ প্ৰমোচন পোৱাৰ পাছত মোৰ আৰু পঢ়া নহ'ল। খেতিবাতিত ধৰিব লগীয়া হ'ল। আৰু কিতাপপত্ৰ কিনিবলৈ আৰু ফিজ দিবলৈ আৰু কাপোৰকানি লবলৈ টকাৰ যোগাৰ কৰিব নোৱাৰিলোঁ।

আমাৰ মাটিও সবহ নাছিল। তথাপি কিছুদিন চাকৰি বাকৰি বিচাৰি ক'তো নেপাই খেতিতে ধৰিলোঁ।

মকবুলহঁত আমাৰ তাৰপৰা যোৱাৰ কিছুদিনৰ পাছত চাকৰি বিচাৰি গৈ মই এবাৰ সিহঁতৰ ঘৰ ওলাইছিলোঁগৈ। নগৰখনৰ একাষে সিহঁতৰ

ঘৰ। সেইখিনিতে সিহঁতৰ ঘৰটোৱেই ডাঙৰ আৰু ধুনীয়া। মহব্দৰ দাবোগাই সন্তাত মাটি কিনি থৈছিল, তাতে ঘৰ সজাইছিল, মই দুঘৰমানত সুখিলতে মহব্দৰ দাবোগাৰ ঘৰটো মোক দেখুৱাই দিছিল।

মকবুল তেঁতিয়া ঘৰত নাছিল। পিছে মৰিয়ম পেহী আছিল। তেওঁ মোক আগৰ নিচিনাকৈয়ে মৰম কৰি চাহ-ভাত খুৱাই পঠিয়াইছিল।

পিছে তেওঁ কৈছিল যে মই বৰ ক'লা পৰিছোঁ।

হাইস্কুল পাছ কৰি চিলঙত কলেজত পঢ়িবলৈ যোৱাৰ পাছতো মকবুলে মোলৈ মাজে মাজে চিঠি দিছিল।……

মৰিয়ম পেহীৰ বিয়াৰ চিঠি পাই মনতে বৰ আনন্দ পালোঁ, কথাটো বোঁতিক ক'লোঁ।

বোঁতিয়ে ক'লে, “ইমান ডাঙৰ মানুহে তোলৈ যে পাহৰা নাই—বিয়ালৈ তই যেনে তেনে যা। কিমান হেঁপাহ কৰি মাতিছে।”

ময়ো ঠিক কৰিলোঁ, মৰিয়ম পেহীৰ বিয়ালৈ যাম। ৰাতিপুৱা বেলেবে যাম, গধূলি ৰেলত ঘূৰি আহিম। অহা যোৱাত বৰ বোঁহি টকা দুটা খৰচ হ'ব। অন্য খৰচৰতো দৰকাৰেই নাই। দাবোগাৰ ঘৰৰ বিয়াত আৰু খোৱাৰ চিন্তা কৰিব লাগিছেনে?

ঈদত এটা পায়জামা লৈছিলোঁ। নতুন যেন হৈ আছে। পায়জামা কেঁতিয়াবাহে পিন্ধো। আৰু আমাৰ গাঁৱৰ মফিজৰ বিয়াৰ সময়ত এটা কামিজ কিনিছিলোঁ। সেইটোও বৰ বোঁহি পিন্ধা নাই—সেইয়া সাঁচতীয়া পোছাকী কাপোৰ—সদায় নিপিন্ধো, জাপি কুচি ছুটকেচত সুমুৱাই থওঁ। ঈদে-বিয়াইহে পিন্ধো, এইবোৰ দামী কাপোৰ সদায় পিন্ধাৰ যোত নাই।

বনিয়নটোত দাগ-চাগ লাগিছিল যদিও তাকে ধুইমেলি পিন্ধিব পৰা যাব। আৰু কামিজৰ তলত থাকিব যোঁতীয়া ফটা হ'লেও কোনেও নেদেখে।

পিছে নগৰৰ বিয়া—তাতে মহব্দৰ দাবোগাৰ নিচিনা ধনী আৰু ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ বিয়া আৰু মৰিয়ম পেহীৰ নিচিনা এজনী ইমান মৰিয়াল ছোৱালীৰ বিয়া, তালৈ মাতিছে যোঁতীয়া কাপোৰে কানিয়ে অলপ দেখনিয়াৰ হৈ যাব লাগিব।

মোৰ জোতা নাই।

জোতাৰ বহুত দাম হ'ল। কিনিবলৈ টকা নাই। আৰু জোতা মই এনেয়ে নিপিন্ধোৱেই। হাইস্কুলত থাকোঁতেই এযোৰ কাপোৰৰ জোতা কিনিছিলোঁ, জাৰকালি ৰাতি পিন্ধি পিন্ধি সেইযোৰ ফালিলোঁ। তাৰ পাছত আৰু জোতা লোৱা নাই। তেনেকৈ দৰকাৰো হোৱা নাই আৰু কিনিব পৰাও নাই।

তাতে জোতাৰ দামো বৰ বেছি হ'ল।

কিন্তু মৰিয়ম পেহীৰ ঘৰলৈ, তেওঁৰ বিয়াত জোতা নোহোৱাকৈ যাব নোৱাৰি। তাতে নগৰৰ বিয়া। শূদা ভৰিৰে নগৰৰ বিয়ালৈ যাব নোৱাৰি। লাজ বিজৰ কথা।

কথাটো বোঁতিৰ লগত পৰামৰ্শ কৰিলোঁ। বোঁতিয়ে ক'লে, “মোৰ হাতত মূঠেই তিন টকা চাৰি অনাহে আছে। তাৰে জোতা এযোৰ পাৰি জানো? আকৌ বেলৰ ভাৰাও লাগিব নহয়?”

অৱশেষত ঠিক কৰিলোঁ যে নতুন জোতা নিকিনো। আমাৰ গাঁৱৰে হাইদৰ আলিয়ে ককায়েকৰ বিয়াত এযোৰ ক'লা দামী জোতা কিনিছিল। ক'লে এদিনৰ কাৰণে তাৰ যোৰকে নিবলৈ দিব। বিয়াৰপৰা ঘূৰি আহিয়েই তাক ঘূৰাই দিমহি।

হাইদৰ আলি মান্তি হ'ল। গাঁৱত বিয়াবাৰু হোৱা নাই। তাৰ জোতাযোৰ সন্মুখাই থোৱাহে আছে। মোক বিয়ালৈ পিন্ধি যাবলৈ দিবলৈ সি একো বেয়া নেপায়।

মই ভালো পালোঁ। ক'লোঁ, “তই একো চিন্তা নকৰিবি। মই আহি গধূলিয়ে ঘূৰাই দিমহি।”

হাইদৰে ক'লে, “বাৰু গধূলিয়ে ঘূৰাই নিদিলেও হ'ব। তই মূঠেই বৰ বেছি নিপিন্ধিবি, নগৰৰ আলিত গোবোহা বৰ ক্ষয় যায়।”

মই ক'লোঁ, “মই কিবা দিনটো পিন্ধি থাকিমনে? ইয়াৰপৰা তো পিন্ধি নেযাৱেই। তাত বেল ষ্টেচনৰ পৰা বিয়া ঘৰলৈকে পিন্ধি যাম আৰু আহোঁতেও ষ্টেচনলৈকেহে পিন্ধি আহিম। আমিনো কি জোতা পিন্ধা মানুহ—”

“এতিয়াই লৈ যাবি নেকি?”

“এতিয়াই নি কি কৰিমগৈ। চোৰ-চাৰীৰো ভয়—আমাৰহে যি ভগা ঘৰ। যোৱাৰ দিনা বাতিপুৱাই এইপিনে সোমাই লৈ যাম। তই উলিয়াই থাৰি।” মই ক'লোঁ।

হাইদৰ মান্তি হ'ল।

বাতিপুৱাৰ বেলত যাম, আবেলিৰ বেলত ঘূৰি আহিম।

বোঁতিয়ে মকবুলহঁতৰ ঘৰলৈ বুলি দুটামান পিঠা ভাজি দিলে, দুটা মান লাৰুও দিলে। মই নেলাগে বুলিছিলোঁ।

বোঁতিয়ে ক'লে, “বিয়াখনলৈ শূদা হাতে যাবিনে? তাতে ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ বিয়া। আমিনো আৰু অন্য কিটো দিম? ইয়াকে লৈ যাবি।”

বোঁতিয়ে টোপোলাটো বাতিয়ে বান্ধি কুন্ধি থ'লে। বাতি মোৰ ভাল টোপনি নাছিল। বাতিপুৱা সোনকালে শূই উঠি, গা-পা ধুই, পায়জামাটোৱে কামিজটোৱে পিন্ধি, বোঁতিয়ে বান্ধি থোৱা লাৰু পিঠাৰ টোপোলাটো হাতত লৈ ঘৰৰপৰা ওলাই গ'লোঁ।

বোঁতিয়ে এখন ফটাকানি দিলে, “ইমান ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ বিয়া—শূদা হাতে নপঠিয়াই। বিয়াৰ কিবা চিন এটা জব্দৰ দিব, তাতে বান্ধি আনিবি।”

হাইদৰহঁতৰ ঘৰত সোমাই জোতাযোৰ ল'লোঁ, আৰু বোঁতিয়ে দিয়া ফটাকানি খনেৰেই মেৰিয়াই বান্ধি কাষলৈ তলত ভৰাই লৈ বেল ষ্টেচনলৈ খোজ দিলোঁ, এক মাইল দূৰতে ষ্টেচন।.....

নগৰৰ ষ্টেচনত নামি প্ৰথমে প্ৰথমে মানুহ কম হ'বৰ কাৰণে কিছুপৰ এনেয়ে ইফাল সিফাল কৰি কটালোঁ। তাৰ পাছত মানুহ যেতিয়া প্ৰায়বোৰ দিহাদিহি গ'ল, তেতিয়া ষ্টেচনৰ পানীকলটোৰ ওচৰলৈ গৈ হাতমুখ আৰু বিশেষকৈ ভৰি দুখন ভালকৈ ধুৱোঁ। তাৰ পাছত পানীকলৰ ওচৰতে থকা কাঠৰ বেঞ্চখনতে বহিলোঁ—ভৰি দুখন শূকোৱাৰৰ কাৰণে। তিতা ভৰিৰে জোতা পিন্ধিলে জোতাযোৰ বেয়া হ'ব।

তাৰ পাছত লাহে লাহে টোপোলাটো মেলি জোতাযোৰ উলিয়ালোঁ। জোতাযোৰ নতুনেই হৈ আছে—ক'লা বং সনা চাম্ৰা ক'লা চিক্‌চীকিয়া হৈয়ে আছে। মোৰ ফালে তেনেকৈ কোনোৱে চাই থকা নাই। ষ্টেচনৰ মানুহবোৰে নিজৰ নিজৰ কাম কৰি আছে। মোৰ মনটো ভাল লাগিল।

জোতাযোৰ ওচৰলৈ আনি মই পিন্ধিবলৈ ল'লোঁ।

মই যেন সদায় জোতা পিন্ধা মানুহ এনে ধৰণে জোতালৈ নোচোৱাকৈয়ে মই জোতাপাট ভৰিত সন্মুখাৰ চেষ্টা কৰিলোঁ।

কিন্তু ভৰিৰ আগটো সোমোৱাৰ পাছত ভৰিখন লাগি ধৰিলে। এইবাৰ কুঁজা হৈ চকুৰে চাই জোতাপাট ভৰিত সন্মুখাৰ চেষ্টা কৰিলোঁ। বেছ কিছু সময় যুঁজিলোঁ। নাই, ভৰিখন নোসোমায়। জোতাপাটৰ ভিতৰখন ভালকৈ চালোঁ, একো নাই।

আকৌ চেষ্টা কৰিলোঁ, নহ'ল। এইবাৰ ভালকৈ চাই দেখিলোঁ হাইদৰৰ জোতাপাটতকৈ মোৰ ভৰিখন এক আঙুলমান ডাঙৰ। মনটো দমি গ'ল।

সোঁ ভৰিৰ পাট থৈ বাওঁ ভৰিৰ পাট পিন্ধিবৰ চেষ্টা কৰিলোঁ। হ'ব যেন হ'ব যেন লাগিল—কিন্তু নহয়। জোতাপাট মোৰ ভৰিখনতকৈ এক আঙুলমান সৰু। এবাৰ ইপাট, এবাৰ সিপাট ভৰিত সন্মুখাৰ চেষ্টা

কৰিলোঁ—অলপ টানিলে জোতাপাট অলপ দীঘল বহল হয়নোকি চালোঁ ; ভৰি
দুখন কিবা উপায়ে অলপ জোতাৰ জোখাৰে সবু কৰিব পাৰিনোকি চালোঁ ।

একো নহ'ল । জোতা জোতাৰ ভাগে আবু ভৰি ভৰিব ভাগেই থাকিল ।

বৰ বেয়া লাগিল, হাইদৰৰ ঘৰতে যদি এবাৰ জোতাঘোৰ খায়নে নেথায়
পিৰিচি চালোহেঁতেন ।

ভালেমান পৰে চেণ্টা কৰিও জোতাঘোৰ পিৰিচি নোৱাৰি হতাশ হ'লোঁ ।

অৱশেষত আকোঁ জোতাঘোৰ ফটাকানিৰে টোপোলা বান্ধি ল'লোঁ ।
কামিজটো ভালেই পায়জামাটোও বেয়া নহয় । জোতাঘোৰ যদি ভৰিত
খালেহেঁতেন ! বৰ সুকলমে মৰিয়ম পেহীৰ বিয়াখন খাই ঘূৰি যাব
পাৰিলোহেঁতেন, মকবুলটোৱে ইমান আশা কৰি চিঠিখন পঠিয়াইছিল !
বাপেকেও চিঠিৰে বিয়ালৈ মাতিছিল ! ইমান দূৰ আহিলোঁও । অলপ
দূৰ গ'লেই বিয়াঘৰ ।

ছেঃ !

মোৰ ভৰিব জোখৰ জোতা এবাৰ যদি কাৰবাৰ পৰা বিচাৰি আনিব
পাৰিলোহেঁতেন ।

এতিয়া কি কৰিম, শূদা ভৰিৰেই বিয়াঘৰলৈ যামনে ? তেনেকৈ মোক
দেখিলে মানুহে কি বুলিব, মকবুলেই বা কি ভাবিব, আবু মৰিয়ম পেহীয়ে
তেওঁৰ বিয়াত মোক শূদা ভৰিৰে দেখিলে নিশ্চয় মোক বেয়া পাব ।

বহাৰপৰা উঠিলোঁ । চাৰিওপিনে চালোঁ । এতিয়া আবু বেল নাই ।
আমাৰ ফালে যোৱা বেলখন গধূলিকৈহে ইয়াৰপৰা যাব ।

এতিয়া মই কি কৰিম !

আকোঁ এবাৰ বহিলোঁ, টোপোলাটো মেলি জোতাঘোৰ উলিয়ালোঁ ।
আশা হ'ল এইবাৰ যেন কিবা বকমে জোতাঘোৰ মোৰ ভৰিত সোমাব । আকোঁ
জোতাঘোৰ ভৰিত সন্মুখৰ চেণ্টা কৰিলোঁ ।

নাই, ইমান সময়ৰ ভিতৰতো জোতাঘোৰ অকণো ডাঙৰ নহ'ল, মোৰ
ভৰি দুখনো অকণো সবু নহয় । জোতাঘোৰ যদি টিলাই হ'লহেঁতেন ।
যেনে তেনে পিৰিচি পাৰিলোহেঁতেন !

জোতাঘোৰ হ'ল টান !

আকোঁ জোতাঘোৰ ফটাকানিৰে ভালকৈ বান্ধি ল'লোঁ । জোতাঘোৰক
মোৰ শত্ৰু যেন লাগিল । এইবাৰ বেণ্ডখনৰ পৰা উঠিলোঁ, কাষলৈ তলত
জোতাৰ টোপোলাটো আবু হাতত লাৰুপিঠাৰ টোপোলাটো লৈ লাহে লাহে
বিয়াঘৰৰ ফালেই খোজ দিলোঁ ।

কিছু সময়ৰ মূৰত মকবুলহঁতৰ ঘৰৰ ওচৰ পালোঁগৈ । ধুনীয়া গে'ট
দিছে—বৰ ডাঙৰ বভা দিছে । ঘৰৰ আগত বহুত মটৰগাড়ী বৈ আছে ।
হাঁহি মাতি বহুত মানুহ আহিছে গৈছে । মই চাই দেখিলোঁ সকলোৱে বৰ
ধুনীয়া ধুনীয়া দামী জোতা পিন্ধিছে । ছোৱালী আবু মাইকী মানুহবোৰে
ছেণ্ডেল পিন্ধিছে । শূদা ভৰিব কোনো মানুহ অহা নাই ।

মকবুলহঁতৰ ঘৰৰ কিছু নিলগৰ আলিৰ কাষৰ পকা পুতলটোতে মই
বহিলোঁ, আবু টোপোলা দুটা নমাই কাষতে থলোঁ ।

মোৰ বৰ ভাগৰ লগা যেন লাগিল । যোৱা বাতি ভালকৈ টোপনি নহাব
কাৰণেই হ'বলা চকু দুটা পৰিছিল । ব'দজাকো টানকৈ ওলাইছিল । পিছে
পুতলটোৰ কাষতে গছজোপা থকাৰ কাৰণে মই বহি থকা ঠাইত ছাঁ পৰিছিল ।

মোৰ পিয়াহো লাগিছিল । বিয়াঘৰৰ ফালে চাই চাই বহি থাকিলোঁ ।
মাজে মাজে একোবাৰ মকবুলক দেখিলোঁ, মাজে মাজে বাপেকক দেখিলোঁ ।
কিন্তু মৰিয়ম পেহীক নেদেখিলোঁ । পিছফালৰ বভাত কইনা সজাই পেহীক
বহুৱাই থৈছে চাগৈ ।

কইনা হ'লত চাগৈ মৰিয়ম পেহীজনী দেখিবলৈ বৰ ধুনীয়া হ'ব পায় !

মোৰ ভোক লাগিছিল । পিছে মোৰ অকণো উঠিবৰ মন যোৱা নাছিল ।
এনেয়ে হাত ভৰিবোৰ ছিগি-ভাগি যোৱা যেন লাগিছিল ।

বং বিৰঙৰ মটৰ বিক্কা স্কুটাৰ মটৰ চাইকেল, বং বিৰঙৰ চুট পেণ্ট শাৰী
ব্লাউজ ফক, বং-বিৰঙৰ নানান মানুহ আহিছে হাঁহিছে কথা পাতিছে খাইছে
উঠিছে বহিছে ভিতৰলৈ গৈছে বিদায় লৈছে—হুলস্থল উখল মাখল ব্যস্ততা ।

মই পুতলটোতে বহি থাকিলোঁ, অকলে—নিৰৱে । মোৰ ফালে কোনোৱে
চোৱা নাই । মাজে মাজে মোৰ ভৰি দুখনৰ ফালে চালোঁ । ধূলি লাগি
বৰ লেতেৰা হৈছে । মাজে মাজে জোতা বান্ধি অনা টোপোলাটোৰ ফালে
চালোঁ—মোৰ ভৰিত নোখোৱা জোতাঘোৰ তাতে সোমাই আছে ।

মোৰ ভোক বেছি কৈ লগা যেন লাগিল । হোটেলত খাবলৈকো জেপত
মুঠেই বেল ভাৰাটোহে আছে । তাৰেই ঘূৰি যাব লাগিব ।

লাহে লাহে মই বোঁতয়ে মৰিয়ম পেহীৰ বিয়াত দিবলৈ বান্ধি দি
পঠিউৱা টোপোলাটোৰ এটা চকু খুলিলোঁ । লাৰু পিঠাখিনিত হাত দিবলৈ
বেয়া লাগিল । কিন্তু লাহে লাহে নিজেই কি কৰিছোঁ ভালকৈ গম নোপোৱাকৈ
টোপোলাটোৰ ভিতৰৰপৰা পিঠা এটা উলিয়াই প্ৰথমে হাতত ল'লোঁ, তাৰ
পাছত লাহে লাহে মুখলৈ নিলোঁ ।

কেউপিনে চালোঁ । মোৰ ফালে কোনোৱে চাই থকা নাই ।

এটা চোৰৰ নিচিনাকৈ মই আকৌ টোপোলাটোত হাত সন্মুখাই আৰু এটা পিঠা আনি মূখত ভৰালোঁ। বেছিকৈ চোবালে কোনোবাই শূনিব বা দেখিব যেন লাগিল। অলপ চোবায়ৈ পিঠাটো গিলি পেলালোঁ।

এনেতে বিয়াঘৰত হুলস্থূল বোঁছ হ'ল। বহুত মটৰগাড়ী, কেইখনমান বাছ আহি দাবোগাৰ ঘৰৰ আগত ব'লহি। বভাতলত দৌবদৌৰি লাগিল। দৰা আৰু দৰাঘৰৰ মানুহ আহি পালেহি।

মই দৰাক আদৰি গাড়ীৰপৰা নমাই নিয়া দেখিলোঁ। পিছফালৰ বঙা তলত মৰিয়ম পেহীয়ে কন্দা যেন শূনিলোঁ।

কোনোৱে মোৰ ফালে চোৱা নাই। মানুহবোৰ ল'ৰা-চপৰা কৰি দৰা-ঘৰীয়াক সোধপোছ কৰাত ব্যস্ত হৈ পৰিছে। গোটেইখনে উখল-মাখল লাগি পৰিছে। দৰাক নি বভাতলত বহুৱালে গৈ। মানুহবোৰ দৰাক বেৰি পাৰি থোৱা দলিচাত বহিল। কোনোবাই আতৰ দিলে, কোনোবাই গোলাপ পানী ছটিয়ালে, দৰাঘৰৰ ফালৰ আৰু কইনাঘৰৰ ফালৰ তামোল দিয়া দি চলিব ধৰিলে। গছৰ ছাঁত আলিটোৰ সিপাৰৰ পদলটোত বহি মই অকলে অকলে চাই থাকিলোঁ, আৰু মোৰ হাতখনে টোপোলাটোৰপৰা এটা এটাকৈ পিঠা আনি মোৰ মূখত ভৰাই দি যাব ধৰিলে।

মোৰ ফালে কোনোৱে চোৱা নাই।

মকবুল বা মহবুব দাবোগা কোনেও মোক দেখা নাই।

মৰিয়ম পেহীৰ বিয়াখন চাই মই বহি থাকিলোঁ, বহি থাকোঁতে মোৰ কিজানি টোপনি আহি গৈছিল। এটা হুলস্থূল শূনি সাব পাই গ'লোঁ। দেখিলোঁ কইনা উলিয়াই আনি মটৰত তুলিছেহি। ছোৱালী আৰু মাইকী মানুহবোৰে কন্দা-কটা কৰিছে।

এবাৰ মই দেখিলোঁ মৰিয়ম পেহীক মটৰত তোলাৰ পাছত মকবুলেও ওচৰত বৈ হুক্‌হুক্‌কৈ কান্দিছে আৰু অলপ আঁতৰতে মহবুব দাবোগাও কন্দনামুৱা হৈ বৈ আছে। অলপ সময়ৰ পাছতে মৰিয়ম পেহীক লৈ দৰাঘৰীয়া গাড়ীবোৰ বাটৰ ধূলি উৰুৱাই ভেঁ ভেঁৱাই গুচি গল।

আমাৰ ফালে যোৱা বেলখন আহিবৰ সময় হৈ আহিছিল। মই পদলটোৰ পৰা নামি লাহে লাহে ষ্টেচনৰ ফালে খোজ ল'লোঁ।

কাপোৰেৰে টোপোলা বন্ধা জোতাঘোৰ কাষলৈ তলত ভৰাই লৈ পিঠা আৰু লাৰু বান্ধি অনা টোপোলাটো পদলৰ তললৈ দলি মাৰি পেলাই দিলোঁ।

জোতাঘোৰৰ গোবোহা অকণো ক্ষয় যোৱা নাই। হাইদৰে বেয়া নেপায়। মোৰহে জোতাঘোৰ অলপ গধুৰ গধুৰ যেন লাগিছিল। ১০

মিছা কথা

স্কুললৈ আমাৰ ঘৰৰপৰা চাৰে চাৰি মাইল।

খোজকাটি অহাযোৱা কৰোঁ। আমাৰ গাঁৱৰ—আমাৰ শ্ৰেণীৰ ল'ৰা আমাৰ স্কুলত ময়েইহে। অন্য ক্লাছৰ ল'ৰা আছে। মই আমাৰ ঘৰৰ আগৰ আলিটোৱেদি এক মাইল গৈ—বৰ আলিত উঠোঁ আৰু আনবোৰ ল'ৰাৰ লগতে স্কুললৈ যাওঁ।

ক্লাছ ছিফত পঢ়িছিলোঁ। অভ্যাস নোহোৱা হ'লে মোৰ নিচিনা সৰু ফুটীয়া অকণমান ল'ৰা এটাইদিনে ন মাইল খোজ কাটিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। পিছে নপঢ়িলেও নহয়, ছাইকেল কিনিবলৈকো পইচা নাই, ঘৰৰ ওচৰতো স্কুল নাই।

খোজকাটিয়ে অহাযোৱা কৰাৰ বাহিৰে অন্য উপায় নাই।

ক্লাছ এইটৰ পৰন নেওগ আমাৰ ফালৰপৰাই ছাইকেলেৰে স্কুললৈ যায়। কেতিয়াবা দেবী হোৱা যেন দেখিলে পৰনে মোক তাৰ ছাইকেলত তুলি লৈ যায়।

কেতিয়াবা নিনিয়ে।

বৰ আলিয়েদি পৰনহঁতৰ ঘৰৰ ফালৰপৰাই তোষেবৰ ছাৰ যায়। তেখেতৰ এখন বহুত পুৰণি কেবকেৰীয়া ছাইকেল আছিল। টিলিঙা নবজালেও গোটেই ছাইকেলখনেই দৰাঘৰপৰা বাজি আছে। আমি ঘূৰি নোচোৱাকৈয়ে তোষেবৰ ছাৰ যে আহিছে গম ধৰিব পাৰোঁ আৰু একাঘৰীয়া হৈ দিওঁ। অকল তোষেবৰ ছাৰলৈকে নহয় অন্য শিক্ষক সকলোলৈকে আমাৰ বৰ ভয় আছিল। তোষেবৰ ছাৰে আমাক ভুগোল পঢ়ায় আৰু ইংৰাজী ট্ৰেন্সলেচন লয়। ভুগোলত মই বেয়া। ইমান ডাঙৰ এখন পৃথিৱী, তাত ইমানবোৰ দেশ, মহাদেশ আকৌ কতবোৰ নদী-পৰ্বত, নগৰ-সাগৰ মনতে নৰয়। তাতে মোৰ ভুগোলৰ জ্ঞান যোৰহাট, গোলাঘাট আৰু আমাৰ ঘৰৰ পৰা স্কুল—ইয়াৰ মাজতে আবদ্ধ। মেপবোৰ মোৰ বৰ অভিজ্ঞা আৰু দীঘলীয়া

হৈ যায়। এবাৰ লক্ষা শ্বীপটো আঁকোতে দেখিবলৈ সাইলাথ তোষেৰে
ছাৰৰ মূৰটোৰ নিচিনা হৈছিল। এই বস্তুটো আৱিষ্কাৰ কৰি আমি জুৰি
জুৰি চাই হাঁহিছিলোঁ আৰু বৰ আমোদ আৰু বহস্য পাইছিলোঁ, আৰু
কেনেকৈ তোষেৰে ছাৰে দেখে বুলি লোকুৱাই থৈছিলোঁ।

এদিন আমি গোটেই ক্লাছটোৱে এটা বৰ ডাঙৰ অপৰাধ লগালোঁ।
আমাক এখন মেপ ঘৰত আঁকি দিবলৈ দিছিল—আমি নিবলৈ নহ'ল। কেইজন-
নানে আঁকি আনিছিল, সিহঁতকো নাই অনা বুলি ক'বলৈ ক'লোঁ। কাৰণ
দুজন মানে নিলে আৰু দুজনমানে নিনিলে, নিনিয়া কেইটাৰ শাস্তি
বোঁহি হ'ব।

মিছা মাতিবৰো কোনো উপায় নাই।

সকলোৱে নাই অনা বুলি ক'লে।

“মেপ আঁকি নানিলিহঁত ক'লেই?”

ছাৰে খঙেৰে সূৰিধিলে।

আমি নিমাত।

উত্তৰটো আগতে ভাবি থ'বলৈ নহ'ল। ছাৰে সকলোৰে মূখলৈ এবাৰ
খঙৰ চকুৰে চালে। তাৰ পাছত গহীন মাতৰে ক'লে, “ও” ভাল কৰিলি
নানিলি। এঘণ্টা ডিটেইন।”

আমাৰ সকলোৰে শুকান মূখ, শুকান ডিঙি আৰু শুকাল।

“এতিয়া আঁকি দিম ছাৰ—” মৰসাহ কৰি কোনোবা এটাই কৈ চালে।

“তই বেগুৰ ওপৰত থিয় হৈ থাক—” একেই গহীন আৰু টান মাতৰে
ছাৰে ক'লে।

আৰু কাৰো একো ক'বৰ সাহস নহল। তোষেৰে মাষ্টৰৰ খং আমি
জানো।

তাৰ পাছত সেইদিনাৰ ভুগোল পঢ়াই মেলি উঠি ক্লাছৰপৰা ওলাই
যাবৰ সময়ত ক'লে, “পঢ়া এঘণ্টা। কোনো পলাব নোৱাৰিবি। কোনো
ছদ্ৰি লৈয়ো যাব নোৱাৰিবি।”

অসহায়ভাৱে আমি প্ৰথমতে এবাৰ ছাৰৰ মূখলৈ চাই তলমূৰ কৰিলোঁ।

ছাৰৰ কথা লৰচৰ নহয়।

এনেয়ে কোঁতয়াবা পাছৰ ক্লাছ কেইটা কৰিবৰ মন নেথাকিলে কোনোবা

ল'বাই পেট বা মূৰ কামুৰিছে বুলি ছদ্ৰি লৈ যায়। কিন্তু তোষেৰে
ছাৰে ডিটেইন কৰাৰ দিনা আৰু ছদ্ৰি লৈ থাকিবো কোনো উপায় নাই।

সেইদিনা জেঠমহীয়া বৰ টান ব'দ আছিল, আমাৰ ভোৰে গা দিছিল
পিয়াহো লাগিছিল। আমি গিলাছে গিলাছে পানী খাইছিলোঁ। কিন্তু
গোটেই ক্লাছৰ ল'বাবোৰ মনে মনে ব'হি থাকিল, কোনোৱে লৰচৰ কৰিবৰ
সাহসো নকৰিলে। তোষেৰে ছাৰে চকীখনত যি ব'হিল—ব'হিয়ে থাকিল;
লৰচৰ কাত-কুতা নাই। ছাৰ এনেকৈ থাকিলেই আমাৰ ভয় বোঁহিকৈ লাগে।
স্কুলৰ অন্য ক্লাছৰ সকলো ল'ৰা আৰু শিক্ষক ঘৰাঘৰি গ'ল। কেউপনে বৰ
নিমাওমাও লাগিছে।

মই আকোঁ খোজকাঢ়ি চাৰে চাৰি মাইল যাব লাগিব। ছদ্ৰি দিবলৈ
ক'বৰ কাৰণে কেইবাবাৰো উৰ্চাপচালোঁ, সাহসে নক'বলো। তেতিয়াৰ দিনত
আজিকালিৰ নিচিনাকৈ মাষ্টৰে ছাত্ৰলৈ ভয় নকৰিছিল। কাৰণ ছাত্ৰই মাষ্টৰক
ঘেৰাও-তেৰাও কৰিব নেজানিছিল।

কাঁটাই কাঁটাই এঘণ্টা পঢ়া হ'লত আমাক ছদ্ৰি দিলে। আমি সুৰসুৰ
কৰে ওলাই খবৰজীৱাকৈ ঘৰমূৱা হ'লোঁ, ঘৰ পাওঁতে আজি বাতি
হ'ব।

এমাইলমান অহাৰ পাছত মই তেনেই অকলশৰীয়া হ'লোঁ। লগৰ
ল'বাবোৰ দিহাদিহি গ'ল। মোৰ বৰ বেয়া লাগিল।

অকলেই বেগাই আগবাঢ়িছিলোঁ। পিছফালে তোষেৰে ছাৰৰ পূৰণ
ছাইকেলখনৰ কেবকেৰনি কাণত পৰিল। ঘূৰি চালোঁ, হয়—ছাৰ স্কুলৰপৰা
বজাব কৰি আহিছে।

কিবা সূৰিধি বুলি ভয় লাগিল। বাটৰ একাষৰীয়া হৈ বেগাই আগ-
বাঢ়িবৰ চেষ্টা কৰিলোঁ।

মোৰ ওচৰ পাই ছাৰে ছাইকেল লাহে লাহে চলালে আৰু সূৰিধিলে, “অকলে
আহিছ যে লগৰীকটা ক'লৈ গ'ল?”

ভয়ে ভয়ে ক'লোঁ, “সিহঁত গ'ল ছাৰ।”

তোষেৰে ছাৰ ছাইকেলৰপৰা নামিল আৰু টান মাতৰেই ক'লে, “চাওঁ,
এইপনে আহ।”

মোৰ ভয়ত তালু শুকাই গ'ল।

তথাপি তেখেতৰ ওচৰত ব'লোঁহি।

“উঠ, পাৰিবিনে ছাইকেলত উঠিব? পিছত উঠিলে মই চলাব নোৱাৰোঁ।
ইয়াতে আগতে উঠ”—কৈ মোৰ বাউসীত ধৰি ছাইকেলত তুলি ল'লে, আৰু

নিজেও উঠি লৈ চলাব ধৰিলে। মই তেখেতৰ দ্বয়ো হাতৰ আৰু বুকুৰ মাজতে সোমাই পৰিলোঁ।

আমাৰ গাঁৱলৈ সোমোৱা আলিটোৰ মূৰ পাই তেখেতে ক'লে, “সেই ফালে মোৰ অলপ কাম আছে। ব'ল।”

ছাৰে মোক আমাৰ পদুৱালি মূৰতে নমালে। একো নক'লে আৰু পোনে পোনে নগৈ আকৌ অহা বাটোদি ছাইকেল চলাই ঘূৰি গ'ল।

মই বুজিলোঁ, এইফালে ছাৰৰ কাম নাছিল। মোক ঘৰত থৈ যাবৰ কাৰণেহে ইমানখিনি আহিল।

ছাৰেও এম্বাৰ মিছা কথা ক'লে। ১০

এক কথা

বাছৰপৰা নামোতে বাতি চাৰে ন বাজিল।

হয়তো মোৰ চিঠি নাপালে, নহ'লে আমাক আগবঢ়াই নিবলৈ নিশ্চয় কোনোবা বাছ ষ্টেশ্যনলৈ আহিলহেঁতেন।

বৰ চিন্তা কৰিবলগা একো নাই। নগৰৰ ভিতৰত বাতি চাৰে ন বজা একো বেছি বাতি নহয়। অবশ্যে আমি যাবগৈ লাগিব মিউনিছিপালিটিৰ একেবাৰে পূৱ সীমালৈ, বাছ ষ্টেশ্যনৰ পৰা এক মাইলৰ কিছূ বেছিহে।

আমাক আগবঢ়াই নিবলৈ কোনোবা আহিছেনেকি চাওঁতে মেলোঁতেই বাছৰ অন্যান্য যাত্ৰী নামি কোনোবাই খোজবাঢ়ি, কোনোবাই বিক্ৰা লৈ দিহাদিহি গ'লগৈ। ল'ৰা-ছোৱালীহাল আৰু পৰিবাৰক লৈ মইহে প্লেটফৰ্মত অকলশৰীয়া হ'লোঁ।

আলিবাটলৈ আহিলোঁ। বিক্ৰাবোৰ নাই—সকলো গুচি গৈছে। অলপ অসুবিধাত পৰা যেন অনুভৱ কৰিলোঁ। বেগাই পাৰ হৈ যোৱা দূই—এখন বিক্ৰাক চিঞৰ মাতিলোঁ, নব'ল।

দূৰত দুখনমান বিক্ৰা দেখি মই পৰিবাৰক তাতে ব'বলৈ কৈ সিহঁতৰ ওচৰলৈ গ'লোঁ। কিন্তু মিউনিছিপালিটিৰ একেবাৰে সীমান্তলৈ বাতি যাবলৈ সিহঁত অমান্তি হ'ল। মোৰ খং উঠিছিল যদিও একো নকৈ ঘূৰি আহিলোঁ।

দেখিলোঁ পৰিবাৰে বিক্ৰা এখন বখাই টোপোলা-টাৰ্পলি তোলাইছে আৰু ল'ৰা-ছোৱালীহালকো উঠাইছে।

বেগাবেগকৈ আহি, কথা আৰু সময় খৰচ নকৰি ময়ো বিক্ৰাখনত উঠি ল'লোঁহি।

দিনটো বিক্ৰা চলাই হয়তো সিহঁতৰ ভাগৰ লাগে। সেইদেখি কেতিয়াবা সৰহ পইচা দিব খুজিলেও বাতি সিহঁত দূৰলৈ যাব নোখোজে।

এই বিক্ৰাৱালাটো যাবলৈ ওলোৱাত সঁচাকৈয়ে ভাল পালোঁ।

শহুৰৰ ঘৰৰ পদুৱালিমূৰত আমাৰ বিক্ৰাখন বোৱা দেখি আৰু তাৰপৰা আমাক নমা দেখি ঘৰৰ সকলো বিস্মিত হ'ল আৰু ল'ৰা-ছোৱালীহালক

আব্দু পৰিবাৰক দাঙি টানি নিয়াদি নি ভিতৰ পোৱালেগৈ। বেছ হুলস্থূল লাগি পৰিল।

মই বিজ্ঞাৱালাক বিদায় দিবৰ বাবে মনিবেগৰপৰা পইচা উলিয়াই এটকীয়া নোট এখন তাৰ হাতত দিলোঁ।

সি মূৰ জোকাৰিলে।

“দুটকা বাবু।”

“দুটকা, এইকণ বাস্তা আহোঁতেই তোক দুটকা কোনে দিব, হোঁ বাথ।”

সি কিস্তু একে ধৰণেই ক’লে, “দুটকা লাগিবই বাবু। এক পইচাও কম নহ’ব।”

তই ক’লেই পাৰিনে? এইকণ বাট দিনত সদায় আঠ অনাত আহি আছে। হোঁ ল, যা—”

“নিদিলে নালাগে, কিস্তু মই দুটকাৰ একপইচাও কম নলওঁ।”—সি অভদ্র আব্দু আঁকোৰ গোঁজভাৱে ক’লে। মোৰ খং উঠিছিল, কিস্তু শহুৰৰ ঘৰৰ আগত নিজৰ খং প্ৰকাশ কৰিবৰ মন নগ’ল।

কঠিন মাতেৰে ক’লোঁ, “নলৱ যদি যাৰ পাৰ। মই এক পইচাও বেছি নিদিওঁ।”

কৈ মই টকীয়া নোটখন তালৈ আকোঁ আগবঢ়াই দিলোঁ। সি এবাৰ অসন্তুষ্ট ভাৱে মোৰ মূখলৈ চালে, তাৰ পাছত অৱজ্ঞাবে টকাটো লৈ ক’লে, “কোৱা হ’লে এনেয়ে আনি দিলোঁহেঁতেন। বাবুৱানীয়ে দুটকাত বন্দবস্ত কৰিছিল।”

কৈ সি বিজ্ঞাখন ঘূৰালে আব্দু একো নোকোৱাকৈ জাঁপ মাৰি বিজ্ঞাখনত উঠি বৰ বেগাই চলাই গুচি গ’ল। ময়ো ঘৰলৈ সোমাই গ’লোঁ।

“কি হৈছিল ভিনিহী?”

“একো নাই। এই দেচুৱালী—বিজ্ঞাৱালাবোৰ—ডকাইত বড়িছা। এইকণ বাট আনোতে তাক দুটকা লাগে।”

“কিমান দিলে পিছে?”

“কিমান দিম আব্দু? এটকা দিলোঁ। প্ৰথমতে নলয়েই। পাছতহে জানিবা লৈ ভোৰভোবাই গৈছে গৈ।”

পৰিবাৰে ক’লে, “ইমানকৈ কৈছিল যদি দুটকাকে নিদিলে কিয়? অন্য বিজ্ঞাৱালা নাহেই। সিহে আমি অসুবিধাত পৰা যেন বড়ি কওঁতেই আহিল। তেতিয়াই কৈছিল ভাড়া দুটকা লাগিব বুলি। ময়ো লবি বাবু বুলি কৈছিলোঁ।”

মই ক’লোঁ, “চল পালেই সিহঁতে যিমান পায় সিমান বিচাৰে। সিহঁতৰ কথাতে পইচা দিয়া ভাল নহয়।”

অন্য কথাবতৰাত লাগিলোঁ। ইতিমধ্যে চাহ উলিয়াইছিল, আমিও ভোকে পিয়াহে আহিছিলোঁ। বিজ্ঞাৱালাৰ কথা বাদ দিয়া হ’ল। ঘৰ-সংসাৰৰ নানা কথা উলিয়াই আমি হাঁহি ফুৰিৰ মাজেৰে চাহ-জলপান খোৱাত লাগিলোঁ। প্ৰায় একঘণ্টা পাৰ হৈ গ’ল।

ল’ৰা-ছোৱালীহালৰ টোপনি আহিল। শোৱাৰ আগতে অকণমানটোক গাখীৰ খুৱাই শুৱাব লাগে।

পৰিবাৰে ভিতৰৰপৰা ওলাই আহি সুধিলে “বেগটো ঝ’ত থ’লে?”

“কি বেগ?”

“ইহঁতৰ কাপোৰ-কানি, গ্লাক্স’ দুধদানী ভৰাই অনা বেগটো। তাতে ইহঁতৰ ছুৱেটাৰ দুটা আব্দু মোৰ শালখনো সুমুৱাই থোৱা আছিল।”

“মইতো বেগ-চেগ একো নাই অনা—”

“বিজ্ঞাৰপৰা বেগটো তেন্তে নানিলে?”

“ক’ত আনিছোঁ? তোমালোক নামি আহিলা। মই তাক পইচা দিয়াত লাগিলোঁ। কিবাকিবি নমোৱা দেখিছিলোঁ নহয়, মই বোলোঁ বিজ্ঞাৰপৰা সকলো তোমালোকে নমাই নিবা।”

আমাৰ সকলোৰে বৰ বেয়া লাগিল। অথবা হুবমূৰখন নকৰা হ’লে বেগটো বিজ্ঞাতে এনেকৈ যাবলৈ নেপালেহেঁতেন। কমেও এশ টকাৰ বস্তু গ’ল।

বিচাৰিলেও পোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই। বিজ্ঞাৱালাটো ক’ত থাকে, তাৰ নাম-ধাম কি একো নেজানো। বিজ্ঞাখন কাৰ ক’ব নোৱাৰো আব্দু তাৰ নম্বৰো মনত কোনোৱে নাৰাখিলে।

সদ্যহতে ল’ৰা-ছোৱালীহালৰহে বেছি দিগদাৰি হ’ল। সিহঁতৰ গাখীৰ, দুধদানী সকলো বেগটোতে গ’ল।

বৰ অস্বস্তিৰে আমি বেগটোৰ কথা পাহৰি যাবৰ চেষ্টা কৰিলোঁ। জেঠেৰীৰ পৰিবাৰে ক’লে, “যি হ’ল হ’ল, তাকে ভাবি থাকিব নালাগে। আমাৰ ছোৱালীজনীৰ ভাগৰে গ্লাক্স’ আছে। আজিলৈ তাকে খুৱাব পৰা যাব।”

মোৰ পুনৰবাৰ বিজ্ঞাৱালাটোৰ ওপৰতে খং উঠিল। সকলোবোৰ ঠগ—চল পালেই ঠগে। আমি সাৱধান নোহোৱা ভুল হৈছে।

পৰিবাৰ ভিতৰলৈ গ’ল, আমিও ড্ৰিংবুদমতে বহি অন্যান্য কথা পাতি

বেগটোৰ কথা পাহৰিবৰ চেষ্টা কৰিলোঁ। জেঠেৰী, মই, খুলশালীটো আৰু
খুলশালীজনী।

পদূলিমূৰত ছাইকেলৰ বে'ল বজা। শূনি আমি বাহিৰলৈ গ'লোঁ।
এখন বিজ্ঞা আহি পদূলি মূৰত বৈছেহি। মই ওলাই গ'লোঁ।

অথনিৰ সেই বিজ্ঞাৱালাটো।

সি বেগটো কোনো ভূমিকা নকৰাকৈ মোৰ ফালে আগবঢ়াই দি ক'লে,
“আপোনালোকৰ বেগটো মোৰ গাড়ীতে থাকি গ'ল। আপোনালোকেও
নিৰিলে, ময়ো চাবলৈ নহ'ল। ঘৰ পাইহে মোৰ চকুত পৰিল। ভাল
যাওঁ।”

বেগটো হাতত লৈ মই ক'লোঁ, “বেগটো পোৱাৰ আশা এৰিয়ে দিছিলোঁ।
এঃ—তুমি বহুত কষ্ট কৰিলা।”

কোৱাৰ লগে লগে মই জেপৰপৰা টকা এটা উলিয়াই তালৈ আগ
বঢ়ালোঁ।

“হোঁৱা।”

“কি দিছে?”

“একো নহয়, বখ্ৰিছ। তুমি ইমান দূৰ গ'লা আকৌ আহিলা। এতিয়া
আকৌ যাবগৈ লাগিব। বহুত কষ্ট হ'ল তোমাৰ।”

বিজ্ঞাৱালাটোৱে ক'লে, “এবা—আপোনালোকৰ বস্তু কিবা গাড়ীৰ
ভিতৰত বৈ গৈছেনেকি চাব লাগিছিল। অন্য দিনা চাওঁ। আজি মোৰেই
ভুল হৈ গ'ল, বেয়া নাপাব—”

কৈ সি যাবলৈ ওলাল। মই টকাটো লৈ যাবলৈ ক'লোঁ।

সি প্ৰতিবাদ কৰি ক'লে, “নাই, নাই বাবু, মই বখ্ৰিছ নলওঁ।
মেহনত কৰিলে তাৰ মজুৰি লওঁ।”

“এনেয়ে দিছোঁ, নিয়া।” তাক ক'লোঁ।

কিন্তু সি নল'লে।

“কাবোবাৰ কিবা বস্তু থাকি গ'লে ঘৰুৱাই দিয়াটো আমাৰ নিয়ম। তাৰ
বাবে কোনো বখ্ৰিছ লোৱাৰ নিয়ম নাই। যাওঁ বাবু।”

কৈ সি বিজ্ঞাখন লৈ গুচি গ'ল।

মই অলপ সময় হাতত টকাটো লৈ পদূলি মূৰতে বৈ থাকিলোঁ। তাৰ
পাছত লাহে লাহে ঘৰলৈ গুচি আহিলোঁ।

মোৰ নিজকে তাতকৈ বহুত সবু যেন লাগিল। ১০

প্ৰয়োজনীয়, কিন্তু—

প্ৰথমে কথাটোৰ বিশেষ কোনো গুৰুত্ব নাছিল।

অৰ্থাৎ কথাষাৰ গুৰুত্ব দিবলগা বিধৰ নাছিল বুলিয়ে আমি
ভাবিছিলোঁ। কথাষাৰ অবশ্যে মকবুল ই এ চিৰ পৰিবাৰ জ্যেষ্ঠনায়ে
কৈছিল। সেই হিচাপে কথাষাৰ গুৰুত্ব দিবলগা বিধৰে আছিল, অন্ততঃ
এগৰাকী হাকিমনীৰ মূখৰ কথাতো।

গুৰুত্ব দিয়া নহ'ল এই বাবেই যে জ্যেষ্ঠনা আৰু মোৰ পৰিবাৰ মাথোন
কেইবছৰ মানৰ আগতে সহপাঠী আছিল, আৰু তেওঁ কথাষাৰ কৈছিল অন্য
এঘৰৰ বিয়াত। আমিও সেইখন বিয়ালৈ গৈছিলোঁ; সপৰিবাৰে। অৰ্থাৎ
পৰিবাৰ, মই আৰু আমাৰ প্ৰথম সন্তান ন-মহীয়া ছোৱালীজনীক লৈ।
কইনাঘৰীয়া বিয়া, পৰিবাৰৰ অলপ সম্বন্ধ লাগে, গতিকে মই আলহী হিচাপে
একো নকৰিলেও পৰিবাৰে একো নকৰাটো বেয়া দেখাব; অন্য বকমে সহায়
কৰিব নোৱাৰিলেও, বিয়াখনত ইটো-সিটো কৰি দিয়াটো সৌজন্য আৰু
আপোনৰ চিন হ'ব। কিন্তু অসুবিধা হৈছিল কোলাৰ কেঁচুৱাজনীক লৈ।
তাইক মাকৰ কাষৰপৰা অকণো আঁতৰাই নিব নোৱাৰি। এনেও তাই আমনি
কৰে। আৰু সেইবাবে পৰিবাৰে বিয়ালৈ নেযাওঁকে বুলিছিল। বিয়াত
মানুহ-দুন্দুহ সবুহ দেখি আৰু হুলস্থূলবোৰ অসহ্য হৈয়ো কিজানি তাই
আৰু বোছি আমনি কৰিব ধৰিলে। কাম কৰা দুৰৰ কথা, আমি দুয়ো—
পৰিবাৰ আৰু মই ছোৱালীজনক শান্ত কৰোঁতেই হাবাশাস্তি হ'লোঁ, আমাৰ
অৱস্থা দেখিয়ে জ্যেষ্ঠনাই কথাষাৰ কৈছিল।

জ্যেষ্ঠনাৰো এটা কেঁচুৱা আছিল। সবু কেঁচুৱা—তিনিমহীয়া।
পিছে কেঁচুৱাটো সকলো সময়তে খাছী আৱাজনীৰ কোলাতে আছিল।
মাকক অকণো আমনি কৰা নাছিল। আৰু জ্যেষ্ঠনায়ে কেঁচুৱাটোৰ বৰ
খবৰ-বাতৰি কৰা নাছিল। সকলোৰে লগত হাঁহি-ঠাট্টা কৰি বভাতলী বজন-
জনাই আছিল। গাভৰু হাকিমনী, স্বাস্থ্য-শ্ৰীও ভাল, তাতে বিয়া, আৰু
মকবুলো লগতে আছে।

আমাৰ ছোৱালীজনীয়ে বৰকৈ আমনি কৰা দেখিয়ে জ্যেষ্ঠনাই কথাষাৰ

কৈছিল, “পাবুল, ছোৱালীজনীয়ে ইমান আৰ্মনি কৰিছে, তহঁতে অকলে এনেকৈ ছোৱালীজনী কেনেকৈ তুলিবি। এজনী আয়া বাথ। বাঠি-সত্তৰ টকাতে ভাল আয়া এজনী পাৰি।”

পাবুলে কথাষাৰ সাধাৰণভাবে শলাগি থ’লে, “এবা কিবা কৰিব লাগিব। এই বৰ আৰ্মনি কৰিবলৈ লৈছে। মই যে এইক থৈ একোটোকে কৰিব নোৱাৰোঁ।”

ঘৰলৈ আহি পাবুলে মূঠেই এবাৰ কথাষাৰ উলিয়াইছিল। কিন্তু জোৰ দি ক’ব নোৱাৰিলে, কাৰণ মই তেতিয়া দৰমহা পাইছিলোঁ এশ পঞ্চাশ টকা। তাৰেই পোহ যাবলগীয়া হৈছিল আঠজনীয়া এটা শকত পৰিয়াল। আয়া বখাটো অসম্ভৱ। কিন্তু কেঁচুৱা জননী বাথিবলৈ বাহিৰা মানুহ এজনী নথকা বাবে আমাৰ কম অসুবিধা হোৱা নাছিল।

প্ৰথম ছোৱালীজনী ওপজাৰ ছান্ধিশ মাহৰ মূঠত আমাৰ দ্বিতীয় ছোৱালী-জনীৰ জন্ম হ’ল, ছোৱালীজনীৰ তিনিমাহমান হওঁতে ভনীয়েক আব্দু ভাগিনীয়েক দুজনীক চাবলৈ আহিল আমাৰ শালপতি জেহিৰ আহমদৰ পৰিবাৰ। মিলিটাৰিত চাকৰি কৰে জেহিৰে—একাউণ্টচ্ ব্ৰাণ্ডত। বহুদিন ঘৰলৈ আহিব পৰা নাছিল, থাকে জখলপুৰত, এইবাৰ আহি সকলোকে চাই-মেলি খবৰ বাতৰি কৰি যাওঁ বুলি আহিছে।

জেহিৰহঁতৰ ল’ৰা-ছোৱালী পাঁচোটো। ডাঙৰ ল’ৰাটোৰেই ন বছৰ পঢ়া হোৱা নাই। বাৰ বছৰীয়ামান এটা লগুৱা ল’ৰা, আব্দু আদহীয়া এজনী নেপালী আয়া লগে লগে লৈ ফুৰাইছে। ল’ৰা-ছোৱালীয়ে আৰ্মনি কৰিলেও মাক-বাপেকে সেই আৰ্মনি সহিব লগীয়া নহয়। লগুৱা ল’ৰাটো আব্দু আয়াজনীয়েই আউল মাৰে।

আমাৰ দ্বিতীয় কেঁচুৱাটোতকৈ বেছি আৰ্মনি কৰিছিল ডাঙৰজনীয়েহে। এনেই অলপ খেলি-মেলি থাকিলেও ঘৰলৈ বাহিৰা মানুহ-দুন্দুহ আহিলে ঠেহ-পেচ, কন্দা-কটা চৰে। আমাৰ নিজৰে বেয়া লাগে—আলহী অতিথিৰ আগত।

জেশাহুহঁত একে দিনাই যাব খুজিছিল, পাবুলে বায়েকক জোৰ কৰি দুদিন বাথিলে। কিন্তু তেওঁলোক থকা কিদিন আমাৰ কেঁচুৱা দুটাৰ পৰা তেওঁলোকেও শান্তি নেপালে, আমিও শান্তি নেপালোঁ।

যাবৰ সময়ত বায়েকে পাবুলক ক’লে, “তহঁতে এনেকৈ ল’ৰা-ছোৱালীকে ডাঙৰ কৰিবিনে, দুনিয়াৰ অন্য কিবা কাম-কাজো কৰিবি! কেঁচুৱা দুজনীৰ কাৰণে ভাল চাই আয়া এজনী বাথ। সত্তৰ-আশী টকাতে নেপাবিনে চাণ্ডে?”

আমাৰ এহাল থাকোঁতেও হুৰাইছে, তহঁত যে কেনেকৈ চলিছ, মই ভাবিয়ে আচৰিত হৈছোঁ।”

পাবুলেও বায়েকৰ কথাতে হৰতৰ দি ক’লে, “এবা, এইবাৰ কিবা এটা কৰিব লাগিব। ওচৰে পাজৰেও ল’ৰা-ছোৱালী এটা পাবলৈ নাই। মোৰ যেই হওক, ইহঁতৰ বাপেকৰ হে বৰ কষ্ট হৈছে। কোঁতয়াবা ইহঁতৰ আৰ্মনি ইমান বেছি হয় যে মই সময়মতে ভাতমুঠিৰ দিহা কৰিও দিব নোৱাৰোঁ।”

তেওঁলোক যোৱাৰ পাছত কথাষাৰ আমি দুয়ো আলোচনা কৰিলোঁ। এজনী আয়া ধাৰে-ধাৰে নেবাথিলে আব্দু মান-ইজত নবয়। আব্দু ছোৱালী দুজনীৰ লগতে লাগি থাকি পাবুলৰো খাৱন-শোৱন নোহোৱা হৈছে। তেওঁৰ শৰীৰৰ লাভণ্য শ্লান পৰি আহিছে। এনেকৈ আব্দু সবহদিন চলা নেযায়।

কিন্তু অকলে মই হিচাপ কৰি চালোঁ সত্তৰ আশী টকা দুবৰ কথা পোন্ধৰ টকা দিও চাকৰ ল’ৰা এটা বাথিবৰ সামৰ্থ্য মোৰ নাই। দৰমহা পাওঁ মাত্ৰ এশ পঁচপন টকা, বাহিৰা ক’বো এপইচাও নাই। আয়াৰ কাম, চাকৰৰ কাম আমি নিজেই কৰাব বাহিৰে উপায় নাই। কথাষাৰ অবশ্যে পাবুলক নক’লোঁ। মাত্ৰ যোঁতয়াই ছোৱালী দুজনীয়ে আৰ্মনি কৰে, তেতিয়াই এজনী আয়া বাথিম বুলি আমি দুয়ো সংকপ লওঁ।

শ্বিলঙলৈ গৈছিলোঁ। প্ৰমোচন ডিউ হৈছিল। কিন্তু ডিউ হোৱাটোৱেই প্ৰমোচন পোৱাৰ শেষ যুক্তি নহয়—বিশেষকৈ চৰকাৰী কামত শ্বিলঙত গৈ অলপ খাটনি ধৰিব লাগে—সেইটোৱেই নিয়ম। পাৰিলে চেলেকাবও লাগে। ডিউ হোৱাৰ এবছৰ পাৰ হোৱাৰ পাছতো প্ৰমোচনৰ কোনো লক্ষণ নেদেখি বন্ধু আব্দু স্থানীয় ওপৰালাৰ পৰামৰ্শ অনুযায়ী এবাৰ শ্বিলঙলৈকে যাব লগা হ’ল।

শ্বিলঙত মোৰ কলেজীয়া কালৰ বন্ধু এজনৰ ঘৰতে আলহী হ’লোঁ। তেওঁ বিয়া কৰাবুৰ কেইবাবছৰো হ’ল, ল’ৰা-ছোৱালী নাই। এটা বিভাগৰ আন্ডাৰ ছেক্ৰেটাৰি। ঘৈণীয়েকেও এটা স্কুলত মাস্টৰণী কৰে। বৰ নিৰ্ভৰিলা আব্দু শান্ত পৰিয়াল।

ঘৰৰ জা-জগালৰ মাজৰপৰা ওলাই গৈ শ্বিলং পাই, এনেয়ে ভাল লাগিছিল, এওঁলোকৰ আটোমটোকাৰি ঘৰখনত থাকি আব্দু ভাল লাগিছিল।

“আপুনি যে অকলে আহিল, পৰিবাৰ আব্দু ল’ৰা-ছোৱালীবিলাককো লৈ নাছিল কিয়?” বন্ধুপুত্ৰীয়ে অভিযোগৰ সুৰত ক’লে।

“আনিবৰ ইচ্ছা আছিল, কিন্তু অসুবিধা বহুত। বিশেষকৈ ল’ৰা-ছোৱালী কেইটাক লৈয়ে বেছি অসুবিধা।”

“তোমাৰ নো ল’ৰা-ছোৱালী কেইটা?” বন্ধুৱে সন্ধানিলে।

“চাৰিটা। দুজনী ছোৱালী, দুটা ল’ৰা। সব্দ ল’ৰাটোৰ পাঁচ মাহে হৈছে। সিহঁতে বৰ আৰ্মনি কৰে।”

“আয়া চায়া নাই জানো? কৰিব নোৱাৰিলে আৰ্মনি। ল’ৰা-ছোৱালীয়ে আৰ্মনি কৰিবই—” মাষ্টৰণীয়ে ক’লে।

মই তেওঁৰ কথাৰ উত্তৰ বিচাৰি নেপালোঁ; ফাঁকি দিবলৈকো বেয়া লাগিল। তেওঁক সম্পূৰ্ণ সমৰ্থন জনাবলৈকো টান লাগিল।

বন্ধুৱে ক’লে,—“এইবাৰ নানিলা নানিলা, আগলৈ শ্বিলঙলৈ আহিলে ফেৰ্মিলি লৈ আহিবা। একো অসুবিধা নহয়, আমিহে আহোঁ।”

বন্ধুৰ আগত কথা লুকাবৰ মন নগ’ল। সঁচা কথাবোৰকে ক’লোঁ। “ল’ৰা-ছোৱালী লৈ আহিবলৈ বৰ দিগদাৰহে। চাকৰ-বাকৰ নাই। ইয়ালৈ সিহঁতক লৈ আহিলে, সিহঁতৰ জাঁজ মৰাহে হ’ব, ফুৰা-চকা একো নহ’ব।”

বন্ধুৱে মোৰ কথা মনোযোগেৰে শুনিলে, তাৰ পাছত চিন্তা কৰি ক’লে, “এবা, চাকৰ-বাকৰ লগত নেথাকিলে অসুবিধা নিশ্চয় হ’ব। এটা কাম নকৰা কিয়, ইয়াৰপৰা এজনী ভাল আয়া লৈ নোযোৱা কিয়? কিছুমান খুব ভাল খাছী আয়া আছে। মিনিষ্টাৰ-তিনিষ্টাৰৰ ঘৰত কাম কৰা—এক্সপিৰিয়েডেন্স, এশ মানকৈ মাহে ল’ব। কিন্তু ল’ৰা-ছোৱালীৰ বৰ যত্ন লয়। মাক বাপেকে আৰু নেভাবিলেও হয়—কোৱা যদি মই এজনী বন্দবস্ত কৰি দিওঁ লগতে লৈ যাবা—”

মই মাথোন গহীন হৈ ক’লোঁ, “এবা, ভাল আয়া এজনী পালে লাগিছিল। তুমি বাবু খবৰ কৰাচোন।”

বন্ধুৱে খবৰ কৰিছিল। কিন্তু শ্বিলং এৰি অহাৰ দিনা মই ইমান ব্যস্ত হৈ পৰিলোঁ যে আয়াৰ কথা বাবে বাবে মনত পৰা সত্ত্বেও বন্ধুৰ আগত সেই কথা নুদিলিয়ালোঁ। অন্য কথা পাতি পাতি খৰখেদাকৈ বিদায় লৈ গুচি আহিলোঁ।

আমাৰ বিয়াৰ দহ বছৰৰ পাছত আমাৰ নুমলীয়া খুলশালিজনীৰ বিয়া। এইখনেই শেষ বিয়া। যেনে তেনে আমি সপৰিয়ালে যাবই লাগিব। শহুৰৰ ঘৰপৰা দুই তিনিখন চিঠি পাইছোঁ। নোযোৱাৰ অন্য বিশেষ কাৰণ নাই। কাৰণ আমাৰ পঞ্চম আৰু আমাৰ বিশ্বাস শেষ সন্তানটোৰ বয়সো এতিয়া ডেড় বছৰ হ’লহি। নুমলীয়া খুলশালিৰ বিয়া—পাবুলৰ সব্দ ভনীয়েকৰ বিয়া, হ’লেইবা অলপ অসুবিধা; আমি নিতান্তই যাব লাগিব, যাম।

আগতকৈ দৰমহাও কেইটকামান বাঢ়িছে। কিবা বিশেষ কাৰণত প্ৰমোচনটো এতিয়াও হোৱা নাই। অৱশ্যে প্ৰমোচন হ’লেও একেটা বৃত্ততেই কাম কৰিব লাগিব, হ’লে মেজখনহে সলনি হ’ব পাৰে।

বিয়াৰ কেইদিনমানৰ আগতে কিছু অভাৱনীয় ভাবে পাবুলে এটা প্ৰস্তাৱ কৰিলে, “চিঠি এখন লিখকচোন।”

“চিঠি? ক’লে?”

“শ্বিলঙত যে আছে, আপোনাৰ বন্ধুজনলৈ—”

“তেওঁলৈ চিঠি? কেলেই?”

“বিয়ালৈ যাবলৈ ওলাইছোঁ। ল’ৰা-ছোৱালী কেইটাই কম আৰ্মনি কৰিব জানো? আয়া এজনী যদি এই কেইদিনতে পঠিয়াই দিব পাৰে—”

মই পাবুলৰ মূখলৈ চালোঁ। বহুতদিন ভালকৈ আজৰি পোৱা নাছিলোঁ। পাবুলৰ কপালৰ আগৰ চুলি দুই-এডাল পকিছে, চকুৰ গুৰিবোৰ ক’লা পৰিছে আৰু অলপ বহি গৈছে। গাল দুখনৰ আগৰ মসৃণতা নোহোৱা হৈছে। কপাল আৰু গালৰপৰা আঁক কেডাল লুকুৱাব নোৱাৰাকৈ ওলাই পৰিছে। পাবুলৰ বাহু আৰু হাতৰ ঠাৰিবোৰো বহুত খীণাইছে। মোৰ মনত লাগিল যেন পাবুল নহয় অন্য এগৰাকী মানুহ মোৰ সমুখত বহি আছে।

“কি চাই আছে তেনেকৈ?” পাবুলে সন্ধানিলে।

“তোমাকে চাইছোঁ—”

“মোক তেনেকৈ চাবলৈ আকৌ কিটো ওলাল?”

“তুমি অলপ খীণাইছা আৰু ক’লা পৰিছা—” সহজভাবে ক’লোঁ। কিন্তু অনুভৱ কৰিলোঁ যে সঁচা কথাষাৰৰ সকলোখিনি কৈ দিয়া নহ’ল।

কিন্তু মই নক’লেও কথাষাৰ পাবুলেই কৈ দিলে—“পাঁচোটা ল’ৰা-ছোৱালীৰ মাক হ’লোঁ। বড়ীয়েই হ’লোঁ। নিখীণাম কেলেই? আপুনি যে মোতকৈ বড়ী হ’ল। মোৰ কেতিয়াবা বেয়াই লাগে।”

আৰু কিবা হয়তো ক’লেহেঁতেন, তেনেতে আমাৰ ডাঙৰ ছোৱালীজনী আইজনী সোমাই আহিল আৰু মাকক সন্ধানিলে—“মা, চাগু শেষ হ’লনেকি? সব্দ ভাইটিৰ খবৰ হ’ল নহয়—?”

পাবুলে ক’লে, “চেনি থোৱা টিংটোষে আছে, তাৰ কাষৰ ফেৰেক্সৰ টিংটোতে চাগু থাকিব পায়! চাগৈ যা।”

চাওঁতে চাওঁতে আইজনীৰে ন বছৰ হ’লহি। ভায়েকক আজিকালি তাই বাখে খুৱায় খুৱায়।

আইজনী সোমাই যোৱাৰ পাছত পাৰুলে মোৰ ফালে চাই লাহে লাহে ক'লে, "চিঠি লিখিব নেলাগে থক। আয়া নোহোৱাকৈয়ে আইজনী ন'বছৰীয়া হ'ল। এতিয়া আইজনী আব্দু অকণমানিয়েই ভাইটি-ভনীটোহঁতক বাখিব পাৰিব। আব্দু ইহঁতৰ আমনিবোৰো আজিকালি আমনি যেন নলগা হ'ল।

মই ক'লোঁ, "সুখত থাকিবলৈ সকলোৰে হেঁপাহ থাকে। পিছে আমাৰ নিচিনা মানুহে আয়া-চাকৰ বখাৰ সপোনহে দেখিব পাৰে, আয়া বাখিব নোৱাৰে। তোমাৰ দুখ-কষ্ট দেখি মই সদায় আয়া এজনী বখাৰ কথা ভাবোঁ। পিছে যেতিয়াই মোৰ দুপইচা দৰমহা বাঢ়ে, আয়াৰ বেতনো লগে লগে বাঢ়ে। কি কৰিব। আমি আয়া বাখিবলৈ ল'লে ল'ৰা-ছোৱালী আব্দু আমি গাখীৰ চেনিকণো বাদ দি মাজে মাজে লঘোন দিব লগীয়াত পৰিব। তোমাৰ কিজানি বৰ বেজাৰ লাগে নহয়?"

পাৰুলে কবুৰভাৱে হাঁহিলে আব্দু ক'লে, "নিজহাতে নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালী তুলি-তালি ডাঙৰ-দীঘল কৰিছোঁ তাতকৈ সুখৰ কথা আছেনেকি? একো নকৰাকৈ বহি থকাটোৱেই হ'বলা সুখ? আপুনিও যে মনে মনে চাহাব হ'ব খুজিছিল ক'বই নোৱাৰোঁ।"

কথাখিনি কৈ কৈ পাৰুল মোৰ আগৰপৰা উঠি গ'ল। আনফালে চোতালত আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাই কিৰীলি পাৰি কিবা খেলিছিল, হয়তো তাকে চাবলৈ।

মোৰ মনৰপৰা কিন্তু এটা গধুৰ অপৰাধৰ ভাৱ মই তেতিয়াও সম্পূৰ্ণ আঁতৰ কৰিব নোৱাৰিলোঁ। মোৰ আৰ্থিক দৈন্যৰ বাবেই মই ইচ্ছা থকা সত্ত্বেও ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাৰ আলপৈচান ধৰিবলৈ আয়া এজনী ধৰি দিব নোৱাৰিলোঁ। আব্দু ময়েই যেন নিষ্ঠুৰভাৱে পাৰুল নামৰ এজনী ধুনীয়া, স্বাস্থ্যৱতী গাভৰু মানুহৰ স্বাস্থ্য, সৌন্দৰ্য্য আব্দু সুখস্বপ্ন নিজহাতে তিল-তিলকৈ অপহৰণ কৰিলোঁ। আনক দেখি মই চাহাব হ'ব খোজা নাছিলোঁ, কিন্তু পাৰুলক সন্তানৰ মাতৃ দিলোঁ সঁচা, সুখ দিলোঁ কোন দিনা?

অকণমানিয়ে চিঞৰি ক'লে, "গা ধুবৰ ঠহুছে বাবা—"

মই লাহে লাহে উঠি গ'লোঁ।

পাৰুলে মোৰ গা ধোৱা পানী দিছে।

আজোখা

এটকা ষাঠি পইচা লাগে। বেলেৰে গ'লে।

মাজত সব্দ সব্দ পাঁচোটা ষ্টেচন।

সময় ডেৰ ঘণ্টা লাগে আমাৰটো ষ্টেচনৰপৰা নগৰৰ ষ্টেচনলৈ, ঘৰৰপৰা আব্দু ডেৰ ঘণ্টা লাগে। আমাৰ গাঁৱৰ ঘৰৰপৰা আমাৰটো ষ্টেচনলৈ প্ৰায় পাঁচ মাইলেই খোজকাঢ়ি যাব লাগে। সেই ছোৱা বাটত বাছ মটৰ একো নচলে। নগৰলৈ যাবলগীয়া হ'লে আমাৰ গাঁৱৰ ফালৰ মতা তিৰোতা ল'ৰা বৃদ্ধা সকলোৱে খোজকাঢ়ি যায়। আকৌ বেলৰপৰা নামিও খোজকাঢ়ি যায়। আকৌ বেলৰ পৰা নামিও খোজকাঢ়িয়ে আহে। কি খৰালি, কি বাৰিষা।

এদিন আগতে গৈ ঘূৰি আহিব পৰা হ'লে ভাল আছিল।—সুবিধা কৰিব নোৱাৰিলোঁ, দেওবাৰটো হেৰুৱাব নোৱাৰি।

বেলখন ঠিকে ঠিকে যোৱা হ'লে মই কিজানি এঘাৰমান বজাতে পালোঁগৈ-হেঁতেন। মাজতে দুটা ষ্টেচনৰ মাজত ইঞ্জিনটোৰ কিবা এটা হ'ল। ভাল কৰোঁতে প্ৰায় দুঘণ্টামান লাগিল।

নগৰৰ দদাইটিহঁতৰ ঘৰ পাওঁতে প্ৰায় দুই বাজিল।

"কিহেৰে আহিলিনো? অসময়ত ওলালিহিষে?"

মই বেলখন বাটতে বেয়া হোৱাৰ কথা ক'লোঁ। দদাইটিয়ে বাবান্দাতে বহি নাপিত এটা হতুৱাই চুলি কটাইছিল। বয়স হৈছে। চুলি চুটিকৈ কটাইছে। ধুনীয়াকৈ দাঢ়িও বখাইছে এইবাৰ, গালমুখ পুৰঠ। দাঢ়িখিনিৰে সৈতে ভাল দেখাইছে।

মুৰটো নাপিতটোলৈ এৰি দি, মোৰ ফালে নোচোৱাকৈয়ে দদাইটিয়ে সুধিলে, "ভালনে সকলোৰে? বোৱাৰীৰ কেনেকুৱা? মাজতে গা বৰ ভাল নাছিল বুলি শুনিলোঁনেকি? অ' হেঁৰি নহয়, ল'ৰাটো এবাৰ নানিলি? সি কিমানটো হৈছে? আমাৰ ইমতিয়াজতকৈ সব্দ হ'বলা নহয়?"

"দুবছৰৰ সব্দ, পিছে সিমান বাঢ়িব পৰা নাই।" মই ক'লোঁ।

"কি নাম থলি তাৰ? আমাৰো জানো কেতিয়াবা যাবৰ উপায় আছে।

কাইলৈ বছেবেকৰ ঈদটো। আজি এইয়া এবেলা অফিছ কৰি ইবেলা ছুটি লৈ আহিছোঁ, এইটো জানো চুলি কটাৰ সময়!”

খুড়ীটি ভিতৰপৰা ওলাই আহিল।

“এ, মাণিক কেতিয়া আহিল। বৰ গৰম পৰিছে বোপাই। বোজা আছে নেকি? ভিতৰলৈকে আহ। মই বোলো এইবৈল তই আহিবলৈ পাহৰিলিহে হ’বলা। ভাল সকলোৰে? মিজানক লৈ নাহিলি?”

লগতে দদাইতিক ক’লে, “বাথৰুমতে চাবুন গামোচা সকলো দিছোঁ গা ধুই লবা। মই বন্ধা-বঢ়াত ধৰোঁগৈ। ইফতাৰ ঘা-জোগাৰ এতিয়াৰ পৰা কৰিলেহে হ’ব! মানিক, যা-হাতভৰিবোৰ ধোঁগৈ! গা ধুৱিনেকি, বোজা ৰাখিছ নহয়?”

“ষেনেতেনে ৰাখিছোঁ।” মই ক’লো।

“ৰাখিবি, ৰাখিবি। হায়াত মৰতৰ ঠিকনা নাই! আগিতো বঢ়াই হ’লোঁহি, তহঁতো সবুহৈ থকা নাই। দাদায়েৰে আকৌ এইবছৰ বোজা ৰাখিবই পৰা নাই। বৰ পিতপানী ওলায়—বুকু চমচমাই—নোৱাৰে।”

কৈ কৈ খুড়ীটি ভিতৰলৈ গ’ল।

সঁচা তেওঁৰো গালে মুখে বয়সৰ ছাপ পৰিছে, চুলিবোৰো ভালেমান পকিছে। বোজা ৰখাৰ কাৰণে মুখখনো শুকাই আছে। মানুহগৰাকীয়ে ঘৰ সংসাৰ নিয়াৰিবৈ চলোৱাৰ উপৰিও, নিয়মমতে নামাজ বোজা ধৰ্মৰ কাম কৰে। আমাক সবুৰে পৰা পাইছে—মৰম কৰে।

খুড়ীৰো বোজা আছে, মোৰো বোজা আছে। খোৱাবোৱাৰ কাৰবাৰটো নাই যেতিয়া কথা পাতি সময় কটোৱাৰ বাহিৰে অন্য কাম নাই।

ল’ৰা-ছোৱালী পাচোঁটা, ছোৱালী দুজনী বিয়া দিলে, ডাঙৰ ল’ৰাটোৰো বিয়াৰ কথা বতৰা চলিছে। ইজনী ছোৱালীয়ে চিলঙত কলেজত পঢ়ে। সবু ল’ৰাটো—মিজানতকৈ দুবছৰ ডাঙৰ। পিছে ওখ পাখ পাহুৱাল সুখত থকা ল’ৰা, খোৱাৰ পিন্ধাৰ চিন্তা নাই। ল’ৰা-ছোৱালীহাল কেনিবা গৈছে। নিজৰ নিজৰ কাৰণে ঈদৰ কাপোৰ কানি কিনিবলৈ চাৰ্গৈ।

দদাইতিয়ে নগৰত ঘৰবাৰী কৰা ভালেমান বছৰ হ’ল। কাচাৰীত কেৰেনী হৈ সোমাইছিল, এতিয়া বেভিনিউ চিৰস্তাদাৰ। বিটায়াৰ হ’বলৈ দুবছৰ মানৰ বেছি নাই। ঘৰদুৱাৰ, মাটিবাৰী কৰিলে, ল’ৰা-ছোৱালী কেটাও ভাল কৰিলে। গাঁৱলৈ যাব নোৱাৰে। ক’ৰবাত চাৰি পাঁচ বছৰৰ মূৰত একোবাৰ যায়। পিছে আমাৰ খবৰ বাতৰি ৰাখে।

আমি ভাই ককাই ছটা। বাবাৰ মাটিবাৰী বৰ বেছি নাছিল। ককাই

তিনিটাই চাকৰি কৰে, একৰকম চলিছে। মোতকৈ সবু দুটাৰো কিবাৰকিৰি কৰি একৰকম ভালেই চলিছে। মোৰেই অৱস্থা আটাইতকৈ বেয়া। পঢ়াশুনা বৰ বেছি কৰিবলৈ নহ’ল। খেতি বাতিতে লাগি থাকিলোঁ। মাটি তাকৰ, বিয়াও কৰালোঁ অলপ সোনকালেই ল’ৰা-ছোৱালীও পাঁচোটা—ল’ৰা এটি, ছোৱালী চাৰিজনী, ল’ৰাটো সবুমাজু—এঘাৰ বছৰত সোমাইছে। অলপ বাঢ়িছে, পিছে পথাৰে সমাৰে মোক সহায় কৰিব পৰা হোৱা নাই।

খেতিৰ ভাতে পাঁচ মাহমান যায়। অন্য একো আৰ্জন নাই। বাৰীত শাক-পাত লাও-বেঙেনা কৰোঁ, তাকে দেওবৰীয়া হাটলৈ নি বেচি নিমখ-তেলৰ খৰচ উলিয়াওঁ—নোজোৰে। সকলো বস্তুৰে দাম। এটা মানুহৰ আৰ্জন, পৰিয়ালটো ডাঙৰ। অভাৱ অনাটনৰ অন্ত নাই। কালি দেওবাৰ আছিল। কাইলৈ মঙ্গলবাৰে ঈদ, ইয়াৰপৰা ৰাতি দুই বজাত আমাৰ ফাললৈ যিখন বেল যায় সেইখনেৰেই ঘূৰি যাব লাগিব আৰু যানবাহন একো নাই।

গা-ধুই উঠি দদাইতি পিছফালৰ বাৰান্দাতে বহিল। বোজাধৰীয়া গাত মোৰো ভাগৰ লাগিছিল—মই বেটৰ চকী এখনত বহি আছিলোঁ।

“কেনেকৈ চলিছ আজিকালি?”

“বৰ দিগদাৰি। ল’ৰা-ছোৱালী আটাইকেইটা পঢ়িছে নহয়। কিতাপ ফলি দিব লাগে, ফিজ দিব লাগে, কাপোৰকানি—সকলো বস্তুৰ যিহে দাম।”

“এবা, দামৰ কথা নক’বি। সকলোকে পাইছেগৈ, ভাড়া ঘৰৰ পইচা কেটা পাই নথকা হ’লে, আমাৰো একে অৱস্থা হ’লহেঁতেন। তই কালিয়ে আহিব নোৱাৰিল, কাইলৈ ঈদ হ’বই নহয়।”

“কালি হাটলৈ গ’লোঁ। কিবাৰকিৰি শাক-পাত দুটামান বেচি ল’ৰা-ছোৱালী কেটাৰ কাৰণে কিবাৰকিৰি দুটামান আনিলোঁ।”

খুড়ীটিয়ে ভিতৰপৰাই সোধিলে, “বোৱাৰীলৈ কাপোৰকানি আনিলিনে?”

মই তেওঁৰ কথাৰ নুশুনাব ধৰণে দদাইতিক ক’লোঁ, “আমাৰ গাঁৱত ল’ৰা-ছোৱালীৰ পঢ়া-শুনা লগ-সংগ ভাল নহয়। ল’ৰাটোৰ তাত পঢ়া ন’হব যেনেহে পাইছোঁ।”

“নগৰবোৰ আৰু বেয়া। তাৰপৰাই হাই স্কুলটো পাছ কৰক। তাৰ পাছত বাচি থাকোঁ যদি তাক মই ইয়ালৈ লৈ আহিম।”

মোৰ দুবছৰৰ কথা দদাইতি খুড়ীটিহঁতে ভালকৈ জানে। সহায়ো কৰে। পিছে সদায় সহায় বিচাৰি থাকিবলৈ বেয়া লাগে। ঈদে বকৰিহে আহোঁ। যি পাৰে দি পঠিয়ায়। ঘৰৰ কথা। মই বেয়া নাপাওঁ।

শেষ বোজা কাৰণে, আৰু ময়ো আহিলোঁ কাৰণে ইফতাৰি বেছ ভালকৈয়ে

কবালে, খেজুৰ, আপেল, চেঁৱৈ, চিৰবীন, খিচিৰি, পকাৰি নানা বিধৰ বস্তুৰে ইফতাৰ কৰা হ'ল! অন্য বছৰৰ নিচিনাকৈয়ে খুড়ীটিয়ে বোৱাবীয়েকলৈ নিজৰ গাৰে অলপ পুৰণি চোলা এটাই, মেখেলা চাদৰ এযোৰ দিলে। ছোৱালী কেজনীলৈও বেছি পুৰণি নোহোৱা শাৰী একোখন দিলে। কিছু খোৱাবস্তু ঈদৰ দিনাৰ কাৰণে টোপোলা বান্ধি দিলে। ক'লে, “তই নিজে কাম কাজ কৰি খাবপৰা মানুহ—ফিতিবা জাকাত তই খাব নোৱাৰ, দিবহে লাগে। হোঁ এইকেটা টকা ল—ফিতিবাখিনি আদায় কৰি দিবি। নহ'লে বোজাৰ পুৰা চাৱাৰ নেপায়।”

খুড়ীটিয়ে বান্ধি দিয়া বস্তুখিনিৰ টোপোলাটো বিছনাৰ ওচৰতে থৈ বাতি ভাত খাই উঠি মই বিছনাত দীঘল দিলোঁ। ভাগৰ লাগিছিল। খোৱাবোৱাৰ পাছত গা-গধুৰ লাগিছিল। টোপনিয়ে হেঁচি ধৰিছিল। বাতি দুই বজাত ষ্টেচন পাবগৈ লাগিব। বেছি শুব পৰা নেযাব। জাগি শুব লাগিব। নহ'লে বেল নেপাব লাগিলে কাইলৈ ঘৰত ল'ৰা-ছোৱালীৰ ঈদ নহ'ব।

কোঠালীলৈ সোমাই আহি খুড়ীটিয়ে ক'লে, “তাই তেনেহলে যাবি। সাবপালে মই উঠিম। ঘড়ীটো মেজতে থৈছোঁ। এক বজাত এলাৰ্ম দিয়া আছে। দুই এদিনৰ আগতে আহিলেহে, চজাৰ জোৰ কৰাই কিবাৰিকিৰি দুটা মান দি পঠিয়ালোহে তেন। কিবা লাগিছিল নেকি?”

খুড়ীটি নিজৰ আইৰ নিচিনা, খোলা। দদাইতিক কিবা ক'বলৈ সাহ নহ'লেও খুড়ীটিক ক'বলৈ বেয়া নালাগে। মোৰ নিজৰ কাৰণে বাকী যি হয় হ'ব, পিছে জোতা ছেণ্ডেল একো নাই। পিন্ধি অহা হাৱাই ছেণ্ডেল মোৰ মাজু ককাইতিৰপৰা খুজি আনিছোঁ। গৈ পায়ে ঘূৰাই দিব লাগিব।

পিছে কথাষাৰ ক'বলৈ বেয়া লাগিল, ল'ৰাটোক কোনো দিনেই নতুন জোতা এযোৰ দিব পৰা নাই। সদায় কোনোবাই দিয়া পুৰণি, আধা পুৰণি জোতা একোষোৰ বা ছেণ্ডেলকে এযোৰ ঈদত দিও*। এইবাৰ মই আহোঁতে সি তাৰ কাৰণে নতুন জোতা এযোৰ কিনি লৈ যাবলৈ জোৰ কৰি বাবে বাবে কৈ পঠিয়াইছে। আৰু ময়ো নিম বুলি তাক নিশ্চয়কৈ কৈ আহিছিলোঁ। কিন্তু হাতত আছিল মূঠেই বেলভাড়াটো।

খুড়ীটিক ইমানবোৰ কথা নক'লোঁ। মাত্ৰ ক'লোঁ, মিজানৰহে জোতা নাই। আছে—পুৰণি। তালৈহে নতুন এযোৰ পাৰিলে নিব লাগিছিল।

“এতিয়া বাতি দুপৰত নতুন জোতা কিনিবলৈ ক'ত পাৰি। আহি পায়ে কোৱা হ'লেও, অ’—ব’চোন ইমতিয়াজৰ জোতা এযোৰ আনিছিল। সি

পিন্ধাই নাই বুলিব লাগে। এমাহমান পিন্ধিছিল। পিছে তেনেকুৱা ফেচনৰ জোতা বোলে আজিকালি নচলে। লৈ যা। মই বিচাৰি চাওঁ বহ।”

খুড়ীটিয়ে জোতাযোৰো মোহাৰি মেলি কাগজ এখনেৰে মেৰিয়াই টোপোলাত ভৰাই দিলে। তেওঁৰ প্ৰতি মৰমত মোৰ মনটো ভৰি উঠিল।

বেলৰপৰা নামি, পাঁচ মাইল খোজ কাঢ়ি আহি ঘৰ পাওঁতে প্ৰায় চাৰে আঠ বাজিল। ন বজাত ঈদৰ নামাজ। মই বেগাবেগীকৈ গা ধুবলৈ পুখুৰীলৈ গ'লোঁ। ল'ৰা-ছোৱালী কেটাই টোপোলাটো হেতাওপৰা, টনা আজোৰা লগালে।

মিজানে চিঞৰিলে, “বাবা মোৰ নতুন জোতা—?”

“ও* ও* তাতে আছে—” পুখুৰীপাৰৰ পৰাই মই চিঞৰি ক'লোঁ।

সকলোৱে যাৰ ভাগত যি পৰে লৈ পিন্ধি চোৱাত লাগিল। দদাইতিৰ ল'ৰা-ছোৱালী গালৈ সবু হোৱা সবু হোৱা বা পুৰণি হোৱা কাপোৰকানি, তথাপি সিহঁতৰ মূখবোৰ আনন্দত উজ্জ্বল হৈ উঠিল।

মিজানে জোতাযোৰ ভৰিত সন্মুখলৈ, “ই এইবোৰ দেখোন বৰ ডাঙৰ মোৰ ভৰিলৈ বৰ ঢিলা হ'ব।” ফিটা টানকৈ মৰাৰ পাছতো ঢিলা হৈ থকা দেখি মিজানে ক'লে। তাৰ কথা শুনি মোৰ বুকুখন চিৰিংকাৰি গ'ল।

“জোখ দি পাঠিয়াইছিলোঁ নহয়? জোখমতে নানিলা কেলেই?” সি অভিযোগ কৰিলে।

মই গা ধুই আহিলোঁ। সিহঁতে বহুত আগতে গা পা ধুইছিল।

“তোলৈ ডাঙৰ হৈছে নেকি? চাওঁ—”

“বহুত ডাঙৰ। জোখ যে দিছিলোঁ, ক'বাত পেলাই থৈ গ'লা হ'বলা। মোৰ জোতাহে সদায় নানে—” বেজাৰেৰে সি ক'লে।

আকৌ সি সোলোকেই পিন্ধি চালে। নহয় ঢিলা—বহুত ঢিলা।

“হাটৰপৰা আনিবলৈ ক'লোঁ, তাৰ পৰাও নানিলে, টাউনৰপৰাও নানিলে। অ’— এইবোৰ জোতা কোনোবাই পিন্ধা কিজানি। এইয়া গোবোহাৰ ফালে অলপ ক্ষয় যোৱা।”

মাকে সকলো বুকুজিছিল। মই অসহায়। খুড়ীটিয়ে দিয়া টকাটি আনি তেওঁৰ হাতত দিছিলোঁ।

মিজানক সন্তুষ্ট কৰিবৰ কাৰণে তেওঁ তাৰ হাতত টকা এটা দি ক'লে, “নগৰৰ দোকানীবোৰ কম ঠগনেকি, বাতি জোতা কিনিবই নেপায়। জোখতো ঠগে, লোকে কোনোবাই পিন্ধি-চোৱা জোতাযোৰ দি পঠিয়াইছে। এইযোৰ থৈ দে। অহাৰ তই নিজে টাউনলৈ যাবি আৰু ইমতিয়াজৰ লগত গৈ

নিজে নতুন জোতা কিনি আনিবি। এ—মছজিদলৈ মানুহ আহিগৈ—যা
তেহে আগত বহিব পাৰিব।”

মিজান সম্পূৰ্ণ সন্তুষ্ট নহ'ল, তথাপি হাতত টকাটো পাই সি শূদা
ভৰিবেই ঈদৰ নামাজ পঢ়িবলৈ মছজিদলৈ খোজ ল'লে।

খুড়ীটিয়ে মোক নোকোৱাকৈয়ে টোপোলাত সুমাই দি পঠিউৱা দদাইতিৰ
আধা পদুৰণি কদুৰাটো আৰু পায়জামাটো পিন্ধি গয়ো মছজিদলৈ যাবলৈ
ওলালোঁ। মিজানৰ মাকে নিজকে কোৱাদি ক'লে, “এঃ আৰু অকণমান যদি
সবু হ'লহেঁতেন জোতাযোৰ তাৰ ভৰিত খালেহেঁতেন। নতুন জোতা
পিন্ধিবলৈ তাৰ কপালতে নাই। আজি ঈদৰ দিনাও শূদা ভৰিবেই মছজিদলৈ
গৈছে। চাও* হেৰা তোমাৰ ভৰিত নেখাবনে?”

“নেলাগে দিয়া।”

“নহয় পিন্ধি চোৱাচোন বাবু। খায় যদি তুমিয়ে পিন্ধা।”

জোতাযোৰ মই পিন্ধিবৰ চেষ্টা কৰিলোঁ। নেখায়, ভৰি ডাঙৰ, জোতা
যোৰ সবু। তেও* সম্মুখত বহি লৈ পিন্ধাবৰ চেষ্টা কৰিলে। জোৰ কৰি
চালে। অৱশেষত এৰি দিলে।

“তালৈ ডাঙৰ হ'ল, তোমালৈ সবু হ'ল। সকলো আজোখা। গোটেই
দুনীয়াখনেই আমাৰ কাৰণে আজোখা।”

তেও* নেকান্দিবৰ চেষ্টা কৰিছিল।

তেও* আধাপদুৰণি জোতাযোৰ হাতত ল'লে আৰু ক'লে, “জোতাযোৰ থৈ
দিও*। অহা বছৰ মানলৈ সি অলপ ডাঙৰ হ'ব তাৰ ভৰিও অলপ ডাঙৰ
হ'ব। তেতিয়া পিন্ধিব পাৰিব।”

“এবা—।” মই ক'লোঁ, আৰু শূদা ভৰিবেই ঈদৰ নামাজ পঢ়িবৰ কাৰণে
মছজিদৰ ফালে খোজ ল'লোঁ। মই ক'ব নোৱাৰিলোঁ, এই জোতাযোৰ নেলাগে।
অহা বছৰ ঈদত মই তাক এযোৰ নতুন জোতা কিনি দিম। সেইযোৰ তাৰ
ভৰিব জোখাবে হ'ব।

ক'ব নোৱাৰিলোঁ।

দদাইতিৰ পদুৰণি কদুৰাটোও মোলৈ অলপ ঢিলা আজোখা হৈছিল।

কিন্তু তেতিয়া ঈদৰ নামাজ পঢ়িবপৰা চোলা সেইটোৰ বাহিৰে মোৰ
আৰু নাছিল। ১০